

OBLICZA BEZPIECZEŃSTWA

UWARUNKOWANIA
ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE

POD REDAKCJĄ:
WOJCIECHA KOTOWICZA
PAWŁA SCHMIDTA

INSTYTUT NAUK POLITYCZNYCH
UNIwersytet WARMIŃSKO-MAZURSKI W OLSZTYNIE
OLSZTYN 2018

***Oblicza bezpieczeństwa –
uwarunkowania zewnętrzne
i wewnętrzne***

***Oblicza bezpieczeństwa –
uwarunkowania zewnętrzne
i wewnętrzne***

Pod redakcją:
Wojciecha Kotowicza
Pawła Schmidta

Olsztyn 2018

Recenzent:

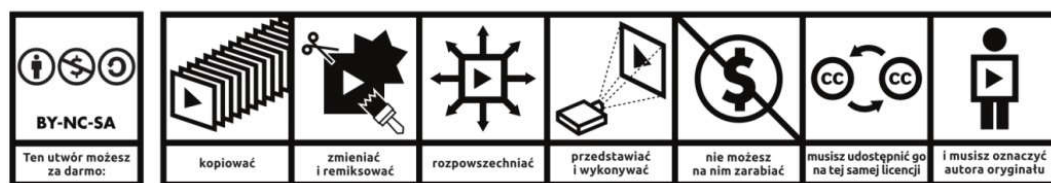
dr Andrzej Sęk

Projekt okładki:

Dawid Zieleniewski

ISBN 978-83-950220-5-0

Licencja: Creative Commons 3.0 Polska

Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Na tych samych warunkach 3.0 Polska – Licencja ta pozwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz tak długo jak utwory zależne będą również obejmowane tą samą licencją. <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/pl/>

Wydawca

Instytut Nauk Politycznych

Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

Liczba znaków 393 048 / 9,83 arkusza wydawniczego

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie

Patryk Bukowski	12
<i>Analiza środowiska bezpieczeństwa Republiki Serbii w świetle zapisów „Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Republika Serbii”</i>	
Aleksandra Kapuściak	27
<i>Udział wojska na rzecz zarządzania kryzysowego - nowe uwarunkowania</i>	
Paweł Schmidt	39
<i>Zamach Andersa Behringa Breivika z perspektywy lat</i>	
Aleksy Borówka	54
<i>Wojska Obrony Terytorialnej a współczesne zagrożenia bezpieczeństwa RP – analiza wybranych aspektów</i>	
Dawid Zieleniewski	68
<i>Reorganizacja rosyjskich sił zbrojnych w latach 2009-2017 w kontekście budowania Sił Operacji Specjalnych</i>	
Justyna Mach	80
<i>Technologie informacyjne jako narzędzie cyberterrorystów - negatywne aspekty rozwoju technologicznego</i>	
Magdalena Karwel	93
<i>Udział Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w reagowaniu na sytuacje kryzysowe</i>	
Daniel Janczyło	105
<i>Pozarządowe organizacje paramilitarne jako niewykorzystany element polityki bezpieczeństwa państwa</i>	
Andrzej Zińczuk	116
<i>Analiza obecnych i koncepcyjnych barier ochronnych dla służb porządkowych</i>	
Paula Polkowska	131
<i>Żandarmeria Wojskowa w systemie bezpieczeństwa państwa</i>	
Jakub Klepański	144
<i>Analiza pozycji Beaty Szydło w strukturach partii Prawo i Sprawiedliwość</i>	
Wojciech Kotowicz	157
<i>Kształtowanie się tożsamości regionalnej w obwodzie kaliningradzkim</i>	

WPROWADZENIE

Bezpieczeństwo zgodnie z ogólnie przyjętymi założeniami piramidy Abrahama Masłowa jest najbardziej podstawowym elementem jaki musi mieć zapewniona jednostka w wymiarze społecznym. Jednak dotyczy ono nie tylko jednostek, lecz przede wszystkim wszystkich członków danej wspólnoty, połączonych wspólnymi celami i/lub wartościami. Tworzenie przestrzeni braku zagrożeń oraz względnego poczucia zabezpieczenia jest procesem długofalowym i wielowymiarowym składającym się z wielu czynników wewnętrznych i oddziałujących na nie czynników zewnętrznych. Publikacja przekazywana na ręce czytelników ma za zadanie ukazać wielopoziomowość płaszczyzn kształtowania bezpieczeństwa.

Publikację otwiera tekst Patryka Bukwoskiego pt. *Analiza środowiska bezpieczeństwa Republiki Serbii w świetle zapisów „Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Republika Serbii”*. Autor dotyka niezwykle skomplikowanego tematu bezpieczeństwa na Bałkanach. Aleksandra Kapuściak z kolei przedstawia w swoim tekście: *Udział wojska na rzecz zarządzania kryzysowego - nowe uwarunkowania*, pokazuje współczesną rolę sił zbrojnych nie tylko jako gwaranta obrony granic, ale również jako strukturalnej części systemu zarządzania kryzysowego państwa. Paweł Schmidt zaś przeanalizował zamach przeprowadzony przez Andersa Behringa Breivika 22 lipca 2011 r. w Norwegii w perspektywie jego odmienności wobec innych aktów terroru w Europie w XXI w. (*Zamach Andersa Behringa Breivika z perspektywy lat*). Zaś Aleksy Borówka w artykule: *Wojska Obrony Terytorialnej a współczesne zagrożenia bezpieczeństwa RP – analiza wybranych aspektów*, próbuje rozpocząć dyskusję o znaczeniu tego elementu sił zbrojnych dla zagwarantowania bezpieczeństwa państwa polskiego.

Natomiast Dawid Zieleniewski przenosi czytelnika w obszar rosyjskich sił specjalnych i zagadnień związanych z ich specyfiką działania oraz trudnościami związanymi z ich funkcjonowaniem w tekście *Reorganizacja rosyjskich sił zbrojnych w latach 2009-2017 w kontekście budowania Sił Operacji Specjalnych*. Justyna Mach zaś w artykule *Technologie informacyjne jako narzędzie cyberterrorystów - negatywne aspekty rozwoju technologicznego* ukazuje szereg zagrożeń związanych z rozwojem sektora IT, zarówno dla państwa, jak i dla jego obywateli.

Magdalena Karwel tekstem *Udział Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w reagowaniu na sytuacje kryzysowe* przedstawia znaczenie sił zbrojnych dla stabilności państwa w chwilach największych zagrożeń. Z kolei Daniel Janczyło skupia swoją uwagę badawczą na obszarze funkcjonowania organizacji paramilitarnych (*Pozarządowe organizacje paramilitarne jako niewykorzystany element polityki bezpieczeństwa państwa*). Zaś Andrzej Zińczuk niezwykle praktycznie analizuje rolę urzędów zapewniających bezpieczeństwo funkcjonariuszy policji w artykule: *Analiza obecnych i koncepcyjnych barier ochronnych dla służb porządkowych*.

Paula Polkowska przedstawia z kolei systemową rolę Żandarmerii Wojskowej (*Żandarmeria Wojskowa w systemie bezpieczeństwa państwa*). Zaś Jakub Klepański w tekście *Analiza pozycji Beaty Szydło w strukturach partii Prawo i Sprawiedliwość*, wnikliwie omawia realny zakres przywództwa politycznego premier Beaty Szydło w kontekście uwarunkowań jej partyjnej aktywności. Ostatnim w kolejności tekstem pt. *Kształtowanie się tożsamości regionalnej w obwodzie kaliningradzkim* autorstwa Wojciech Kotowicza jest pogłębiona analiza procesów polityczno-społecznych charakterystycznych dla tej rosyjskiej enklawy na terenie Europy.

Redaktorzy

Analiza środowiska bezpieczeństwa Republiki Serbii w świetle zapisów „Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Serbii”

Streszczenie

Głównym celem artykułu jest ocena zawartej w *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Serbii* analizy środowiska bezpieczeństwa tego państwa, która została dokonana przy wykorzystaniu dwóch metod badawczych: analizy instytucjonalno-prawnej oraz analizy systemowej. Aby zrealizować tego typu cel badawczy, w artykule autor przybliży treść omawianego dokumentu i cele jego powstania, a także analizuje jego treść według wymiarów wyróżnionych przez autorów tego dokumentu, mianowicie w perspektywie globalnej, regionalnej oraz państwowej. Autor wyjaśnia również istotę i przyczyny zawarcia w *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Serbii* wybranych zapisów.

Słowa kluczowe: Republika Serbii, Strategia Bezpieczeństwa Narodowego, środowisko bezpieczeństwa.

Summary

The main objective of the article is to assess the analysis of the security environment of that country contained in *The National Security Strategy of The Republic of Serbia*. The author analyzed the document using two research methods: institutional and legal analysis and system analysis. In the article, the author described the content of the discussed document and the goals of its creation, and analyzed the content of this document according to the dimensions highlighted by the authors of this document, namely in a global, regional and state perspective to achieve the research goal. The author also explained the essence and reasons for the conclusion of selected provisions in *The National Security Strategy of The Republic of Serbia*.

Key words: Republic of Serbia, National Security Strategy, environmental security.

Wprowadzenie

W ostatnich kilku, może kilkunastu latach doszło do znaczącego spopularyzowania prowadzenia badań związanych z bezpieczeństwem przy wykorzystaniu analizy środowiska bezpieczeństwa. Właściwe użycie tej metody przetwarzania i prognozowania potencjalnych okoliczności mających wpływ na bezpieczeństwo podmiotu bądź podmiotów pozwala we właściwy sposób reagować ośrodkom decyzyjnym na istniejące lub mogące zaistnieć zagrożenia dla ich bezpieczeństwa. Za środowisko bezpieczeństwa uznaje się wszystkie czynniki, zarówno zewnętrzne, jak i wewnętrzne, które mają wpływ na osiąganie celów i realizację interesów danego podmiotu bądź podmiotów w dziedzinie bezpieczeństwa¹.

Taka analiza znalazła się również w obowiązującej obecnie *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Serbii* (serb. cyr. *Стратегија националне безбедности Републике Србије*, łac. *Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije*). Celem niniejszego artykułu była ocena zawartej w *Strategii...* analizy środowiska bezpieczeństwa Republiki Serbii (RS), która została dokonana w wymiarach wyróżnionych przez autorów tego dokumentu, mianowicie w perspektywie globalnej, regionalnej oraz państwowej. Autor posiłkował się w trakcie pracy dwoma metodami badawczymi: analizą instytucjonalno-prawną oraz analizą systemową. Treść artykułu została podzielona na cztery części. W pierwszej z nich autor syntetycznie przybliżył treść omawianego dokumentu i cele jego powstania. Drugą poświęcił na omówienie zawartej w *Strategii...* analizy środowiska bezpieczeństwa RS w wymiarze globalnym. W trzeciej z części dokonał oceny owej analizy w wymiarze regionalnym. Natomiast w czwartej przedstawił treść analizy środowiska bezpieczeństwa RS w wymiarze państwowym.

Czym jest „Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Serbii”?

Strategia... została przyjęta w październiku 2009 roku². Jest dokumentem składającym się z pięciu części. W pierwszej z nich omówiono środowisko bezpieczeństwa RS,

¹ S. Koziej, *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2011 nr 18, s. 27-28.

² *Стратегија националне безбедности Републике Србије*, Београд, октобра 2009. године, http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/strategije/Strategija%20nacionalne%20bezbednosti%20Republike%20Srbije.pdf, dostęp w dniu: 31.05.2018 r. Autor niniejszego artykułu swoją analizę oparł na oficjalnej wersji dokumentu w języku angielskim: *National Security Strategy of The Republic of Serbia*, October 2009, <http://www.voa.mod.gov.rs/documents/national-security-strategy-of-the-republic-of-serbia.pdf>, dostęp w dniu: 31.05.2018 r.

wyróżniając trzy jego wymiary: 1) globalny; 2) regionalny; oraz 3) państwowy (s. 4-9). Drugą część poświęcono na wskazanie wyzwań, ryzyk i zagrożeń dla bezpieczeństwa RS (s. 9-14). W trzeciej określone zostały interesy narodowe RS w dziedzinie bezpieczeństwa (s. 14-16). Czwarta część obejmuje kwestie związane z narodową polityką bezpieczeństwa RS, wśród których wyróżniono: 1) podstawową orientację tego typu polityki; 2) jej cele; 3) podstawowe zasady; a także 4) elementy: politykę zagraniczną, politykę gospodarczą, politykę obronną, politykę bezpieczeństwa wewnętrznego, politykę ochrony praw człowieka i mniejszości, politykę społeczną oraz polityki w innych obszarach życia społecznego (s. 16-32). Z kolei w piątej, ostatniej z części przedstawiony został narodowy system bezpieczeństwa RS, wraz z: 1) jego strukturą; 2) systemem zarządzania bezpieczeństwem narodowym; 3) Radą Bezpieczeństwa Narodowego; a także 4) zasadami jego funkcjonowania (s. 32-36). Właściwa treść *Strategii...* poprzedzona została wprowadzeniem (s. 3), a zakończona wnioskami (s. 37-38).

Jak określono już w pierwszym zdaniu *Wprowadzenia*, *Strategia...* stanowi najważniejszy dokument o charakterze strategicznym, który określa podstawy polityki bezpieczeństwa w zakresie ochrony narodowych interesów RS. Za podstawę *Strategii...* uznano takie wartości i zadania, jak „suwerenność i integralność terytorialna Republiki Serbii, dobrobyt gospodarczy, stabilność społeczna, rozwój demokracji i praworządności, poszanowanie praw człowieka i praw mniejszości, europejskie ukierunkowanie polityki zagranicznej i poprawę współpracy z najbardziej wpływowymi podmiotami społeczności międzynarodowej i krajami w regionie”³. Według autorów tego dokumentu, zapisy zawarte w *Strategii...* są potwierdzeniem uznania przez RS wartości demokratycznych i prawa międzynarodowego, ale także poszanowania „własnej tradycji budowania państwowości”. Treść *Strategii...* ma w opinii jej autorów wskazywać również na chęć funkcjonowania RS zarówno w Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ), jak i w innych światowych, europejskich oraz regionalnych organizacjach i strukturach, celem rozwijania i poprawiania bezpieczeństwa w wymiarze własnym, regionalnym oraz światowym (s. 3).

Ponieważ *Strategia...* jest ogólnie dostępnym dokumentem publicznym, choć prezentuje główne cele strategiczne RS w dziedzinie bezpieczeństwa, zarówno w wymiarze państwowym, jak i międzynarodowym, zasadniczo ma ona charakter ogólnikowy. Dzięki temu, że w *Strategii...*: 1) zawarto analizę środowiska bezpieczeństwa RS; 2) zidentyfi-

---

³ Autorzy *Strategii...* mieli w tym miejscu na myśli region Bałkanów.

kowano wyzwania, ryzyka i zagrożenia dla bezpieczeństwa RS; 3) wyróżniono interesy narodowe RS; 4) wyznaczono cele, podstawowe zasady i elementy polityki bezpieczeństwa narodowego RS; a także 5) określono strukturę, zasady funkcjonowania i odpowiedzialność w ramach systemu bezpieczeństwa RS, stanowi ona „podstawę do opracowania dokumentów strategicznych we wszystkich dziedzinach życia społecznego i funkcjonowania organów i instytucji państwowych, w celu zachowania i ochrony bezpieczeństwa obywateli, społeczeństwa i państwa” (s. 3).

Ocena środowiska bezpieczeństwa Republiki Serbii w „Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Serbii”

Jak już wspomniano w poprzednich akapitach, pomimo ogólnikowego zazwyczaj charakteru zapisów zawartych w *Strategii...*, została w niej zamieszczona syntetyczna w treści, ale trafna w spostrzeżeniach analiza środowiska bezpieczeństwa, nad której zawartością autor artykułu pochylił się w niniejszej jego części. Ocena zawartej w *Strategii...* analizy zostanie dokonana zgodnie z typologią zaproponowaną przez jej autorów, którzy wyróżnili trzy wymiary środowiska bezpieczeństwa RS, mianowicie: 1) globalny, 2) regionalny oraz 3) państwowy.

Perspektywa globalna

Zawarta w *Strategii...* ocena środowiska bezpieczeństwa RS w perspektywie globalnej rozpoczyna się od ogólnego opisu sytuacji na arenie międzynarodowej po zakończeniu zimnej wojny na przełomie lat 80. i 90. XX w. Opis ten zawiera odniesienia do przekształcenia ładu międzynarodowego, który miał miejsce w konsekwencji rozpadu bloku wschodniego, a następnie samego Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR), co przełożyło się na zmianę charakteru zagrożeń dla bezpieczeństwa – z wymiaru przede wszystkim militarnego, na zagrożenia o charakterze społecznym, gospodarczym czy ekologicznym. W kontekście tym wspomniano również o postępujących procesach integracyjnych w dziedzinie bezpieczeństwa. Następnie odniesiono się do zmiany specyfiki zagrożeń o charakterze militarnym, a także rozwoju wcześniej mało istotnych lub wystąpienia zupełnie nowych zagrożeń dla bezpieczeństwa, zwłaszcza w wymiarze społeczno-ekonomicznym⁴.

⁴ *National Security Strategy...*, s. 4.

Nie bez przyczyny autorzy *Strategii...* zwrócili uwagę na „rażące naruszenie *Karty Narodów Zjednoczonych* i powszechnie akceptowanych norm prawa międzynarodowego, zwłaszcza ingerencję w wewnętrzne sprawy suwerennych państw, a także na koncepcję i praktykę ataków zapobiegawczych i interwencjonizmu militarnego”. Jak stwierdzono w omawianym dokumencie, „próby uzasadnienia utworzenia nowych państw na terytoriach suwerennych państw, członków ONZ, naruszają obowiązujący międzynarodowy porządek prawny i znacząco zagrażają ogólnej sytuacji bezpieczeństwa na świecie”⁵. Zdania te odnoszą się do interwencji zbrojnej Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (ang. *North Atlantic Treaty Organization*, NATO) w przebieg wojny domowej w Kosowie w czerwcu 1999 r., a także do uznania Kosowa przez znaczną część państw po proklamowaniu przez nie niepodległości w lutym 2008 r.

Prawnomiędzynarodowe zarzuty wobec wspomnianej interwencji zbrojnej NATO podniesione w *Strategii...* bynajmniej nie są przypadkowe. Co więcej, należy je uznać za uzasadnione, zwłaszcza w kontekście poszanowania zasady suwerenności państwa. Abstrahując od ogólnie pojętego pogwałcenia suwerenności uznanego podmiotu międzynarodowego, jakim była Federalna Republika Jugosławii (FRJ), partykularną wątpliwość w zakresie prawnomiędzynarodowej legalności operacji „Allied Force” („Sojusznicza Siła”) wzbudził brak autoryzacji dla niej ze strony Rady Bezpieczeństwa ONZ, a tego wymagają zapisy zawarte w art. 24 *Karty...* W konsekwencji, podnieść można uzasadnione obiekcje wobec uprawnienia operacji zbrojnej przez społeczność międzynarodową. Dodatkowo, operacja NATO nie miała charakteru obronnego, ponieważ nie stanowiła ona odpowiedzi na atak FRJ na inny podmiot międzynarodowy, gdyż takowy nie nastąpił. W konsekwencji, doszło do złamania trzech zapisów *Traktatu Północnoatlantyckiego* (ang. *North Atlantic Treaty*) stanowiącego podstawę powołania do życia i funkcjonowania NATO. Ponieważ atak na FRJ nie stanowił odpowiedzi na agresję wobec któregoś z państw członkowskich, doszło do złamania art. 5 *Traktatu...* Operacja zbrojna odbyła się poza terytorium obejmowanym przez NATO, dlatego można uznać, iż doszło do naruszenia art. 6 *Traktatu...* Natomiast brak autoryzacji Rady Bezpieczeństwa ONZ dla operacji NATO stanowił złamanie art. 7 *Traktatu...*, w którym podkreślono m.in. poszanowanie dla zapisów *Karty...* Co więcej, poprzez zaplanowane ataki na ludność cywilną NATO świadomie złamało konwencje genewskie, bombardując obok

---

⁵ Tamże, s. 5.

obiektów wojskowych, tj. fabryki broni, koszary, składy paliw, urządzenia radarowe, również mosty oraz inne obiekty cywilne⁶.

Po operacji „Allied Force” Kosowo funkcjonowało na arenie międzynarodowej na podstawie zapisów *Rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1244 z 10 czerwca 1999 r.*, zgodnie z postanowieniami, której ONZ utworzyła na terytorium Kosowa międzynarodową administrację. Władze RS nie zgadzały się z tym statusem, uznając go za naruszenie serbskiej integralności terytorialnej. Po ogłoszeniu niepodległości przez Kosowo, władze RS złożyły do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (MTS) wniosek o ocenę zgodności z prawem międzynarodowym wspomnianej, jednostronnej proklamacji niepodległości przez Kosowo. W październiku 2008 r. został on zaakceptowany przez Zgromadzenie Ogólne ONZ, co oznacza, że złożenie i początek procedowania wniosku do MTS poprzedziło przyjęcie *Strategii...* Podniesienie tej kwestii w omawianym w niniejszym artykule dokumencie okazało się nad wyraz trafne ze strony jego autorów, ponieważ w opinii doradczej z 22 lipca 2010 r. MTS uznał, że jednostronna proklamacja niepodległości przez Kosowo nie była nie niezgodna z zasadami ogólnymi prawa międzynarodowego, a także, iż nie stanowiła naruszenia integralności terytorialnej Serbii⁷.

Oceniając zagrożenia dla bezpieczeństwa RS w wymiarze globalnym, autorzy *Strategii...* jasno stwierdzili, że zarówno RS, jak i jakiekolwiek inne państwo nie jest w stanie samodzielnie im sprostać. W związku z tym – pomimo niezbyt udanych dla siebie doświadczeń w relacjach z między-, ponad- i transnarodowymi organizacjami – w obliczu współczesnych, ponadnarodowych i asymetrycznych zagrożeń dla bezpieczeństwa otwarcie zadeklarowali potrzebę integracji w dziedzinie bezpieczeństwa z innymi państwami oraz podmiotami funkcjonującymi na arenie międzynarodowej. Szczególną w tym przypadku rolę odgrywać ma integracja w ramach Unii Europejskiej (UE), polegająca m.in. na wdrażaniu wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa UE⁸.

⁶ A. Cianciara, *Operacje pokojowe*, w: *Organizacje międzynarodowe w działaniu*, red. A. Florczak, A. Lisowska, Wrocław 2014, s. 28; M. Dymarski, „Miękkie podbrzusze Europy” – Bałkany w nowoczesnych stosunkach międzynarodowych, w: *Wprowadzenie do Studiów Wschodnioeuropejskich, Tom 1, Bałkany: Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość*, red. M. Podolak, Lublin 2013, s. 381; J. Stańczyk, *Prawnomiędzynarodowe aspekty interwencji humanitarnej w Kosowie i problem poszanowania suwerenności*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne”, 2008/5, s. 179-180.

⁷ Więcej: R. Kownacki, T. Żornaczuk, *Opinia doradcza MTS w sprawie deklaracji niepodległości Kosowa*, „Biuletyn PISM”, 23 lipca 2010, nr 108 (716); R. Kwiecień, *Głosa do opinii doradczej Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z 22.7.2010 r. w sprawie zgodności z prawem międzynarodowym jednostronnej deklaracji niepodległości Kosowa*, „Kwartalnik Prawa Publicznego”, rok X, nr 3/2010.

⁸ *National Security Strategy...*, s. 5.

Pomimo tak otwartych deklaracji zawartych w *Strategii...*, w momencie jej podjęcia RS bynajmniej nie stanowiła lidera w kwestii integracji europejskiej – zdecydowanie bliżej było jej do *outsidera* tego procesu. Zarówno w 2009 r., jak i obecnie, integrację europejską RS w ramach UE utrudniają dwie sprawy: 1) wspomniany już spór o Kosowo oraz 2) wymóg współpracy z Międzynarodowym Trybunałem Karnym dla byłej Jugosławii (ang. *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*, ICTY). W przypadku kwestii statusu Kosowa należy pamiętać, że UE była wiodącym podmiotem w trwających kilka lat i nieudanych ostatecznie negocjacjach, mających na celu wypracowanie kompromisu pomiędzy RS i zamieszkującymi Kosowo Albańczykami. UE do dziś pozostaje również mocno zaangażowana we wspieranie politycznej i gospodarczej stabilizacji Kosowa⁹. Pomimo tego, władze RS w ostatniej dekadzie potrafiły dokonywać skutecznych zmian frontu w swojej polityce, celem uzyskania doraźnych korzyści politycznych wynikających z postępów integracyjnych. Tak było w przypadku zatrzymania m.in. R. Karadžicia i R. Mladicia, na których ciążyły zarzuty o dokonanie zbrodni wojennych w czasie wojny domowej w Bośni, a także przekazania ich ICTY¹⁰. Podobna sytuacja miała miejsce w obliczu trwającego do dziś kryzysu migracyjnego (2015-...), którego okoliczności władze RS pragmatycznie wykorzystały w trwających już negocjacjach akcesyjnych z UE¹¹. Co więcej, w relacjach z UE władze RS wykorzystują swoje przyjazne stosunki z Federacją Rosyjską (FR), która aktywnie stara się dyskredytować politykę zarówno UE, jak i NATO na Bałkanach¹².

Perspektywa regionalna

Podobnie jak miało to miejsce w przypadku oceny środowiska bezpieczeństwa RS w perspektywie globalnej, również w wymiarze regionalnym autorzy *Strategii...* w pierwszej kolejności odnieśli się do ogólnej sytuacji panującej w 2009 r. w państwach Europy Południowo-Wschodniej. Podkreślono akceptację i promocję wartości demokra-

---

⁹ W. Stanisławski, *Serbia*, w: *Balkany Zachodnie a integracja europejska. Perspektywy i implikacje*, red. R. Sadowski i in., Warszawa 2008, s. 31-32.

¹⁰ A. Brzezińska, *Między Unią Europejską a Kosowem. Dylematy polityki zagranicznej Republiki Serbii*, „Analizy natolińskie” 2010, nr 6(48), s. 1, http://www.natolin.edu.pl/pdf/analizy/Natolin_Analiza_6_2010.pdf, dostęp w dniu: 31.05.2018 r.

¹¹ Więcej: M. Szpala, *Państwa tranzytowe bezradne wobec migracji*, „Analizy OSW”, 2015-09-23, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-09-23/panstwa-tranzytowe-bezradne-wobec-migracji>, dostęp w dniu: 31.05.2018 r.

¹² M. Szpala, *Balkany Zachodnie coraz dalej od UE*, „INFOS Zagadnienia społeczno-gospodarcze”, nr 6 (229), 11 maja 2017, [http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/E816F0D7A6E9A093C125812200434AD8/\\$file/Infos_229.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/E816F0D7A6E9A093C125812200434AD8/$file/Infos_229.pdf), dostęp w dniu: 31.05.2018 r. Więcej: S. Biserko, *Yugoslavia's Implosion: The Fatal Attraction of Serbian Nationalism*, Belgrade 2012, s. 288-290.

tycznych, stabilności gospodarczej i społecznej oraz bezpieczeństwa przez władze tych państw. Nie zabrakło również odniesienia do uwarunkowań historycznych wpływających na relacje w regionie, zwłaszcza do rozpadu Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii (SFRJ) i konfliktów jej towarzyszących¹³.

Autorzy *Strategii...* wykazali się dużym zmysłem geostrategicznym w zakresie potencjalnych zagrożeń wynikających z geopolitycznego położenia regionu¹⁴. Zarówno cała Europa Południowo-Wschodnia, jak i same Bałkany, pod wieloma względami stanowią region graniczny, co miało istotny wpływ na jego historię. Przez jego terytorium do dziś przebiegają liczne istotne lądowe, rzeczne i morskie szlaki, zarówno komunikacyjne, jak i handlowe, które łączą zachód ze wschodem oraz północ z południem. W konsekwencji, położenie geograficzne regionu sprawiło, iż stanowi on przestrzeń zainteresowania różnego rodzaju potęg dążących do zaznaczenia na jego obszarze swoich wpływów. Tranzytowy charakter omawianego obszaru jest również przyczyną etnicznego, językowego i religijnego zróżnicowania ludności je zamieszkującej. Region ten doświadczył licznych konfliktów, wynikających przede wszystkim z politycznej niestabilności, której przyczyny stanowiły kryzysy potęgi i spistości państw oraz tendencje dezintegracyjne i rewizjonistyczne. Konflikty generowały również zewnętrzne podmioty, zwłaszcza mocarstwa, które do dziś rywalizują na omawianym o wpływy. Z tego powodu, Bałkany stanowią doskonałe miejsce do występowania licznych napięć pomiędzy funkcjonującymi na omawianym terytorium podmiotami¹⁵. Zrozumienie geopolitycznego i geostrategicznego położenia regionu pozwoliło autorom *Strategii...* przewidzieć m.in. uwarunkowania wspomnianego już kryzysu migracyjnego, do którego eskalacji doszło w 2015 r.¹⁶ W omawianym dokumencie wskazano tranzytowy charakter Europy Południowo-Wschodniej, dzięki któremu przez region ten przebiega jeden z dwóch największych

¹³ *National Security Strategy...*, s. 6.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ P. Bukowski, *Geopolityczne czynniki zapalne potencjalnych konfliktów zbrojnych w zachodniej części Bałkanów*, „Przegląd Geopolityczny”, Wiosna 2018, Tom 24, s. 89-91; D. Gibas-Krzak, *Metodologia badań nad zagrożeniami asymetrycznymi na przykładzie Półwyspu Bałkańskiego. Wprowadzenie do problematyki*, w: *Asymetryczne Bałkany. Działania asymetryczne, militarne i polityka bezpieczeństwa na Półwyspie Bałkańskim w XX i XXI wieku. Materiały i studia*, red. D. Gibas-Krzak, Częstochowa 2015, s. 23-25.

¹⁶ Więcej: K. Borońska-Hryniewiecka i in., *Instytucjonalna i polityczna reakcja UE na kryzys migracyjny*, w: *Niekontrolowane migracje do Unii Europejskiej – implikacje dla Polski*, red. P. Sasnal, Warszawa 2015, s. 15-16; M. Duszczyk, *Kryzys migracyjny czy kryzys Unii Europejskiej?*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, 2015 nr 205 z dnia 01.12.2015 r. s. 1-2, <http://www.iz.poznan.pl/plik,pobierz,91,c1d90926dcef3f4fd9bc492b52bd8268/1291-Problem-uchodzczy.pdf>, dostęp w dniu: 31.05.2018 r.; H. Tendera-Właszczuk, *Kryzys migracyjny zagrożeniem dla realizacji projektu zjednoczonej Europy*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, 2016/3 (XIII); *Gospodarka światowa: między integracją a bezpieczeństwem międzynarodowym*, red. M. Czermińska, Kraków 2016, s. 13-15.

szlaków migracyjnych funkcjonujących podczas tego kryzysu – zachodniobałkański szlak migracyjny¹⁷.

Za szczególne zagrożenie dla bezpieczeństwa regionalnego autorzy *Strategii...* uznali potencjalną próbę rewizji postanowień układu w Dayton, który w listopadzie 1995 r. zakończył wojnę domową w Bośni. W kontekście pozostałych tendencji dezintegracyjnych i rewizjonistycznych najwięcej uwagi poświęcono ponownie kwestii niepodległości Kosowa, co jest oczywiste z perspektywy serbskiej racji stanu¹⁸. Zarówno władze, jak i społeczeństwo RS w 2009 r. nie dopuszczało możliwości jej uznania i do dziś nic się w tej sprawie nie zmieniło. Warto przypomnieć, że dopiero trzy lata po proklamacji niepodległości Kosowo doszło do rozpoczęcia dialogu pomiędzy stronami. Jednakże, do rozmów mających doprowadzić do normalizacji bilateralnych relacji pomiędzy RS i Kosowem doprowadziły naciski UE, a nie faktyczna wola stron. Z kolei w samych rozmowach przedstawiciele zarówno RS, jak i kosowskich Albańczyków kierowali się tylko i wyłącznie korzyściami wynikającymi dążenia do kompromisu, które były gwarantowane przez UE¹⁹. Z kolei odniesienia do układu w Dayton znalazły się w *Strategii...* nie przez przypadek, ponieważ funkcjonującą w poddaytonowskim kształcie Bośnia i Hercegowina (BiH) należy uznać za państwo utworzone sztucznie, którego integralność terytorialna pozostaje wynikiem zabiegów politycznych ONZ i UE gwarantujących środki finansowe na jej utrzymanie. Samo państwo dotknięte jest permanentnym kryzysem zarówno politycznym, jak i gospodarczym²⁰.

Inną kwestią, nad którą słusznie pochyłili się autorzy *Strategii...* jest zróżnicowanie etniczne i religijne państw regionu, a przede wszystkim generujące istotne zagrożenie dla bezpieczeństwa ekstremizmy, wynikające z obu czynników²¹. Uwzględniając jedynie RS i jej najbliższe sąsiedztwo, najbardziej zróżnicowane etnicznie są: 1) wspomniana już BiH, 2) Republika Czarnogóry (RC), 3) Republika Macedonii (RM) oraz 4) Autonomiczna Prowincja Wojwodiny w ramach RS. W BiH trzy wiodące grupy etniczne stanowią

---

¹⁷ K. Fiałkowska, *Bałkański szlak*, „Biuletyn Migracyjny”, 2015, nr 52 (Wrzesień), s. 10, http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/pliki/pdf/biuletynmigracyjny52_0.pdf, dostęp w dniu: 31.05.2018 r; Frontex, *Western Balkan route*, <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/western-balkan-route/>, dostęp w dniu: 31.05.2018 r.

¹⁸ *National Security Strategy...*, s. 6-7.

¹⁹ M. Szpala, *Zakładnicy dialogu. Proces normalizacji stosunków serbsko-kosowskich*, „Komentarze OSW”, 2016-06-08, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2016-06-08/zakladnicy-dialogu-proces-normalizacji-stosunkow-serbsko>, dostęp w dniu: 31.05.2018 r.

²⁰ W. Walkiewicz, *Periodyzacja: 5 - 10 - 15, czyli etapy nieimplementacji Dayton*, w: *Bośnia i Hercegowina 15 lat po Dayton. Przeszłość – teraźniejszość – perspektywy. Studia i szkice*, red. P. Chmielewski, S.L. Szczesio, Łódź 2011, s. 263-264.

²¹ *National Security Strategy...*, s. 7.

Boszniacy (50,11% ogółu ludności), Serbowie (30,78%) oraz Chorwaci (15,43%)²². W RC Czarnogórcy stanowią jedynie 44,98% ludności, a zatem nie są większością we własnym państwie²³. Macedończycy w RM stanowią 64,18% ogółu mieszkańców, jednak odsetek mniejszości albańskiej wynosi istotne 25,17%²⁴. Z kolei Wojwodinę zamieszkuje spora liczebnie mniejszość węgierska (13,00%)²⁵. Ponieważ w zachodniej części Bałkanów zróżnicowanie etniczne jest silnie powiązane ze zróżnicowaniem religijnym, na tożsame państwa i podmioty należy wskazać analizując czynnik wyznaniowy. W BiH muzułmanie stanowią 50,70% ogółu mieszkańców, prawosławni – 30,75%, a katolicy – 15,19%²⁶. W RM większość stanowią wyznawcy prawosławia – 72,07% ogółu mieszkańców (Czarnogórcy i Serbowie), z kolei populacja muzułmanów liczy 19,11% (Bośniacy i Albańczycy)²⁷. Odsetek macedońskich prawosławnych w RM (64,78%) odpowiada liczbie Macedończyków, natomiast na populację muzułmanów (33,33%) składają się Albańczycy i pozostałe mniejszości²⁸. W Wojwodinie odsetek prawosławnych (70,25%) stanowią Serbowie oraz mniejszości rumuńska i czarnogórska, natomiast katolików (17,43%) mniejszości węgierska i chorwacka²⁹.

W obliczu przybliżonych w poprzednich akapitach okoliczności, autorzy *Strategii...* uznali, że stabilizację regionu oraz zapobieżenie potencjalnym konfliktom może zapewnić jedynie integracja w dziedzinie bezpieczeństwa. W ich opinii, stworzenie wspólnych mechanizmów przeciwdziałania zagrożeniom dla bezpieczeństwa pozwoliłoby również przyspieszyć przemiany polityczne, społeczne i gospodarcze w państwach regio-

²² Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini, 2013. Rezultati popisa*, Sarajevo 2016 = Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina, *Census of Population, Households and Dwellings in Bosnia and Herzegovina, 2013. Final results*, Sarajevo 2016, s. 54.

²³ MONSTAT – Statistical Office of Montenegro, *Census 2011 data*, <http://www.monstat.org/eng/page.php?id=393&pageid=57>, dostęp w dniu: 31.05.2018 r.

²⁴ Draven zavod za statistika, *Popis na naselenieto, Domainstvata i stanovite vo Republika Makedonija, 2002. Definitivni podatoc*, Kniga X, *Vkupno naselenie, domainstva i stanovi. Definitivni podatoci po naseleni mesta. Vkupno naselenie spored izjasnuvaweto za nacionalnata, pripadnost, majinot jazik i veroispovedt* = The State Statistical Office, *Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Macedonia, 2002. Final data*, Book X, *Total Population, Households and Dwellings. Final Data by Settlements. Total population according to the ethnic affiliation, mother tongue and religion*, s. 62.

²⁵ Републички завод за статистику, *Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији*, број 1, *Национална припадност. Подаци по општинама и градовима*, Београд 2012 = Statistical Office of the Republic of Serbia, *2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia*, Number 1, *Ethnicity. Data by municipalities and cities*, Belgrade 2012, s. 20-23.

²⁶ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, *dz. cyt.*, s. 68.

²⁷ MONSTAT – Statistical Office of Montenegro, *dz. cyt.*

²⁸ Draven zavod za statistika, *dz. cyt.*, s. 334.

²⁹ Републички завод за статистику, *Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији*, број 4, *Вероисповест, матерњи језик и национална припадност. Подаци по општинама и градовима*, Београд 2013 = Statistical Office of the Republic of Serbia, *2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia*, Number 4, *Religion, mother tongue and ethnicity. Data by municipalities and cities*, Belgrade 2013, s. 38-39.

nu, a tym samym usprawnić ich integrację europejską w ramach UE³⁰. W tym kontekście autorom trudno odmówić racji, ponieważ należy pamiętać, że omawiany dokument powstał w 2009 r., a postępująca integracja, odbywająca się w ciągu ostatniej dekady, doprowadziła do sytuacji, w której na terytorium jednego z najbardziej niestabilnych regionów Europy nie doszło do żadnego konfliktu, pomimo występowania licznych napięć.

Perspektywa państwowa

Ostatni wymiar, w którym w *Strategii...* oceniono środowisko bezpieczeństwa RS, jest perspektywa państwowa. Podobnie jak miało to miejsce w dwóch poprzednich przypadkach, w pierwszej kolejności ogólnie stwierdzono, że postępująca demokratyzacja RS oraz europejskie ukierunkowanie jej polityki zagranicznej wzmocniło pozycję RS na arenie międzynarodowej. Również w przypadku perspektywy państwowej, największą uwagę poświęcono Kosowu, a konkretnie Prowincji Autonomicznej Kosowo i Metochia w ramach RS, bo jedynie taki status *de iure* uznają władze RS. W tej części *Strategii...* podkreślono liczne problemy w dziedzinie bezpieczeństwa, które występują w Kosowie, tj. akty przemocy na tle etnicznym, brak rozwoju demokracji i instytucji państwowych w Kosowie, łamanie praw człowieka czy zorganizowana przestępczość. Nie bez przyczyny, to właśnie Kosowa zostało wskazane, jako główny czynnik zagrażający bezpieczeństwu RS³¹. Zrozumienie istoty kwestii kosowskiej wymaga spojrzenia na ten problem z szerszej perspektywy. Spośród blisko 1,9 mln mieszkańców Kosowa, prawie 93% stanowią Albańczycy. Uwzględniając serbski punkt widzenia Kosowo stanowi kolebkę ich państwowości, dlatego często określane jest ono mianem „Starej Serbii”. Termin ten stanowi jednocześnie odniesienie do największej potęgi państwa Serbów, które w Średniowieczu, w trakcie władania dynastii Nemaniczków, osiągnęło status Carstwa Serbskiego, będącego regionalnym imperium. Z tego powodu w Kosowie znajduje się również wiele ważnych prawosławnych zabytków sakralnych z XIII i XIV w. Co więcej, 15 czerwca 1389 r. na terytorium Kosowa doszło do serbsko-tureckiej bitwy na Kosowym Polu, stanowiącej początek serbskiego mitu narodowego. Rzekoma wielka klęska i ofiara złożona wówczas przez Serbów nie ma uzasadnienia w źródłach historycznych, a na pewno nie zapoczątkowała tureckiego panowania na Bałkanach. Tym niemniej, z powodu roli, jaką Kosowo odgrywa w świadomości narodowej Serbów, najpewniej nigdy nie uznają oni obecnego

---

³⁰ *National Security Strategy...*, s. 7.

³¹ *Tamże*, s. 8.

statusu tego terytorium³². Z tego powodu w Konstytucji Republiki Serbii (serb. cyr. *Устав Републике Србије*, łac. *Ustav Republike Srbije*) znalazły się liczne odniesienia do kwestii kosowskiej, którą podniesiono również w preambule serbskiej ustawy zasadniczej³³.

Kończąc analizę środowiska bezpieczeństwa RS z perspektywy państwowe, autorzy *Strategii...* zwrócili uwagę na konsekwencje wieloletnich wojen domowych toczonych na terytorium wchodzącym wcześniej w skład SFRJ. Podnieśli oni także kwestię późniejszej izolacji FRJ na arenie międzynarodowej, a także skutków dla gospodarki i infrastruktury RS wynikających z bombardowań NATO. Odniesiono się również do takich problemów, jak handel narkotykami, korupcja, terroryzm oraz zorganizowana przestępczość³⁴.

Podsumowanie

Przyjęta w październiku 2009 r. *Strategia...* jest dokumentem określającym podstawy polityki bezpieczeństwa RS. W oparciu o nią w ostatniej dekadzie opracowywano wszystkie dokumenty strategiczne w RS dotyczące bezpieczeństwa obywateli, społeczeństwa i państwa. W *Strategii...* zamieszczono analizę środowiska bezpieczeństwa, która stała się przedmiotem oceny w niniejszym artykule. Autor dokonał jej w zgodzie z podziałem zaproponowanym przez jej autorów, a zatem w wymiarze globalnym, regionalnym oraz państwowym.

Z perspektywy globalnej autorzy *Strategii...* zwrócili uwagę przede wszystkim na zmianę charakteru zagrożeń dla bezpieczeństwa w nowym łańdź międzynarodowym. Opierając się o *casus* interwencji zbrojnej NATO w przebieg wojny domowej w Kosowie, której RS stała się ofiarą, wyrazili sprzeciw wobec ingerencji podmiotów międzynarodowych w wewnętrzne sprawy suwerennych państw, co – przynajmniej częściowo – należy uznać za uzasadnione. Niemniej, deklaracje zawarte w *Strategii...* nie zawsze miały odzwierciedlenie w praktyce działań RS na arenie międzynarodowej, zwłaszcza w przypadku negocjacji akcesyjnych z UE.

W przypadku perspektywy regionalnej szczególne znaczenie przypisano geograficznemu usytuowaniu regionu, a wskazane w treści *Strategii...* regionalne zagrożenia dla

³² I. Sawicka, J. Sujecka, *Wprowadzenie do bałkanologii. Etnosy – języki – areaty – konceptualizacje*, Warszawa 2015, s. 40-48. Więcej: D. Gibas-Krzak, *Serbsko-albański konflikt o Kosowo w XX wieku. Uwarunkowania, przebieg, konsekwencje*, Toruń 2009.

³³ Więcej: E. Bujwid-Kurek, *Serbia w nowej przestrzeni ustrojowej. Dzieje, ustrój, konstytucja*, Kraków 2012, s. 92-95.

³⁴ *National Security Strategy...*, s. 7-8.

bezpieczeństwa RS bardzo dobrze świadczą o rozeznaniu autorów w dziedzinie geopolityki i geostrategii. Oprócz tego, wyróżnione zostały takie czynniki wpływające na bezpieczeństwo regionu, jak liczne tendencje dezintegracyjne i rewizjonistyczne oraz zróżnicowanie etniczne i religijne występujące w państwach Europy Południowo-Wschodniej.

Natomiast w ocenie środowiska bezpieczeństwa RS z perspektywy państwowej, uwaga autorów *Strategii...* skupiła się przede wszystkim na kwestii proklamacji niepodległości przez Kosowo, która występowała już kilkakrotnie w przypadku dwóch poprzednich poziomów analizy. Oprócz tego problemu odniesiono się również do innych zagrożeń dotyczących RS w wymiarze bezpośrednim.

Bibliografia:

- Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini, 2013. Rezultati popisa*, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2016
- Biserko S., *Yugoslavia's Implosion: The Fatal Attraction of Serbian Nationalism*, Belgrade 2012.
- Borońska-Hryniewiecka K. i in., *Instytucjonalna i polityczna reakcja UE na kryzys migracyjny*, w: *Niekontrolowane migracje do Unii Europejskiej – implikacje dla Polski*, red. P. Sasnal, Warszawa 2015.
- Brzezińska A., *Między Unią Europejską a Kosowem. Dylematy polityki zagranicznej Republiki Serbii*, „Analizy natolińskie” 2010, nr 6(48), http://www.natolin.edu.pl/pdf/analizy/Natolin_Analiza_6_2010.pdf, dostęp w dniu: 31.05.2018 r.
- Bujwid-Kurek E., *Serbia w nowej przestrzeni ustrojowej. Dzieje, ustroj, konstytucja*, Kraków 2012.
- Bukowski P., *Geopolityczne czynniki zapalne potencjalnych konfliktów zbrojnych w zachodniej części Bałkanów*, „Przegląd Geopolityczny” 2018, Tom 24.
- Cianciara A., *Operacje pokojowe*, w: *Organizacje międzynarodowe w działaniu*, red. A. Florczak, A. Lisowska Wrocław 2014.
- Draven zavod za statistika, *Popis na naselenieto, Domainstvata i stanovite vo Republika Makedonija, 2002. Definitivni podatoc*, Kniga X, *Vkupno naselenie, domainstva i stanovi. Definitivni podatoci po naseleni mesta. Vkupno naselenie spored izjasnuvaweto za nacionalnata, pripadnost, majiniot jazik i veroispovedt*.
- Duszczyk M., *Kryzys migracyjny czy kryzys Unii Europejskiej?*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, 2015 nr 205, z dnia 01.12.2015 r., http://www.iz.poznan.pl/plik,pobierz_91,c1d90926dcef3f4fd9bc492b52bd8268/1291-Problem-uchodzczy.pdf.

Dymarski M., „*Miękkie podbrzusze Europy*” – *Balkany w nowoczesnych stosunkach międzynarodowych*, w: *Wprowadzenie do Studiów Wschodnioeuropejskich, Tom 1, Balkany: Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość*, red. M. Podolak, Lublin 2013.

Fiałkowska K., *Balkański szlak*, „Biuletyn Migracyjny” 2015 nr 52 (Wrzesień), http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/pliki/pdf/biuletynmigracyjny52_0.pdf.

Frontex, *Western Balkan route*, <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/western-balkan-route>.

Gibas-Krzak D., *Metodologia badań nad zagrożeniami asymetrycznymi na przykładzie Półwyspu Bałkańskiego. Wprowadzenie do problematyki*, w: *Asymetryczne Bałkany. Działania asymetryczne, militarne i polityka bezpieczeństwa na Półwyspie Bałkańskim w XX i XXI wieku. Materiały i studia*, red. D. Gibas-Krzak, Częstochowa 2015.

Gibas-Krzak D., *Serbsko-albański konflikt o Kosowo w XX wieku. Uwarunkowania, przebieg, konsekwencje*, Toruń 2009.

Karta Narodów Zjednoczonych.

Konstytucja Republiki Serbii (serb. cyr. *Устав Републике Србије*, łac. *Ustav Republike Srbije*).

Kownacki R., Żornaczuk T., *Opinia doradcza MTS w sprawie deklaracji niepodległości Kosowa*, „Biuletyn PISM”, 23 lipca 2010, nr 108 (716).

Koziej S., *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2011, nr II(18).

Kwiecień R., *Glosa do opinii doradczej Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z 22.7.2010 r. w sprawie zgodności z prawem międzynarodowym jednostronnej deklaracji niepodległości Kosowa*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2010, nr 3 rok X.

MONSTAT – Statistical Office of Montenegro, *Census 2011 data*, <http://www.monstat.org/eng/page.php?id=393&pageid=57>.

National Security Strategy of The Republic of Serbia, October 2009, <http://www.voa.mod.gov.rs/documents/national-security-strategy-of-the-republic-of-serbia.pdf>.

Републички завод за статистику, *Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији*, број 1, *Национална припадност. Подаци по општинама и градовима*, Београд 2012 = Statistical Office of the Republic of Serbia, *2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia*, Number 1, *Ethnicity. Data by municipalities and cities*, Belgrade 2012.

Републички завод за статистику, *Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији*, број 4, *Вероисповест, матерњи језик и национална припадност. Подаци по општинама и градовима*, Београд 2013 = Statistical Office of the Republic of Serbia, *2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia*, Number 4, *Religion, mother tongue and ethnicity. Data by municipalities and cities*, Belgrade 2013.

Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1244 z 10 czerwca 1999 r.

Stanisławski W., *Serbia, w: Balkany Zachodnie a integracja europejska. Perspektywy i implikacje*, red. R. Sadowski i in., Warszawa 2008.

Stańczyk J., *Prawnomiędzynarodowe aspekty interwencji humanitarnej w Kosowie i problem poszanowania suwerenności*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne” 2008, nr 5.

Стратегија националне безбедности Републике Србије, Београд, октобра 2009. године, http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadržaj/dokumenta/strategije/Strategija%20nacionalne%20bezbednosti%20Republike%20Srbije.pdf, dostęp w dniu: 31.05.2018 r.

Sawicka I., Sujecka J., *Wprowadzenie do bałkanologii. Etnosy – języki – arealy – konceptualizacje*, Warszawa 2015.

Szpala M., *Balkany Zachodnie coraz dalej od UE*, „INFOS Zagadnienia społeczno-gospodarcze”, nr 6 (229), 11 maja 2017, [http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/E816F0D7A6E9A093C125812200434AD8/\\$file/Infos_229.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/E816F0D7A6E9A093C125812200434AD8/$file/Infos_229.pdf).

Szpala M., *Państwa tranzytowe bezradne wobec migracji*, „Analizy OSW”, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-09-23/panstwa-tranzytowe-bezradne-wobec-migracji>.

Szpala M., *Zakładnicy dialogu. Proces normalizacji stosunków serbsko-kosowskich*, „Komentarze OSW”, 2016-06-08, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2016-06-08/zakladnicy-dialogu-proces-normalizacji-stosunkow-serbsko>.

Tendera-Właszczuk H., *Kryzys migracyjny zagrożeniem dla realizacji projektu zjednoczonej Europy*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2016, nr 3 (XIII), *Gospodarka światowa: między integracją a bezpieczeństwem międzynarodowym*, red. M. Czermińska, Kraków 2016.

Traktat Północnoatlantycki (ang. *North Atlantic Treaty*).

Walkiewicz W., *Periodyzacja: 5-10-15, czyli etapy nieimplementacji Dayton*, w: *Bośnia i Hercegowina 15 lat po Dayton. Przeszłość – teraźniejszość – perspektywy. Studia i szkice*, red. P. Chmielewski, S.L. Szczesio Łódź 2011.

Nota o autorze:

Patryk Bukowski – politolog specjalizujący się w tematyce sporów, kryzysów, konfliktów i rywalizacji mocarstw w stosunkach międzynarodowych oraz zagadnień związanych z polityką państw i aktorów niepaństwowych na arenie międzynarodowej, regionem w stosunkach międzynarodowych, geopolityką, regionalnym i globalnym bezpieczeństwem, a także surowcami energetycznymi. Autor 16. publikacji naukowych. Doktorant w Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Członek kilku organizacji naukowych.

Udział wojska na rzecz zarządzania kryzysowego - nowe uwarunkowania

Streszczenie:

Współczesna rzeczywistość jest w nieustannym ruchu. Wszelkie procesy, jakie mają miejsce, odbywają się w ciągle zmieniających warunkach. Zarządzanie kryzysowe to współcześnie bardzo aktualny obszar wiedzy, mający ogromny wpływ i znaczenie dla procesu stabilnego funkcjonowania społeczeństwa. Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej są podstawowym, wyspecjalizowanym elementem systemu obronnego państwa. Naczelną funkcją państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom. Nieuniknione stają się zatem działania prawno-organizacyjne ukierunkowane na zapobieganie i minimalizowanie skutków wszelkich zagrożeń. Zagrożenia spowodowane siłami natury oraz działalnością człowieka w określonych okolicznościach mogą stanowić zarzewie sytuacji kryzysowych. Siły Zbrojne w swojej misji pozostając w gotowości do sprawnego działania w czasie pokoju, kryzysu i wojny.

Słowa kluczowe: Siły Zbrojne, zarządzanie kryzysowe, wyzwania.

Summary:

Modern reality is in constant motion. All processes are taking place in constantly changing conditions. Crisis management is today a very current area of knowledge, which has a huge impact and significance for the process of a stable functioning of society. The armed forces of the Republic of Poland are a basic specialised element of the defence system of the state. Guiding member function is to ensure the safety of citizens. Inevitable therefore become Action Legal and organizational measures aimed at preventing and minimizing the effects of all risks. Threats caused by the forces of nature and human activity in certain circumstances may constitute a burning crisis situation. Armed Forces in his mission. Remaining in readiness for smooth operation during peace, crisis and war.

Key words: Armed Forces, crisis management, challenges.

Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej

Siły zbrojne, będące zasadniczym instrumentem polityki państwa od stuleci spełniały istotne funkcje w zakresie bezpieczeństwa. Ustawa o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej w artykule 3 mówi, iż Siły Zbrojne RP stoją na straży suwerenności i niepodległości Narodu Polskiego oraz jego bezpieczeństwa i pokoju. W związku z powyższym mogą brać udział w zwalczaniu klęsk żywiołowych i likwidacji ich skutków, działaniach antyterrorystycznych, ochronie mienia, akcjach poszukiwawczych oraz ratowania lub ochrony zdrowia i życia ludzkiego, oczyszczania terenów z materiałów wybuchowych i niebezpiecznych pochodzenia wojskowego oraz ich unieszkodliwianiu, a także w realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego. Biorąc pod uwagę powyższy katalog zakresu możliwego wykorzystania Sił Zbrojnych RP, mogą być one w razie konieczności wykorzystane w szeroko pojętych działaniach na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego obywateli i ochronie ich własności. Podsystem militarny tworzą Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej. Stanowią podstawowy element systemu obronności państwa. Służą do ochrony niepodległości RP i niepodzielności jej terytorium oraz zapewnienia bezpieczeństwa i nienaruszalności jej granic¹. W podpunkcie 65 Strategii Obronności RP czytamy, iż wykonują one zadania wynikające z Konstytucji RP, Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP i Strategii Obronności RP, uszczegółowione w Polityczno-Strategicznej Dyrektywie Obronnej RP oraz stosownych, narodowych i sojuszniczych planach operacyjnych. Siły Zbrojne RP same w sobie są apolityczne i podlegają cywilnej oraz demokratycznej kontroli. Siły Zbrojne stanowią wyspecjalizowany organ państwa przeznaczony do ochrony i obrony jego interesów przez możliwość zastosowania przemocy zbrojnej². Są wykorzystywane jako główny czynnik odstraszania przed agresją lub do prowadzenia walki zbrojnej. Ustawa o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej w artykule 3 stanowi, iż Siły Zbrojne RP stoją na straży suwerenności i niepodległości Narodu Polskiego oraz jego bezpieczeństwa i pokoju. W związku z powyższym mogą brać udział w zwalczaniu klęsk żywiołowych i likwidacji ich skutków, działaniach o charakterze antyterrorystycznym, ochronie mienia, akcjach poszukiwawczych oraz ratowania lub ochrony zdrowia i życia ludzkiego, oczyszczania terenów z materiałów wybuchowych i niebezpiecznych pochodzenia wojskowego oraz ich unieszkodliwianiu, a także w realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego

---

¹ K. Nożko, *System obronny Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1992, s. 26.

² J. Wołęjszo, R. Jakubczyk, *Obronność teoria i praktyka*, Warszawa 2013, s. 258.

jakie wynikają z ustawy i poszczególnych rozporządzeń³. Nowe zagrożenia oraz wszelkie procesy społeczne wymuszają na siłach zbrojnych zmiany w procesie planowania obronnego oraz okresową aktualizację podstawowych założeń planistycznych, w tym szczególnie misji i zadań sił zbrojnych. W skład Sił Zbrojnych RP wchodzi następujące rodzaje wojsk:

- Wojska Lądowe,
- Siły Powietrzne,
- Marynarka Wojenna,
- Wojska Specjalne,
- Wojska Obrony Terytorialnej⁴.

Wojska lądowe w głównej mierze przeznaczone są do kompleksowego zapewnienia obrony przed atakiem lądowo-powietrznym w dowolnym rejonie kraju, a także w każdym kierunku i w obliczu każdej formy zagrożenia. Wyspecjalizowane siły i środki Wojsk Lądowych przygotowane są do likwidacji zagrożeń niemilitarnych. Struktura oparta jest na związkach taktycznych, oddziałach i pododdziałach. Głównym filarem Wojsk Lądowych są dywizje zmechanizowane i kawalerii pancernej, brygady: powietrzno-desantowa i kawalerii powietrznej oraz inne jednostki rodzajów wojsk, dowodzenia, zabezpieczenia oraz szkolnictwa wojskowego. W skład Wojsk lądowych wchodzi następujące rodzaje wojsk: pancerne i zmechanizowane; aeromobilne; rakietowe i artyleria; obrona przeciwlotnicza; inżynieryjna; chemiczna; łączności i informatyki. Ponadto, w skład Wojsk Lądowych należy wliczyć oddziały i pododdziały rozpoznania i walki elektronicznej, a także oddziały i pododdziały logistyczne i całe zabezpieczenie medyczne oraz pododdziały działań psychologicznych i współpracy cywilno-wojskowej⁵.

Siły Powietrzne są drugim rodzajem sił zbrojnych. Przeznaczone są do obrony przestrzeni powietrznej kraju. Funkcjonują w ramach narodowego systemu obrony powietrznej, który jest zintegrowany z systemem sojusznicy oraz z właściwym europejskim systemem cywilno-wojskowym. Wydzielone jednostki Sił Powietrznych są przygotowane i szkolone do realizacji zadań wynikających z postanowień międzynaro-

³ Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2012 r. poz. 461, 1101, 1407, 1445).

⁴ <http://geopolityka.net/rola-sil-zbrojnych-rp-w-zapewnieniu-bezpieczenstwa-wewnetrznego/>, dostęp w dniu: 11.11.2017 r.

⁵ *Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2009, s. 20.

dowych oraz zobowiązań Polski związanych z procesem zapewnieniem bezpieczeństwa państwa⁶.

Marynarka Wojenna do zasadniczych zadań marynarki należy: ochrona polskich interesów na obszarach morskich, a także obrona wybrzeża i współdziałanie z innymi rodzajami sił zbrojnych w ramach strategicznej operacji obronnej. Zgodnie ze zobowiązaniami międzynarodowymi Marynarka Wojenna utrzymuje zdolności do realizacji zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa zarówno w obszarze Morza Bałtyckiego jak i poza nim. Podstawowym zadaniem Marynarki Wojennej jest obrona i utrzymanie morskich linii komunikacyjnych państwa podczas kryzysu i wojny oraz niedopuszczenie do blokady morskiej kraju. W czasie pokoju Marynarka Wojenna wspiera działania Straży Granicznej w obszarze morskich wód terytorialnych i wyłącznej strefy ekonomicznej. W ramach dostosowania sił morskich Rzeczypospolitej Polskiej do wymagań sojuszniczych, Marynarka Wojenna dysponować będzie jednostkami zapewniającymi aktywny udział w projekcji sił połączonych NATO i UE. Trzon struktury Marynarki Wojennej tworzą flotyle okrętów, Brygada Lotnictwa Marynarki Wojennej, a także brzegowe jednostki wsparcia i zabezpieczenia działań oraz ośrodki szkolne⁷.

Wojska specjalne zostały powołane ustawą z dnia 24 maja 2007 roku o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz o zmianie niektórych innych ustaw. Dowództwo Wojsk Specjalnych realizuje funkcje dowodzenia.

Wojska Specjalne są przeznaczone do prowadzenia operacji specjalnych zarówno w kraju jak i poza jego granicami w okresie pokoju, kryzysu i wojny. Prowadzone, we współdziałaniu z siłami konwencjonalnymi lub samodzielnie, operacje mogą mieć znaczenie strategiczne lub operacyjne. Struktura Wojsk Specjalnych oparta jest na samodzielnych oddziałach i pododdziałach, złożonych ze specjalnie wyselekcjonowanych, wyszkolonych i wyposażonych żołnierzy przygotowanych do działań w środowisku podwyższonego ryzyka, zdolnych do realizacji celów będących poza zasięgiem możliwości jednostek konwencjonalnych. Rozwój jednostek specjalnych jest naturalnym rozwinięciem nowoczesnej doktryny militarnej, która zakłada tworzenie wysoce wyspecjalizowanych sił, zdolnych do realizacji różnorodnych i specyficznych zadań⁸.

Wojska Obrony Terytorialnej stanowią piaty rodzaj sił zbrojnych. Do głównych zadań stawianych przed żołnierzami WOT zalicza się : prowadzenie działań militarnych

---

⁶ Tamże, s. 21.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże, s. 22.

we współdziałaniu z wojskami operacyjnymi (w przypadku wybuchu konfliktu), ochrona ludności przed skutkami klęsk żywiołowych, likwidacja ich skutków, ochrona mienia, akcje poszukiwawcze oraz ratownicze ochrona zdrowia i życia ludzkiego a także realizacja zadań z zakresu zarządzania kryzysowego⁹.

Wojska Obrony Terytorialnej

Zmiana sytuacji geopolitycznej oraz geostrategicznej Polski postawiła przed nami ponownie pytanie o bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej, w tym szczególnie o jej bezpieczeństwo militarne. Należy zauważyć, że budowa Wojsk Obrony Terytorialnej (WOT) jest w aktualnej sytuacji Rzeczypospolitej Polskiej jedynym w miarę szybkim, tanim i skutecznym sposobem odbudowy naszego bezpieczeństwa militarnego. Pierwszym krokiem w tym procesie byłaby ponowna redefinicja celów i zadań, które będą realizowane przez Wojska Obrony Terytorialnej. Celowe jest zatem uzyskanie przez WOT zdolności operacyjnych do prowadzenia działań antykryzysowych i antyterrorystycznych w obronie bezpieczeństwa cywilnego oraz dziedzictwa kulturowego narodu polskiego. Jednocześnie jest konieczna budowa zdolności operacyjnych WOT do prowadzenia typowych działań zbrojnych w wymiarze lądowo-militarnym we współdziałaniu z wojskami operacyjnymi¹⁰.

Współcześnie, w kontekście zróżnicowanych zagrożeń bezpieczeństwa międzynarodowego na obszarze Europy, Rzeczypospolita Polska pozostaje państwem względnie bezpiecznym. Polskie społeczeństwo (jako jedno z nielicznych) nie zostało dotknięte bezpośrednimi, negatywnymi skutkami międzynarodowego terroryzmu inspirowanego ekstremizmem islamskim. Jednakże, wysoki poziom napięcia stosunków pomiędzy NATO a Federacją Rosyjską oraz pogłębiająca się destabilizacja terytorium Ukrainy, negatywnie oddziałują na poziom bezpieczeństwa międzynarodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Ponadto, istnienie zróżnicowanych barier rozwoju społecznego – w szczególności pogłębiającej się polaryzacji politycznej, incydentów o charakterze ekstremistycznym czy niezadowalającego poziomu rozwoju społeczeństwa obywatelskiego – stwarza istotne wyzwania w kontekście bezpieczeństwa narodowego.

Plan formowania Wojsk Obrony Terytorialnej (WOT) został przedstawiony w styczniu 2016 r. Wraz z początkiem stycznia 2017 r. obowiązującą stała się ustawa,

⁹ <http://www.mon.gov.pl/obrona-terytorialna/o-nas/zadania-wot-n2016-12-27/>, dostęp w dniu: 10.11.2017 r.

¹⁰ R. Jakubczyk, *Wojska Obrony Terytorialnej*, Warszawa 2002, 143.

wprowadzająca WOT jako piąty Rodzaj Sił Zbrojnych RP. Przeważająca większość badań współczesnej koncepcji rozwoju WOT zawarta jest na najnowszych raportach specjalistycznych i artykułach, opracowanych w latach 2016-2017. Do najważniejszych prac, poświęconych aspektom teoretycznym i praktycznym formowania i funkcjonowania Wojsk Obrony Terytorialnej zaliczyć należy prace prof. Ryszarda Jakubczaka i prof. Józefa Marcza. Do literatury nawiązującej do problematyki formowania i funkcjonowania WOT, zalicza się kilkadziesiąt publikacji książkowych oraz kilkadziesiąt artykułów naukowych. Wraz z artykułami w formie cyfrowej, polskojęzyczna literatura zawiera ponad sto pozycji. Jednakże, warto podkreślić, że zaledwie kilkanaście prac zostało opublikowanych w drugiej dekadzie XXI wieku, a część prac ma charakter badań historycznych.

Wejście w życie (z dniem 1 stycznia 2017 r.) Ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku ochrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw, przerwało kilkuletnią nieobecność struktur obrony terytorialnej w Siłach Zbrojnych RP (związaną z rozformowaniem w 2008 ostatnich brygad obrony terytorialnej). Proces formowania Wojsk Obrony Terytorialnej (WOT) ma zakończyć się w 2019 r. wraz z utworzeniem ostatnich brygad. Według danych pochodzących z Ministerstwa Obrony Narodowej, przewidywany koszt utworzenia 17 Brygad WOT zrzeszających od 35 do 53 tys. żołnierzy ma wynieść około 3,6 mld zł¹¹. Obecnie realizowana koncepcja rozwoju WOT związana jest z formowaniem piątego Rodzaju Sił Zbrojnych jako lekkiej piechoty. Żołnierze mają zostać wyposażeni w indywidualną broń strzelecką (przede wszystkim wycofywane karabinki AKMS, karabinki BERYL i karabinki MSBS, a także karabiny wyborowe oraz maszynowe), a także w przenośne zestawy rakietowe (w szczególności typu „Piorun”)¹². Dowódcą WOT jest gen. bryg. Wiesław Kukuła. Zgodnie z jego wypowiedzią, Dowództwo WOT ma osiągnąć wstępną zdolność operacyjną do końca marca 2017 roku¹³. Równolegle do podstawowego celu WOT - wsparcia terenowych organów administracji, w przypadku wystąpienia jakiegokolwiek sytuacji kryzysowej, w tym zwalczania negatywnych skutków tych sytuacji - Ministerstwo Obrony Narodowej wskazuje na następujące cele WOT w czasie pokoju: zwielenokrotnianie potencjału odstraszania Sił Zbrojnych RP; zdolność do prowadzenia

¹¹ Dane dostępne na witrynie Ministerstwa Obrony Narodowej, źródło: <http://www.mon.gov.pl/aktualnosci/artikel/najnowsze/szef-mon-o-obronie-terytorialnej-g2016-11-14/>, dostęp w dniu: 19.02.2017 r.

¹² Informacje dostępne na portalu Obrona Narodowa, źródło: <http://www.nowastrategia.org.pl/dostawy-przenosnych-przeciwlotniczych-zestawow-rakietowych-piorun/>, dostęp 19.02.2017 r.

¹³ Wypowiedź gen. Wiesława Kukuli dostępna na portalu Polska Zbrojna, źródło: <http://www.polskazbrojna.pl/home/articleshow/21038?t=Dowodztwo-Obrony-Terytorialnej-juz-w-marcu-2017-roku>, dostęp w dniu: 19.02.2017 r.

działań nieregularnych; odbudowa patriotycznych fundamentów obronności państwa. W przypadku stanu wojennego, WOT ma prowadzić: działania obronne i ochronne względem ludności, infrastruktury oraz granic państwowych; działania opóźniające siły przeciwnika i ograniczające ich swobodę operowania, wspierające wojska operacyjne, działania antydywersyjne, antyterrorystyczne czy antydezinformacyjne¹⁴.

Główny i niemalże odwieczny problemem obrony państwowości polskiej wynika to z naszego położenia geograficznego. Wyzwanie stanowi przeciwstawienie się znacznej, a czasami nawet wielokrotnej przewadze siły militarnej przeciwnika, co zmuszała do poszukiwania skutecznych środków walki i sposobów jej prowadzenia. Polska uwzględnia w swoich ocenach strategicznych dwa podstawowe rodzaje zagrożeń:

- zagrożenia kryzysowe – wynikające z możliwości zaistnienia w jej otoczeniu niebezpiecznych sytuacji polityczno-militarnych (z konfliktami militarnymi włącznie) albo zagrożenia niemilitarne mające charakter mające charakter ponadnarodowy, będące następstwem różnorodnych wynaturzeń i degeneracji rozwoju społeczno-cywilizacyjnego współczesnego świata (terroryzm, zorganizowana przestępczość, niekontrolowane i nielegalne rozprzestrzenianie broni masowego rażenia, dewastacja środowiska naturalnego itp.);
- zagrożenia wojenne – przedstawiające sobą groźbę agresji zbrojnej wymierzonej bezpośrednio lub przeciwko jej sojusznikom.

Wstąpienie Polski do NATO dało nam wielką szansę wzmocnienia naszego bezpieczeństwa. Rodzi to jednocześnie szereg wyzwań, którym musimy jak kraj sprostać, aby owe szanse w pełni wykorzystać. Wyzwanie to dotyczy zwłaszcza konieczności dostosowania naszego potencjału obronnego, szczególnie sił zbrojnych, do standardów stawianych przez NATO. Dążenie Polski do pełnej integracji z Sojuszem Północnoatlantyckim wymusza potrzebę innego spojrzenia na system obrony państwa, w szczególności zaś na strukturę funkcjonalną oraz przeznaczenie i zadania poszczególnych jej elementów składowych. Wiąże się to jednak z potrzebą przebudowy narodowego systemu obronnego RP – w nim ogniw stanowiących o jego powszechnym charakterze. Istota zmian winna wyrażać się w akceptacji i udziale całego społeczeństwa oraz wszystkich elementów państwa w przygotowaniach obronnych, a w razie potrzeby w odparciu agresji.

¹⁴ R. Surdacki, *Zespół Sił Specjalnych w OT. Jakie zadania nowego rodzaju wojsk?*, artykuł zamieszczony na portalu Defence24, źródło: <http://www.defence24.pl/456079,zespol-sil-specjalnych-w-ot-jakie-zadania-nowego-rodzaju-wojsk>, dostęp 20.02.2017 r.

Uwzględniając powyższe uwarunkowania oraz wzorując się na rozwiązaniach innych państw – przed Siłami Zbrojnymi RP staje zagadnienie udziału w budowie systemu obronnego państwa. Nieodzownym elementem tego systemu jest Obrona Terytorialna, która jest jedną z form przygotowania państwa do obrony powszechnej. Obejmuje ona całokształt przedsięwzięć operacyjno-taktycznych, techniczno-obronnych i szkoleniowych, mających na celu przysposobienie określonych sił i środków do realizacji zadań wsparcia i zabezpieczenia wojsk operacyjnych oraz prowadzenia samodzielnych działań ochronno-obronnych w wyznaczonych rejonach odpowiedzialności. Najogólniejszym celem obrony narodowej Rzeczypospolitej polskiej jest zapewnienie bezpiecznych warunków realizacji jej interesów narodowych oraz ochrona przed zewnętrznymi zagrożeniami kryzysowymi i militarnymi. Stosownie do istoty i charakteru tych interesów oraz oceny zewnętrznych warunków obronności Rzeczypospolitej Polskiej, wyróżnia się następujące podstawowe grupy celów strategicznych:

- Zapobieganie zagrożeniom polityczno-militarnym (kryzysowym i wojennym), poprzez neutralizowanie ich potencjalnych źródeł oraz kształtowanie bezpiecznego środowiska (otoczenia) międzynarodowego Polski;
- Przecistawianie się kryzysom, poprzez ich opanowywanie oraz osłonę przed ich skutkami;
- Odparcie bezpośredniej agresji zbrojnej na Polskę lub innego członka NATO w ramach obrony sojuszniczej. Poprzez przygotowywanie i skuteczne przeprowadzenie zbrojnych operacji wojennych oraz działań nieregularnych. Każde współczesne państwo dysponuje różnorodnymi możliwościami dla zniweczenia agresywnych celów innego państwa. Są nimi, oprócz wojsk operacyjnych – czyli takich samych środków, jakimi dysponuje agresor;
- Wojska obrony terytorialnej – masowa terytorialna formacja zbrojna tworzona i walcząca w miejscu swojego zamieszkania;
- Powszechny współudział całego społeczeństwa w obronie ojczyzny (udział w walce militarnej i różnorodnych formach wsparcia sił zbrojnych)
- Wykorzystanie zawczasu przygotowanych walorów obronnych terenu- oraz działania nieregularne w masowej skali.

Wojska operacyjne, nowoczesne wojska obrony terytorialnej, oraz potrzeba uczestniczenia w układach międzynarodowych są postawą działania systemu obronnego i to nie podlega żadnej dyskusji. W przestrzeni publicznej jednak zbyt mało mówi się i

kładzie się nacisk na możliwość wykorzystania pozostałych walorów obronnych Polski, dlatego w powyższych rozważaniach uważa się za priorytet utworzenia nowej struktury obronnej państwa, w której znaczące miejsce będzie mieściła tak zwana powszechność obrony. W historii naszego kraju taki sposób przygotowania obrony i jej prowadzenia istniał zawsze, jednak był różnorako rozumiany i stosowany, chociaż w większości przypadków wykorzystanie powszechności oporu przeciw agresji wojsk regularnych dawało nadspodziewane rezultaty. Okres walk w których żołnierze walczyli o swoje rodzinne miejscowości wykazały, że pomimo przestarzałego uzbrojenia a niekiedy jego niedostatku, byli oni w stanie nawiązać skuteczną walkę z przeciwnikiem, który dysponował z reguły miażdżącą przewagą pod względem liczebnym i technicznym.

Z celu OT wynika kilka podstawowych funkcji:

- funkcja obronna,
- funkcja narodowo, państwowo twórcza,
- funkcja koordynacyjna.

Funkcja obronna powiązana jest z wykonywaniem zadań związanych z prowadzeniem walki, zabezpieczeniem działań oraz wspomaganiem pozamilitarnych ogniw obronnych. Funkcja narodowo- państwowotwórcza przejawia się poprzez współudział OT w umacnianiu świadomości narodowej, społecznej i państwowej oraz tworzeniu i pielęgnowaniu więzi społecznych. Ostatnia z wymienionych funkcji, koordynacyjna, obejmuje uwzględnienie wspólnych działań wojsk OT i operacyjnych, rozwiązywanie problemów wsparcia i zabezpieczenia. Obronę terytorialną nadzy traktować jako militarny komponent, zapewniający wspólnie z wojskami operacyjnymi skuteczną obronę Polski. Należy również zauważyć, że istniejące aktualnie systemy zarządzania kryzysowego oraz obrony cywilnej potrzebują wsparcia ze strony sił zbrojnych, ponieważ nie są w stanie zmobilizować do tego celu odpowiednich zasobów ludzkich¹⁵. Jedynie WOT mogą wypełnić tę lukę, przygotowując w każdym powiecie kilkuset odpowiednio wyposażonych i wyszkolonych żołnierzy-ochotników.

Należy również zwrócić uwagę, że dotychczasowa formuła zagospodarowania żołnierzy rezerwy w postaci Narodowych Sił Rezerwowych, w przypadku specyfiki służby w Wojskach Obrony Terytorialnej, nie spełniałaby swojej roli, dlatego też koncepcja powołania do istnienia innej formacji, mającej powszechny charakter, akcentującej terytorialność swoich pododdziałów, jest nieodzowna. Wydaje się, że kilkadziesiąt tysięcy

¹⁵ J. Jakubczyk, *Współczesne Wojska Obrony Terytorialnej*, Warszawa 2014, s. 143.

wyszkolonych żołnierzy o dużym zasobie patriotyzmu (również patriotyzmu lokalnego) i poświęcenia może wnieść niemały potencjał i w sposób istotny wzmocnić funkcjonowanie całego systemu obronnego państwa oraz sił zbrojnych.

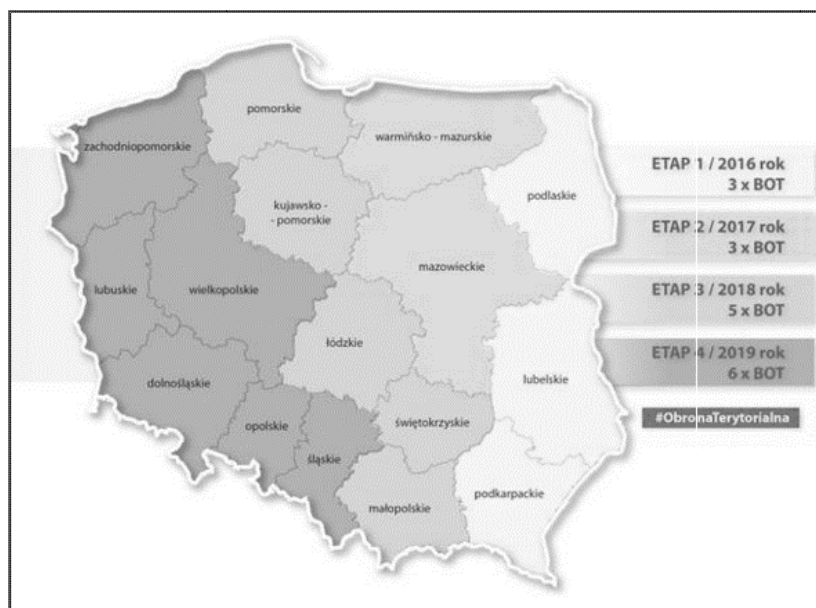
Plan budowy WOT

Utworzenie obrony terytorialnej to proces długofalowy, poprzedzony żmudną analizą i planowaniem. W celu zapewnienia efektywności oraz elastyczności w zakresie naboru, finansowania, wyposażenia i szkolenia niezbędnym jest jego rozłożenie na najbliższe lata. Docelowo w Polsce ma zostać utworzonych 17 brygad obrony terytorialnej. Poniższe zestawienie ilustruje rozwój Wojsk Obrony Terytorialnej jako piątego, obok Wojsk Lądowych, Sił Powietrznych, Marynarki Wojennej i Wojsk Specjalnych, rodzaju wojsk:

- 1 lipca 2016 powstało Biuro ds. Utworzenia Obrony Terytorialnej, do końca 2017 roku przekształci się ono w Dowództwo Obrony Terytorialnej z siedzibą w Warszawie, równolegle powstaną 3 brygady obrony terytorialnej, skoncentrowane kolejno w rejonach: Rzeszowa, Białegostoku i Lublina.
- Przed końcem 2017 roku powstaną trzy kolejne brygady obrony terytorialnej (dwie na terenie woj. mazowieckiego i jedna w rejonie Olsztyna).
- Przed końcem 2018 roku zostanie utworzone pięć kolejnych brygad obrony terytorialnej (Bydgoszcz, Gdańsk, Kielce, Kraków, Łódź).

W 2019 roku nastąpi utworzenie ostatnich sześciu brygad obrony terytorialnej (jedna na terenie woj. śląskiego, pozostałe w rejonach: Opola, Poznania, Szczecina, Wrocławia i Zielonej Góry).

Rysunek 1. Harmonogram formowania brygad Wojsk Obrony Terytorialnej w latach 2016-2019.

Źródło: <http://www.mon.gov.pl/obrona-terytorialna/o-nas/plany-budowy-wot-q2016-12-27/>, dostęp w dniu: 12.05.2017 r.

Zakończenie

Jednym z zasadniczych celów funkcjonowania państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom. Niemilitarne sytuacje kryzysowe występują na obszarze każdego państwa. Koordynacja działań różnych organów państwowych, służb porządkowych oraz inspekcji, a przede wszystkim Sił Zbrojnych jest jedną z form przeciwdziałania zagrożeniom a w momencie ich wystąpienia minimalizowania strat. Wojsko posiada potencjał ludzki, organizacyjny oraz wyposażenie, które mogą być wykorzystane do wsparcia środowiska cywilnego podczas klęsk żywiołowych, awarii i katastrof technicznych, a także pozostałych nadzwyczajnych zagrożeń, gdy użycie innych sił jest niemożliwe, niewystarczające lub ich zasoby zostały wyczerpane.

Wojska Obrony Terytorialnej to piąty, obok Wojsk Lądowych, Sił Powietrznych, Marynarki Wojennej i Wojsk Specjalnych, rodzaj Sił Zbrojnych RP. Misją WOT jest obrona i wspieranie społeczności lokalnych. Żołnierze WOT są silnie związani z ludnością i rejonem działań, w którym będą zabezpieczać obywateli i infrastrukturę. W czasie wojny będą wspierać wojska operacyjne w strefie bezpośrednich działań bojowych, a

poza nią stanowić siłę wiodącą. W czasie pokoju głównym zadaniem WOT będzie przeciwdziałanie skutkom sytuacji kryzysowych i klęsk żywiołowych.

Bibliografia:

- Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2009.
- Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. z 2012 r. poz. 461, 1101, 1407, 1445).
- Jakubczyk R., *Wojska Obrony Terytorialnej*, Warszawa 2002.
- Jakubczyk R., *Współczesne Wojska Obrony Terytorialnej*, Warszawa 2014.
- Nożko K., *System obrony Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1992.
- Surdacki R., *Zespół Sił Specjalnych w OT. Jakie zadania nowego rodzaju wojsk?*, źródło: <http://www.defence24.pl/456079,zespol-sil-specjalnych-w-ot-jakie-zadania-nowego-rodzaju-wojsk>.
- Wołęjszo J., Jakubczyk R., *Obronność teoria i praktyka*, Warszawa 2013.
- <http://geopolityka.net/rola-sil-zbrojnych-rp-w-zapewnieniu-bezpieczenstwa-wewnetrznego/>.
- <http://www.mon.gov.pl/aktualnosci/arttykul/najnowsze/szef-mon-o-obronie-terytorialnej-g2016-11-14/>.
- <http://www.mon.gov.pl/obrona-terytorialna/o-nas/zadania-wot-n2016-12-27/>.
- <http://www.nowastrategia.org.pl/dostawy-przenosnych-przeciwlotniczych-zestawow-rakietowych-piorun/>.
- <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/21038?t=Dowodztwo-Obrony-Terytorialnej-juz-w-marcu-2017-roku/>.

Nota o autorze:

Aleksandra Kapuściak - absolwentka studiów licencjackich o kierunku zarządzanie oraz studiów magisterskich o kierunku obronność państwa w Akademii Obrony Narodowej w Warszawie. Absolwentka studiów magisterskich o kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie oraz doktorantka w Wydziale Zarządzania i Dowodzenia w Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie. Obszar zainteresowania skupia się na tematyce: bezpieczeństwa państwa, zarządzania kryzysowego, obronności oraz wojskowości.

Zamach Andersa Behringa Breivika z perspektywy lat

Streszczenie:

Terroryzm nie jest zjawiskiem nowym. W różnych formach można odnaleźć jego przejawy w czasach antycznych, średniowiecznych czy też bardziej współcześnie. W XX w. i XXI w. terroryzm opiera się głównie o działania sieciowe, gdzie większe komórki lub organizacje zbrojne / wywrotowe prowadzą aktywność zmierzającą do osiągnięcia szerszych celów politycznych i społecznych. 22 lipca 2011 roku przez Andersa Behringa Breivika w Oslo oraz na pobliskiej wyspie Utoya. W jego wyniku zginęło łącznie 77 osób, kilkadziesiąt kolejnych zostało rannych, co wstrząsnęło nie tylko Norwegią, lecz również całą społecznością międzynarodową. Celem tekstu jest analiza specyfiki wydarzeń w tym skandynawskim kraju w świetle głównych nurtów zagrożeń terrorystycznych XXI w.

Słowa kluczowe: Terroryzm, Utoya, Anders Behring Breivik, zamach terrorystyczny.

Summary:

Terrorism is not a new phenomenon. In various forms, you can find its manifestations in ancient, medieval or more modern times. In the 20th century and the 21st century, terrorism is based mainly on network activities, where larger cells or armed / subversive organizations conduct activities aimed at achieving broader political and social goals. July 22, 2011 by Anders Behring Breivik in Oslo and on the nearby island of Utoya. As a result, a total of 77 people were killed, several dozen more were wounded, which shook not only Norway, but also the entire international community. The aim of the text is to analyze the specificity of events in this Scandinavian country in the light of the main currents of terrorist threats of the 21st century.

Key words: Terrorism, Utoya, Anders Behring Breivik, terrorist attack.

Wprowadzenie

Zgodnie z piramidą potrzeb Abrahama Masłowa jednym z najbardziej wpływowych na życie człowieka jest konieczność zapewnienia mu bezpieczeństwa, a przynajmniej poczucia braku zagrożeń. Może owo bezpieczeństwo być wielorako rozumiane. Począwszy od zapewnienia bieżących potrzeb fizjologicznych przez ekonomiczne czy społeczne. Najważniejszym jest jednak bezpieczeństwo jednostkowe każdego człowieka, ponieważ warunkuje możliwość przetrwania oraz osiągania kolejnych poziomów wspomnianej hierarchii potrzeb.

Zagrożeń wobec poczucia bezpieczeństwa jest mnóstwo. Najbardziej nieprzewidywalnym zagrożeniem z jakim może na co dzień spotkać się człowiek jest potencjalna śmierć lub uszczerbek na zdrowiu w wyniku zamachu terrorystycznego. Jego nieoczywistość oraz brak powszechnie zauważalnych symptomów powoduje szok w momencie jego wystąpienia w nieodległej od Nas przestrzeni. To właśnie psychologiczny aspekt zagrożenia terroryzmem powoduje tak znaczący wpływ zamachów tego typu na funkcjonowanie społeczeństwa danego państwa czy też społeczności międzynarodowej. Następstwem szoku społecznego jest niejednokrotnie również zmiana polityczna – kadrowa, ideologiczna jak również organizacyjna.

Terroryzm nie jest zjawiskiem nowym. W różnych formach można odnaleźć jego przejawy w czasach antycznych, średniowiecznych czy też bardziej współcześnie. W XX w. i XXI w. terroryzm opiera się głównie o działania sieciowe, gdzie większe komórki lub organizacje zbrojne / wywrotowe prowadzą aktywność zmierzającą do osiągnięcia szerszych celów politycznych i społecznych. Zamachy typu World Trade Center z września 2001 roku, atak na madryckie metro w 2003 roku czy na londyńską komunikację miejską w 2005 roku są tego najdobitniejszymi przykładami.

W tej perspektywie wyjątkowym wydarzeniem jest dwuetapowy zamach terrorystyczny przeprowadzony 22 lipca 2011 roku przez Andersa Behringa Breivika w Oslo oraz na pobliskiej wyspie Utoya. W jego wyniku zginęło łącznie 77 osób, kilkadziesiąt kolejnych zostało rannych, co wstrząsnęło nie tylko Norwegią, lecz również całą społecznością międzynarodową. Celem tekstu jest analiza specyfiki wydarzeń w tym skandynawskim kraju w świetle głównych nurtów zagrożeń terrorystycznych XXI w.

Terroryzm jednoosobowy – nowe zjawisko?

Na wstępie należałoby przybliżyć pojęcie terroryzmu. Literatura bardzo bogato opisuje zakres teoretyczny pojęcia terroryzmu. Oprócz rozróżnienia definicyjnego, występują również inne kategorie podziału (typologie), tj. ujęcie źródłowe czy też ze względu na swój zasięg (terroryzm wewnętrzny i międzynarodowy). Pokazuje to jak szerokie spectrum teoretyczne posiada to pojęcie.

Zainteresowanie badawcze i szersze definiowanie zjawiska miało miejsce tuż po zamachach w Nowym Jorku i Waszyngtonie. Tuż po owych aktach terroryzmu, państwa europejskie przyjęły następującą definicję, iż działania terrorystyczne to: „wszelkie celowe akty popełnione przez pojedyncze osoby lub organizacje przeciw jednemu lub kilku państwom lub ludności, w celu zastraszenia oraz poważnego osłabienia lub zniszczenia struktury politycznej, gospodarczej lub społecznej kraju”¹.

Lapidarne, lecz trafne definicje podaje *Leksykon politologii* oraz *Encyklopedia popularna PWN*. Definicja terroryzmu według leksykonu brzmi następująco: „stosowanie przemocy, której celem jest szerzenie grozy czy też strachu wśród członków społeczności i wywołanie w efekcie psychozy, niepewności i zagubienia”. Encyklopedia z kolei podaje ją jako: „stosowanie przemocy, gwałtu, okrucieństwa w celu zastraszenia, zniszczenia przeciwnika”².

Koncepcja definicyjna terroryzmu według NATO, brzmi w sposób następujący: „terroryzm to bezprawne użycie siły lub przemocy przeciwko jednostce lub własności w zamiarze wymuszenia lub zastraszenia rządów lub społeczeństw dla osiągnięcia celów politycznych, religijnych bądź ideologicznych”³.

Rezolucja Rady Bezpieczeństwa nr 1269 z 1999 roku: „stanowczo potępiamy wszelkie akty, metody i praktyki terrorystyczne jako nieusprawiedliwione, niezależnie od tego kiedy i przeciwko komu zostały popełnione, zwłaszcza te, które zagrażają międzynarodowemu pokojowi i bezpieczeństwu”⁴.

Przytoczyć warto również definicję terroryzmu Granta Wardlaw, który twierdził, iż „polega [on] na użyciu lub groźbie użycia przemocy przez pojedynczą osobę lub grupę, czy to na rzecz utrwalonej na danym obszarze władzy, czy przeciwko niej, w celu wywołania najwyższego niepokoju i/lub innych skutków powodujących lęk w grupie większej

¹ R.A. Kosta, *Terroryzm jako zagrożenie dla bezpieczeństwa cywilizacji zachodniej w XXI wieku*, Toruń 2012, s. 12.

² *Wybrane problemy walki z terroryzmem międzynarodowym*, red. A. Ciupiński, M. Zając, Warszawa 2003, s. 9-10.

³ <http://www.NATO.int/terrorism/index.html>, dostęp w dniu: 8.07.2018 r.

⁴ <http://www.unic.un.org.pl/terroryzm/definicje.php>, dostęp w dniu: 6.07.2018 r..

niż krąg bezpośrednich ofiar, a w rezultacie wymuszenia na tej grupie akceptacji żądań politycznych sprawców tych działań”⁵.

James D. Kiras z kolei terroryzm przybliża do ogólnego pojęcia wojny nieregularnej definiując go jako „systematyczne stosowanie przemocy przeciwko ludności cywilnej lub obiektom o znaczeniu symbolicznym przez niewielkie grupy ludzkie, przez wywołanie strachu, dla osiągnięcia celu politycznego, na drodze zwrócenia powszechnej uwagi na jakiś problem polityczny, wywołujące bezwzględną lub nieodpartą reakcję”⁶.

Niewątpliwie istotnym czynnikiem warunkującym terroryzm jest ideologia na co zwracają uwagę liczni badacze. Można w tym zakresie wyróżnić wiele aspektów ideowości terroryzmu co przedstawia poniższa tabela:

Tabela 1. Zestawienie ideologii terrorystycznych i ich reprezentantów:

Ideologia, którą wyznaje dana grupa:	Reprezentanci nurtu:
1) Rewolucyjna	Rewolucyjne Siły Zbrojne Kolumbii
2) Anarchistyczno-lewacka	Frakcja Czerwonej Armii
3) Skrajnie prawicowa	Combat 18
4) Separatystyczna	Irlandzka Armia Republikańska
5) Narodowo-wyzwoleńcza	al – Fatah
6) Fundamentalistyczno-religijna	Al – Kaida

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: T. R. Aleksandrowicz, *Nie tylko Al-Kaida. Zamach w Oslo w lipcu 2011 roku na tle zagrożeń terrorystycznych w Europie*, w: *Zamach w Norwegii. Nowy wymiar zagrożenia terroryzmem w Europie*, red. K. Liedel, P. Piasecka, T. ROKU Aleksandrowicz, Warszawa 2011, s. 9-10.

Jednakże we wszystkich definicjach przytoczonych powyżej dostrzegalny jest fakt postrzegania terroryzmu jako zjawiska o charakterze grupowym, prowadzonym przez więcej niż jedną osobę. W tym świetle zamach przeprowadzony przez A. Breivika jest zjawiskiem stosunkowo odmiennym od większości wydarzeń tego typu zarejestrowanych w XXI w.

⁵ G. Wardlaw, *Political Terrorism: Theory, Tactics and Counter-Measures*, Cambridge 1982, s. 16, cyt. za: P. Rogers, *Terroryzm*, w: *Studia Bezpieczeństwa*, red. P.D. Williams, Kraków 2012, s. 170.

⁶ J.D. Kiras, *Wojna nieregularna: terroryzm i działania partyzanckie*, w: *Strategia we współczesnym świecie. Wprowadzenie do studiów strategicznych*, red. J. Baylis, J. Wirtz, C.S. Gray, E. Cohen, Kraków 2009, s. 176.

Zamachowiec i jego „dzieło” – sylwetka terrorysty oraz opis wydarzeń

Poniższa część artykułu będzie traktować o serii działań terrorystycznych przeciwko państwu, władzy i społeczeństwu dokonanych przez jednostkowego zamachowca. Jest to główna część badań nad tytułową problematyką. Agresja dokonana przez Andersa Breivika jest dość aktualną sprawą, zorganizowaną 10 lat po zamachach na WTC i Pentagon, co można traktować jako pewnego rodzaju odniesienie rozpatrując pobudki, którymi kierował się zamachowiec. Można wyjść z założenia, że w kraju, w którym panuje dobrobyt i ludzie żyją na godziwym poziomie (powyżej minimum socjalnego), w państwie demokratycznym, o powszechnej wolności, która jest rozumiana w szerokim zakresie, w państwie, w którym jednym z głównych celów jest urzeczywistnianie i respektowanie państwa prawa, nie może dojść do zaburzenia jego funkcjonowania. Stało się jednak inaczej i fala terroryzmu dotarła również do Norwegii. Ponadto nie były to działania dużego i zorganizowanego aparatu a jednego człowieka, co prowadzi do powstania nurtujących pytań: jak tego dokonał i z jakich przyczyn posunął się do agresji przeciw własnemu państwu oraz rodakom?

Właściwe nazwisko omawianego zamachowca to Anders Behring Breivik, który 22 lipca 2011 roku dokonał dwóch zamachów terrorystycznych – jeden został przeprowadzony w Oslo na siedzibę premiera Norwegii, drugi zaś na wyspie Utoya na uczestników obozu młodzieżówki norweskiej Partii Pracy⁷. Zamachy z tego dnia A. Breivik bardzo dokładnie planował od kilku lat – było to dzieło jego życia, którego celem było pokazanie społeczności norweskiej, jak i środowisku międzynarodowemu, problemu ekspansji muzułmańskiej w krajach Europy Zachodniej. Problem ten traktował jako wielkie zagrożenie, w wyniku którego napływające multikulturowe grupy społeczne miałyby za jakiś czas przejąć panowanie nad wspomnianym obszarem kontynentu europejskiego. Istotnym faktem tej sprawy jest to, iż osoby, które zginęły z jego rąk, nie reprezentowały społeczności muzułmańskiej ani nie stanowiły integralnej części czy pokrewieństwa z tą grupą. Oprawca zaznaczał, że chciał pokazać, że jego ofiary nie były niewinnymi dziećmi, lecz działaczami politycznymi, którzy poprzez indoktrynację popierali wielokulturowość⁸. Surowo sprzeciwiał się i potępiał lewicowe ruchy, organizacje, partie czy też po prostu zwykłych ludzi mających poglądy liberalne.

⁷ http://www.encyklopedia.biolog.pl/index.php?haslo=Anders_Behring_Breivik, dostęp w dniu: 1.07.2018 r.

⁸ <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/po-celnych-strzalach-wydawal-okrzyki-radosci,209324.html>, dostęp w dniu: 17.07.2018 r.

By odpowiedzieć na postawione we wstępie pytania badawcze dotyczące motywów działań Breivika, warto sięgnąć do jego dzieciństwa. Istotnym źródłem badawczym w tej części tekstu była analiza filmu dokumentalnego na temat zamachowca – jego życia powiązanego z historią długo planowanego zamachu. Wychowywał się w zamożnej i uprzywilejowanej rodzinie. Jego ojciec był dyplomatą, a matka pochodziła z tzw. „dobrej rodziny”, która zamieszkiwała jedną z najlepszych dzielnic Oslo. Z wywiadu przeprowadzonego na potrzeby materiału filmowego wynika, że Breivik w okresie wczesnego dzieciństwa przejawiał się agresją i nieposłuszeństwem⁹. Wynikać to mogło z faktu, iż jego rodzice rozeszli się zanim on sam zdążył wykształtować swoją osobowość. Kolejne komplikacje w życiu rodzinnym tylko scementowały i ukierunkowały go jako człowieka. Jako młodego chłopaka jego zainteresowanie skupiło się na fundamentalizmie chrześcijańskim. Wtapiając się w świat rzeczywistości wirtualnej zaczął epatować publicznie swoimi skrajnie prawicowymi poglądami. Udzielał się na licznych forach internetowych i portalach społecznościowych, gdzie nawiązywał kontakty z poplecznikami i osobami mu sprzyjającymi¹⁰. Wymiana poglądów i rozprzestrzenianie ideologii był zasadniczo jedynym celem, jaki przyświecał Breivikowi w komunikacji z osobami w świecie internetowym¹¹.

Nawiązując do wydarzeń z 22 lipca 2011 roku, warto nakreślić etapy przygotowań Breivika do zamachu jak i zrodzenia się samego planu terrorystycznego. Głównym przyczynkiem agresji skrajnego prawicowca był negatywny stosunek – jak to sam podkreślał – do wielokulturowości w społeczeństwach jednolitych, i co za tym idzie za inwazją islamu na Europę. Jego nastawienie i chęć dokonania zbrodni napędzały również wydarzenia na arenie międzynarodowej, m.in. czystki etniczne i morderstwa bośniackich muzułmanów przez miejscowych Serbów, które spotkały się naturalnie z potępieniem i interwencją NATO, ale również i władz Norwegii, która wysłała w miejsce konfliktu swoich żołnierzy, za co Breivik uznał za zdradę narodową¹². W wyniku takich postaw i sprzyjaniu otwieraniu drogi islamowi przez polityków starszego i nowego pokolenia, Breivik postanowił wziąć sprawy w swoje ręce. Działając jako jednoosobowa komórka terrorystyczna stworzył plan zamachu, który realizował przez przeszło 9 lat.

⁹ Anders Breivik – *Masakra w Norwegii*, <https://www.youtube.com/watch?v=Glh8eI9aTcM>, dostęp w dniu: 18.07.2018 r.

¹⁰ Tamże.

¹¹ K. Liedel, P. Piasecka, *Internet jako narzędzie w rękach terrorystów*, w: *Zamach w Norwegii: nowy wymiar zagrożenia terroryzmem w Europie*, red. K. Liedel, P. Piasecka, T. R. Aleksandrowicz, Warszawa 2011, s. 27.

¹² Anders Breivik...

Przez ten czas napisał manifest, który liczył ponad 1500 stron, a zatytułował go jako: *2083. Europejska Deklaracja Niepodległości*¹³. Manifest był formą dziennika, w którym terrorysta spisywał swoje poglądy, przemyślenia oraz to, czym zajmował się każdego kolejnego dnia rozmyślając nad swoim planem agresji przeciw Norwegii. Breivik opisuje w nim również swoją osobę – przedstawia się jako członka Zakonu Templariuszy (chrześcijańskiej organizacji rycerskiej, która 1000 lat temu walczyła z ekspansją islamu w Europie¹⁴). Dzieło jego trzyletniej pracy skierowane było przeciwko islamowi i tym, których podejrzewał o współpracę z muzułmanami. Manifest w dużej mierze zawierał hasła przemocy m.in.:

- „Jeśli postanowiłeś uderzyć, pamiętaj, że zabijając zbyt mało ludzi osłabisz ideologiczną wymowę ataku”.
- „Musi zginąć pewna liczba niewinnych, którzy znaleźli się w niewłaściwym miejscu. Przyzwyczaj się do tej myśli. Potrzeby zbiorowości są ważniejsze od potrzeb jednostek”¹⁵.

Z cytowanych fragmentów manifestu, wynika, jego działania były zamierzone, świadome i wykonane z pełną premedytacją. Dodatkowe informacje, jakie można wywnioskować ze słów zamachowca to jednokierunkowe myślenie, nastawione na przemoc i działanie bez skrupułów. Przemoc słowna zastosowana w dzienniku, miała również jeszcze jeden ważny cel dla terrorysty – pozyskanie jak największej liczby czytelników jego dzieła. Należy zaznaczyć, iż pomimo poszukiwań przez Breivika jego naśladowców oraz osób, na których on sam mógłby się wzorować, podjął się działaniom pojedynczej krucjaty, aby nie budzić ewentualnych domysłów i podejrzeń oraz by pozostać jak najmniej zauważalnym. Uważał, że działania zbiorowe mają większe prawdopodobieństwo zdemaskowania. Zanim w 2008 roku rozpoczął prowadzenie dziennika, zaczął przygotowywać się do zamachu. Wzorując się na członkach zakonu templariuszy, dbał o zdrowy wygląd i tężyznę cielesną. W tym celu podjął działania regularnych ćwiczeń fizycznych. Następnym krokiem jego planu, było rok urlopu. W tym czasie szkolił swoje umiejętności strzeleckie oraz szybkość reakcji grając w internetową grę strategiczną, a w momentach, w których nie grał szlifował swój manifest, zbierał wypowiedzi swoich prawicowych idoli oraz nawiązywał kontakty z ludźmi sprzyjającymi jego sprawie. Elementem dopełniającym *układankę* było pozyskanie w 2009 roku nie-

¹³ Tamże.

¹⁴ <http://www.rycerze.org/templariusze/18-organizacja-zakonu-templariuszy>, dostęp w dniu: 18.07.2018 r.

¹⁵ Anders Breivik....

zbędnych przedmiotów do skonstruowania bomby¹⁶. Kluczowe materiały do stworzenia jej zdobył poprzez Internet. By nie budzić podejrzeń Breivik założył firmę *Breivik Geofarm*¹⁷, aby ułatwić sobie uzyskanie nawozów do produkcji materiałów wybuchowych. Główną cechą Breivika w trakcie przygotowań do zamachu była pełna determinacja oraz zaangażowanie się we wszystko co robił. Kolejnym etapem przygotowań było pozyskanie broni, które starał się zdobyć na nielegalnych rynkach. W tym celu Breivik udał się nawet na tydzień do Pragi, lecz wrócił bez pożądanych narzędzi walki. By powiększyć swój arsenał broni musiał regularnie ćwiczyć na strzelnicy. Jedyną bronią na którą terrorysta potrzebował uprawnienia to broń krótka. Musiał przejść stosowny kurs strzelecki, który miał miejsce w grudniu 2010 roku¹⁸ i był to ostatni element planu terrorystycznego Breivika.

Terroryzm w ostatnich dziesięcioleciach, związany był głównie z krajami upadłymi, w których władze nie funkcjonowały należycie i w warunkach takiego chaosu możliwy był przepływ i rozwój fundamentalizmu islamskiego, który umożliwiał tworzenie obozów szkoleniowych i stwarzał warunki na schronienie dla terrorystów¹⁹. Rozpoczęcie *globalnej wojny z terroryzmem*²⁰ nastąpiło po zamachu z 11 września 2001 roku na World Trade Center, gdzie postrzeganie tej formy przemocy zmieniło diametralnie swą postać. Postrzeganie to, odbiło się również na podmioty dokonujące danych napaści. Przykładem tej zmiany jest atak Breivika, który dokonał jednostkowego szturmu. Po dziewięciu latach planowania i przygotowywania się terrorysty do napaści nadszedł dzień działania Breivika. Wyposażony w arsenał broni i samochód-pułapkę, w której zamontował wcześniej skonstruowaną bombę ruszył na stolicę Norwegii. „Według raportu norweskiej policji o godzinie 15:26, w zaparkowanym na ulicy vanie (VW Crafter), około 10 m od siedziby Ministerstwa Energetyki, zamachowiec zdetonował urządzenie wybuchowe o znacznej masie. Na miejscu incydentu zginęło 8 osób, a 15 kolejnych odniosło obrażenia, Zniszczenia odnotowano w promieniu blisko 1 km. Uszkodzone zostały m.in. budynki, w których mieszczą się biura premiera Norwegii, Ministerstwo Handlu i Ministerstwo Finansów. W wyniku podjętych działań ewakuowano parlament, stołeczny

---

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ M. Adamczuk, *Terroryzm indywidualny jako zagrożenie dla bezpieczeństwa europejskiego*, w: *Zamach w Norwegii...*, s. 33.

²⁰ Tamże.

główny dworzec kolejowy, centra handlowe Oslo City i Byporten oraz siedziby norweskiej agencji prasowej NTB, dzienników *VG* i *Aftenposten* oraz telewizji TV2²¹”.

W wyniku wybuchu bomby zginęło sześćoro doradców rządowych i urzędników służby cywilnej oraz dwójka mieszkańców Norwegii znajdujących się w pobliżu eksplozji²². Celem zamachowca było zburzenie budynku, lecz próba ta nie odniosła zamierzonego efektu. Breivik planując przez 9 lat szturm przeciwko swojemu krajowi przewidział taką opcję i miał plan zastępczy by dopełnić swoją koncepcję terrorystyczną. Kiedy siły wojskowe i policyjne skupione były w centrum Oslo, zamachowiec udał się na oddaloną o 32 km od miasta wyspę Utoya, gdzie wdrożył drugą część planu zamachu²³. 22 lipca 2011 roku na wyspie Utoya znajdowało się ponad 500 osób z młodzieżówki lewicowej Partii Pracy rozpoczynało swój letni obóz, a Breivik był o tym bardzo dobrze poinformowany. Dostając się na wyspę, terrorysta przebrany był w strój policyjny, aby nie budzić podejrzeń uczestników obozu. W trakcie napaści agresor zabił 69 osób. Breivik w listopadzie 2011 roku przyznał się do zabicia łącznie 77 osób, w dwuetapowym szturmie²⁴.

Pytanie badawcze postawione we wstępie dotyczyło tego jak Breivik dokonał zamachu w pojedynkę i jakimi pobudkami się kierował. Masakrę planował od bardzo długiego czasu, a zaplanowanie i zorganizowanie napaści zajęło mu łącznie 9 lat. Główną przyczyną jego zachowania był wrogi stosunek do islamu. Sprzeciwiał się otwieraniu granic dla muzułmanów, gdyż twierdził, że tolerancja dla multikulturalizmu może doprowadzić do inwazji islamu i być bardzo negatywna w skutkach dla poszczególnych krajów Europy Zachodniej, m.in. mogłoby to spowodować rozmycie jednolitości społeczeństwa oraz zatarcie podstawowych czynników łączących daną kulturę. Dodatkowo, zależało mu na zaistnieniu w myśli szerszej grupy odbiorców i z tego względu jego zamach był *propagandą przez czyn*. Zorganizowanie planu terrorystycznego w jednoosobowej komórce organizacyjnej stało się realne w wyniku skrupulatnych przygotowań, rozmyślań oraz planowania strategii działań i pozyskiwania do tego celu materiałów.

Podsumowując cały zamach Breivika, jego osobę oraz sposób w jaki zorganizował całą napad można wywnioskować, że jest osobą o nieprzeciętnej inteligencji.

²¹ G. Cieślak, *Oslo – wykorzystanie urządzenia wybuchowego w zamachu z 22.07.2011 r.*, w: *Zamach w Norwegii...*, s. 55.

²² *Anders Breivik...*

²³ G. Cieślak, *Oslo...*, s. 55.

²⁴ *Anders Breivik...*

W trakcie rozprawy Breivik przyznał się do morderstw, lecz nie zgodził się z opinią, że zrobił coś złego, ponieważ jak sam podkreślał, osoby, które zginęły były pośrednio związane z napływającą społecznością multikulturalną i przez swój szturm chciał szczególnie zwrócić uwagę na ten problem. Jego działania były nasycone przemocą, nienawiścią i szczególną bezwzględnością w działaniach. Osoby, które zginęły na wyspie Utoya były w zasadzie dziećmi, ponieważ przedział wiekowy zabitych przez Breivika oscylował w granicach od 14 do 18 roku życia. Terrorysta za szczególny wyraz zamachów i działanie z pełną premedytacją uśmiercając w niecałe 3 godziny 77 osób, został skazany na 21 lat pozbawienia wolności.

Geneza zamachu

Wydarzenie z dnia 22 lipca 2011 roku, było doskonale zaplanowaną operacją. Zamachowiec, zabijając łącznie 77 osób, wiedział co chce osiągnąć²⁵. Rozgłos w środowisku nie tyle norweskim, lecz również międzynarodowym (szczególnie uwzględniając kraje Europy Zachodniej), był zasadniczym celem zamachu. Kraje europejskie stały się dla niego swoistym audytorium, które miały wyciągnąć wnioski z jego *praktycznej lekcji*. Anders Breivik - tak jak wcześniej dość szeroko analizuje to autor, wychowywał się w dostatku, lecz głównie w samotności. W czasie dorastania wykształtował w sobie swoją moralność, charakter, a przede wszystkim poglądy na temat otaczającej go rzeczywistości. Współczesny świat, w którym otwierane są granice dla różnych społeczności – grup etnicznych, narodowościowych czy religijnych, nie był do zaakceptowania dla młodego Breivika. W szczególności był kategorycznym przeciwnikiem masowego napływu ludności muzułmańskiej do krajów europejskich na zachodzie. Jako osoba o skrajnych poglądach prawicowych obawiał się, że islamiści w niedalekiej przyszłości, w wyniku licznej migracji, będą zagrażać jednolitości społecznej danego państwa. Podpierał swoje teorie o fakt istnienia licznych osiedli muzułmańskich na terytorium Norwegii. Niechęć i wrogość do wielokulturowego społeczeństwa był jednym z głównych przesłanek ataku, jednak wiele źródeł wskazuje na to, że nie jedynym. Celem tej części pracy, będzie próba odnalezienia przyczyn zamachu Breivika w Norwegii w 2011 roku.

Autorzy badający sylwetkę Breivika, doszukują się zróżnicowanych aspektów dotyczących przyczyn działań terrorysty. Rozpatrywanie jego zamachu w szerszym spectrum nie jest przypadkowe, ponieważ zamach był szczególnym zdarzeniem pod ką-

---

²⁵ Anders Breivik...

tem tego, iż wcześniej nie zostało odnotowane tego typu rozmach działań przez pojedynczą osobę. Młody, ambitny, z dobrym startem, nie wzbudzający podejrzeń osób znajdujących się w jego otoczeniu. Zaznaczyć należy, że absolutnie nikt przed szturmem, nie doszukał się nietypowego zachowania u Breivika. Aby podjąć się analizy przyczyn aktu terroryzmu dokonanego przez niego, trzeba bliżej przyjrzeć się jego zachowaniu.

Kiedy to 24 sierpnia 2012 roku został skazany wyrokiem sądu na 21 lat pozbawienia wolności, oznajmił, iż nie planuje odwoływać się od wyroku judykatywy, ponieważ nie uznaje sądu w takich założeniach, w jakich on funkcjonuje oraz przeprosił *nacjonalistycznych bojowników* za to, że nie udało mu się zabić większej liczby osób²⁶. Na podstawie tej wypowiedzi, widać, że zbrodnia, której dokonał była dla niego naturalnym przedsięwzięciem, która miała swoją przyczynę oraz skutek. Wnioskować można, iż chciał wyrazić, że społeczeństwo nie sprostало jego wymogom rzeczywistości i musi ponieść tego konsekwencje. Ewidentnie, nie żałował tego co zrobił – wręcz przeciwnie, był z tego dumny, że spełnił swoją powinność lub nawet „obywatelski obowiązek” jakiego nikt wcześniej nie był w stanie się podjąć. Przyczyna zamachu, która klaruje się, na podstawie tej części wypowiedzi Breivika, to to, że uznawał siebie jako pewnego rodzaju mentora społecznego, działającego w cieniu reszty społeczności w obrębie Norwegii. Działanie w pojedynkę pozwoliło mu pozostać jak najdłużej osobą anonimową, by zamach był zaskoczeniem i rozniósł się szerokim echem. Jego przywódcze skłonności miały podstawy nie tylko w wyznawanej przez niego ideologii, lecz również w tym fakcie, iż porównywał siebie do członka Zakonu Templariuszy. Mając taką podporę w organizacji zakonu, miał świadomość, że choć działa w pojedynkę, jego działania są przez kogoś akceptowane. Po zamachach Breivika, Zakon Templariuszy z racji poparcia ich zgrupowania, zagroził niektórym norweskim politykom, że przeprowadzą odwet, jeśli część zarzutów wobec Breivika nie zostanie cofnięta²⁷. Irracjonalizm takiego „żądania” nie spowodował jednak wymuszenia na podstawie groźby.

Następnym czynnikiem, mogącym stanowić podwaliny pod zamach z lipca 2011 roku była działalność terrorysty w Internecie. Jego działania były mocno uzależnione od sieci internetowej. Wszystkie materiały jak i broń różnego typu pozyskał dość łatwo za pomocą zamówień w sieci. Również pozostawał w stałym kontakcie ze swoimi poplecznikami, z którymi to wymieniał się wpisami na portalach społecznościowych oraz forach internetowych. Zwolennicy Breivika stanowili jedną kwestię, lecz nie mogli wziąć

²⁶ <http://www.tvn24.pl/raporty/anders-breivik-skazany,450>, dostęp w dniu: 2.08.2018 r..

²⁷ http://polish.ruvr.ru/2012_08_14/Norwegia-Templariusze-Breivik/, dostęp w dniu: 3.08.2018 r.

się z tzw. *próżni*. Przez czas planowania zamachu, Breivik podjął się próby spisania całej swojej działalności. Na początku, stanowiło to formę prywatnego dziennika, lecz z biegiem czasu przybrało kształt instrukcji dla innych w zwalczaniu społeczności multikulturowej oraz szerzenie nienawiści i przemocy. Breivik publicznie wygłaszał swoje wrogie poglądy w Internecie względem islamistów, zyskując tym sposobem sympatię ludzi, mających taką samą bądź zbliżoną światopoglądowo wizję rzeczywistości. Dodatkową zachętą dla czytelników była zastosowana przemoc słowna. Można stwierdzić, że manifest Breivika, był pośrednią przyczyną zamachu. Ten olbrzymi w swych rozmiarach (bo liczący ok. 1500 stron) dziennik, był jedną z przyczyn zamachu w Norwegii, ponieważ był włączony w cały plan zamachowy, a zawarte w nim przemyślenia i adnotacje były ściśle związane z zamiarem ataku terrorystycznego. Manifest był *motorem* napędzającym umysł Breivika, jego działania, przemyślenia i w skutkach powodował coraz większą chęć popełnienia przestępstwa przez terrorystę. Spisanie dziennika Breivika jak i jego działalności w Internecie można podsumować w sposób następujący: „To właśnie jedno, z największych zagrożeń wynikających z użycia Internetu jako narzędzia propagandy – łatwość replikacji każdego, nawet najbardziej absurda lub groźnego zestawu poglądów, niezależnie od jego obiektywnej wartości i wewnętrznej logiki. Dowodem na to jest zresztą sama działalność Breivika, nie tylko jej potencjalne następstwa.

Według ekspertów, którzy dokonali szczegółowej analizy manifestu Breivika, powstanie tego tekstu, jeśli miałby on być jego autorem, zabrałoby ok. 9 lat. Zrodzone z tego wniosku podejrzenia doprowadziły do odkrycia licznych zapożyczeń i cytatów w tekście zamachowca z Norwegii. Wśród cytowanych przez niego autorów znaleźli się zarówno Mao Tse Tung, jak i Machiavelli. Jednak jednym z głównych źródeł zapożyczeń Breivika był tekst innego terrorysty – „samotnego wilka”, tj. „Unabombera”. Cytowany przez Norwega manifest Unabombera, *Spółczesność przemysłowa i jego przyszłość*, zdaje się być źródłem inspiracji wielu poglądów Breivika²⁸.

Kolejnym aspektem w doszukiwaniu się przyczyn zamachu, jest działalność polityczna Breivika – a raczej jej brak. Szeroko udzielał się w świecie wirtualnym, lecz z rzeczywistym światem (w aspekcie politycznym) nie miał za wiele do czynienia. Jego działalność skupiała się na przemyśleniach i *rozgrywki politycznej* toczącej się głównie w jego głowie. Nie świadczy to o nieudolności Breivika, ale o tym, iż nie chciał on być

²⁸K. Liedel, P. Piasecka, *Internet jako narzędzie w rękach terrorystów*, w: *Zamach w Norwegii: nowy wymiar zagrożenia terroryzmem w Europie*, red. K. Liedel, P. Piasecka, T. R. Aleksandrowicz, Warszawa 2011, s. 25.

jednostką skupioną w *masie* innych polityków, których rządy są nieskuteczne i osłabiają jednolitość społeczną Norwegii. Poza tym miał zupełnie inny plan działań – postanowił na własną rękę dokonać krucjaty, by *otworzyć oczy* władzy w Norwegii, a przede wszystkim ludziom żyjącym w kręgach wspólnot islamskich. Jednakże główną i najważniejszą przyczyną zamachów z lipca 2011 roku był sprzeciw wobec multikulturalizmu. W związku z tym, warto zastanowić się najpierw nad zdefiniowaniem pojęcia multikulturalizmu. Czym jest samo pojęcie? Polskim odpowiednikiem multikulturalizmu jest wielokulturowość, czyli jak samo pojęcie na to wskazuje, oznacza wiele kultur²⁹, które są zorganizowane w jednym organizmie państwowym. Współcześnie wiele państw otwiera swe granice dla innych społeczności. Dzieje się to z różnych przyczyn m.in. imigranci stanowią tanią siłę roboczą, poza tym mogą uzyskać wysokie zabezpieczenie socjalne w krajach europejskich. Może to powodować liczne kontrowersje, szczególnie społeczne. Ludzie z natury bronią tego, co stanowi ich dorobek bądź co decyduje o tym kim są, tzn. tożsamości, historii, granic państwowych, języka, obyczajów, kultury, religii itp. Możliwość swobodnego i legalnego przepływu pomiędzy państwami może również doprowadzić do myślenia, że dane państwo zostanie obłożone przez inną kulturę i jej pierwiastki zostaną wplecione w konkretną rodzimą tożsamość kulturową. Takie spostrzeżenie na tę kwestię, miał również norweski obywatel Breivik, który był wrogo nastawiony do burzenia jednolitości społecznej w obrębie danego państwa. Jako wyznawca ideologii skrajnej prawicy, uważał, że siłą państwa jest jego jednolita struktura społeczna. Według terrorysty, otwieranie granic jest olbrzymim błędem rządzących, w szczególności dla ludności muzułmańskiej, która dąży do dominacji w krajach Europy Zachodniej. Problemem Breivika była narastająca myśl inwazji islamskiej, która stała się jego obsesją. W skutku doprowadziła ona do przeprowadzenia zamachu terrorystycznego, który stanowił informację dla społeczeństwa oraz władzy o nadmiernym napływie islamistów do Norwegii oraz była formą zamanifestowania swoich skrajnych poglądów.

Zakończenie

Konkludując rozważania, wnioskować można, że kwestia zamachu Breivika nastrocza wielość pytań o realne przyczyny zamachu. Mianowicie, jak dochodzi do tego, że jedna osoba jest w stanie w ciągu kilku lat przygotowywać się, a następnie w ciągu kilku godzin zabić 77 osób. Odpowiedź na to pytanie nie jest jednoznaczna, lecz w głównej

²⁹ K. Krzysztofek, *Pogranicza i multikulturalizm w rozszerzonej Unii*, w: „Studia Europejskie” Nr 1/2003, s. 77.

mierze ma swe podłoże w ideologii wyznawanej przez zamachowca. Każda skrajność budzi jakieś kontrowersje i niepokój. Breivik jako wyznawca skrajnej prawicy, wyznaczył sobie cel, który konsekwentnie postanowił realizować. Tuż przed wyrokiem skazującym Breivika, w trakcie 10-tygodniowego procesu zamachowca, pozostawała niewyjaśniona kwestia zdrowia psychicznego zamachowca. Pierwsza ekspertyza psychiatryczna wskazywała na schizofrenię paranoidalną, druga zaś wykluczyła owe zaburzenie i terrorysta został uznany za osobę w pełni poczytalną³⁰. Zatem Breivik, działał z pełną świadomością, jego zbrodnia została wykonana z pełną premedytacją, a główną przyczyną zamachów był wrogi stosunek i sprzeciw wobec multikulturalizmu, a konkretnie mówiąc wobec społeczności islamskiej, za której obecność miały zapłacić osoby rzekomo powiązane z ich obecnością w Norwegii i innych krajach Europy Zachodniej.

Bibliografia:

- Adamczuk A., *Terroryzm indywidualny jako zagrożenie dla bezpieczeństwa europejskiego*, w: *Zamach w Norwegii nowy wymiar zagrożenia terroryzmem w Europie*, red. K. Liedel, P. Piasecka, T. R. Aleksandrowicz, Warszawa 2011.
- Cieślak G., *Oslo – wykorzystanie urządzenia wybuchowego w zamachu z 22.07.2011 r.*, w: *Zamach w Norwegii nowy wymiar zagrożenia terroryzmem w Europie*, red. K. Liedel, P. Piasecka, T. R. Aleksandrowicz, Warszawa 2011.
- Kiras J.D., *Wojna nieregularna: terroryzm i działania partyzackie*, w: *Strategia we współczesnym świecie. Wprowadzenie do studiów strategicznych*, red. J. Baylis, J. Wirtz, C.S. Gray, E. Cohen, Kraków 2009.
- Kosta R.A., *Terroryzm jako zagrożenie dla bezpieczeństwa cywilizacji zachodniej w XXI wieku*, Toruń 2012.
- Krzysztofek K., *Pogranicza i multikulturalizm w rozszerzonej Unii*, w: „Studia Europejskie” Nr 1/2003.
- Liedel K., Piasecka P., *Internet jako narzędzie w rękach terrorystów*, w: *Zamach w Norwegii: nowy wymiar zagrożenia terroryzmem w Europie*, red. K. Liedel, P. Piasecka, T. R. Aleksandrowicz, Warszawa 2011.
- Rogers P., *Terroryzm*, w: *Studia Bezpieczeństwa*, red. P.D. Williams, Kraków 2012.
- Wardlaw G., *Political Terrorism: Theory, Tactics and Counter-Measures*, Cambridge 1982.

---

³⁰ www.tvn24.pl/raporty/anders-breivik-skazany,450, dostęp w dniu: 8.08.2018 r.

Wybrane problemy walki z terroryzmem międzynarodowym, red. A. Ciupiński, M. Zając, Warszawa 2003.

<http://polish.ruvr.ru/>

<http://www.encyklopedia.biolog.pl>

<http://www.NATO.int>

<http://www.rycerze.org/>

<http://www.tvn24.pl>

<http://www.unic.un.org.pl>

Film dokumentalny: *Anders Breivik – Masakra w Norwegii* [źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=Glh8eI9aTcM>]

Nota o autorze:

Paweł Schmidt – doktorant w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Wojska Obrony Terytorialnej a współczesne zagrożenia bezpieczeństwa RP – analiza wybranych aspektów

Streszczenie:

Niniejsza praca została poświęcona polskim Wojskom Obrony Terytorialnej. Tematem pracy jest koncepcja ich rozwoju, realizowana w styczniu i lutym 2017 r. Przedmiotem pracy są zróżnicowane koncepcje rozwoju Wojsk Obrony Terytorialnej. Celem artykułu jest ocena koncepcji rozwoju Wojsk Obrony Terytorialnej w kontekście współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego Polski. Metodą pracy jest analiza. Wyniki przeprowadzonej analizy porównawczej koncepcji rozwoju Wojsk Obrony Terytorialnej oraz charakterystyki zagrożeń bezpieczeństwa międzynarodowego wskazują na nieadekwatność Wojsk Obrony Terytorialnej jako regularnej, lekkiej piechoty, względem charakterystyki współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa międzynarodowego. Wnioski płynące z analizy wskazują na konieczność rozwoju koncepcji działań nieregularnych Wojsk Obrony Terytorialnej.

Słowa kluczowe: Wojska Obrony Terytorialnej, koncepcje rozwoju, działania nieregularne, bezpieczeństwo międzynarodowe, Polska.

Summary

The paper concerns polish Territorial Defence Force. The subject of the article is development concept of Territorial Defence Force implemented in January and February of 2017. The object of the article are development concepts of Territorial Defence Force. The purpose of the article is to assess development concept of Territorial Defence Force in terms of current threats of national and international security of Poland. The method of the article is analysis. The results of comparative analysis reveal inadequacy of Territorial Defence Force formed as regular light infantry in terms of characteristic of current threats of international security. Conclusions indicate the need to develop the conception of irregular warfare within Territorial Defence Force.

Key words: Territorial Defence Force, development concepts, irregular warfare, international security, Poland.

Wstęp

Współcześnie, w kontekście zróżnicowanych zagrożeń bezpieczeństwa międzynarodowego na obszarze Europy, Rzeczypospolita Polska pozostaje państwem względnie bezpiecznym. Polskie społeczeństwo (jako jedno z nielicznych) nie zostało dotknięte bezpośrednimi, negatywnymi skutkami międzynarodowego terroryzmu inspirowanego ekstremizmem islamskim. Jednakże, wysoki poziom napięcia stosunków pomiędzy NATO a Federacją Rosyjską oraz pogłębiająca się destabilizacja terytorium Ukrainy, negatywnie oddziałują na poziom bezpieczeństwa międzynarodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Ponadto, istnienie zróżnicowanych barier rozwoju społecznego – w szczególności pogłębiającej się polaryzacji politycznej, incydentów o charakterze ekstremistycznym czy niezadowalającego poziomu rozwoju społeczeństwa obywatelskiego – stwarza istotne wyzwania w kontekście bezpieczeństwa narodowego.

Plan formowania Wojsk Obrony Terytorialnej (WOT) został przedstawiony w styczniu 2016 r. Wraz z początkiem stycznia 2017 r. obowiązującą stała się ustawa, wprowadzająca WOT jako piąty Rodzaj Sił Zbrojnych RP. Przeważająca większość badań współczesnej koncepcji rozwoju WOT zawarta jest na najnowszych raportach specjalistycznych i artykułach, opracowanych w latach 2016-2017. Do najważniejszych prac, poświęconych aspektom teoretycznym i praktycznym formowania i funkcjonowania Wojsk Obrony Terytorialnej zaliczyć należy prace prof. Ryszarda Jakubczaka i prof. Józefa Marcza. Do literatury nawiązującej do problematyki formowania i funkcjonowania WOT, zalicza się kilkadziesiąt publikacji książkowych oraz kilkadziesiąt artykułów naukowych. Wraz z artykułami w formie cyfrowej, polskojęzyczna literatura zawiera ponad sto pozycji. Jednakże, warto podkreślić, że zaledwie kilkanaście prac zostało opublikowanych w drugiej dekadzie XXI wieku, a część prac ma charakter badań historycznych.

Celem niniejszej pracy jest próba określenia kompatybilności przyjętej koncepcji rozwoju WOT względem wybranych, współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej w wymiarze międzynarodowym i narodowym. Metodą niniejszej pracy jest analiza, w szczególności analiza porównawcza potencjału WOT (bezpośrednio związanego z realizacją wybranej koncepcji rozwoju) względem współczesnych wyzwań bezpieczeństwa. W celu przejrzystej kategoryzacji wybranych zagrożeń, Autor posłużył się kluczem kategoryzacyjnym opracowanym dla potrzeb pracy magisterskiej. Badania zostały oparte o analizę raportów specjalistycznych oraz opracowań poświęconych tematyce WOT, a także prelekcji osób zawodowo związanych z

obszarem bezpieczeństwa. Niniejsza artykuł jest kolejną pracą Autora, poświęconą badaniu problematyki militaryzacji społeczeństw.

Koncepcje rozwoju Wojsk Obrony Terytorialnej – analiza obecnej koncepcji

Wejście w życie (z dniem 1 stycznia 2017 r.) Ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku ochrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw, przerwało kilkuletnią nieobecność struktur obrony terytorialnej w Siłach Zbrojnych RP (związaną z rozformowaniem w 2008 ostatnich brygad obrony terytorialnej). Proces formowania Wojsk Obrony Terytorialnej (WOT) ma zakończyć się w 2019 r. wraz z utworzeniem ostatnich brygad. Według danych pochodzących z Ministerstwa Obrony Narodowej, przewidywany koszt utworzenia 17 Brygad WOT zrzeszających od 35 do 53 tys. żołnierzy ma wynieść około 3,6 mld zł¹. Obecnie realizowana koncepcja rozwoju WOT związana jest z formowaniem piątego Rodzaju Sił Zbrojnych jako lekkiej piechoty. Żołnierze mają zostać wyposażeni w indywidualną broń strzelecką (przede wszystkim wycofywane karabinki AKMS, karabinki BERYL i karabinki MSBS, a także karabiny wyborowe oraz maszynowe), a także w przenośne zestawy rakietowe (w szczególności typu „Piorun”)². Dowódcą WOT jest gen. bryg. Wiesław Kukuła; zgodnie z jego wypowiedzią, Dowództwo WOT ma osiągnąć wstępną zdolność operacyjną do końca marca 2017 roku³. Równolegle do podstawowego celu WOT - wsparcia terenowych organów administracji, w przypadku wystąpienia jakiegokolwiek sytuacji kryzysowej, w tym zwalczania negatywnych skutków tych sytuacji - Ministerstwo Obrony Narodowej wskazuje na następujące cele WOT w czasie pokoju: zwielokrotnianie potencjału odstraszania Sił Zbrojnych RP; zdolność do prowadzenia działań nieregularnych; odbudowa patriotycznych fundamentów obronności państwa. W przypadku stanu wojennego, WOT ma prowadzić: działania obronne i ochronne względem ludności, infrastruktury oraz granic państwowych; działania opóźniające siły przeciwnika i ograniczające ich swobodę operowania, wspierające wojska operacyjne; działania antydywersyjne, antyterrorystyczne czy

---

¹ <http://www.mon.gov.pl/aktualnosci/artikel/najnowsze/szef-mon-o-obronie-terytorialnej-g2016-11-14/>, dostęp w dniu: 19.02.2017 r.

² <http://www.nowastrategia.org.pl/dostawy-przenosnych-przeciwlotniczych-zestawow-rakietowych-piorun/>, dostęp w dniu: 19.02.2017 r.

³ <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/21038?t=Dowodztwo-Obrony-Terytorialnej-juz-w-marcu-2017-roku>, dostęp: 19.03.2017 r.

antydezinformacyjne⁴.

Narodowe Centrum Studiów Strategicznych wyróżniło trzy podstawowe modele koncepcyjne rozwoju WOT: terytorialny, mobilno-zmechanizowany oraz milicyjny⁵. Zgodnie z modelem terytorialnym, WOT unikałyby bezpośredniego zaangażowania bojowego z siłami przeciwnika, koncentrując działalność na tworzeniu dogodnym warunków dla wojsk operacyjnych oraz zabezpieczaniu właściwego obszaru, wykorzystując przede wszystkim lekkie i nieopancerzone pojazdy transportowe⁶. Model mobilno-zmechanizowany zakłada wykorzystanie WOT do bezpośrednich działań militarnych za pomocą sprzętu ciężkiego, w tym czołgów i artylerii samobieżnej, także na obszarze wykraczającym poza właściwość określonych oddziałów⁷. W ramach modelu milicyjnego, WOT angażowałyby się przede wszystkim w niemilitarne działania stabilizujące oraz porządkowe, związane w szczególności z przeciwdziałaniem niekontrolowanej migracji czy rozwoju przestępczości, za pomocą podstawowego uzbrojenia strzeleckiego czy innych środków przymusu bezpośredniego⁸.

Należy stwierdzić, że obecna⁹ koncepcja rozwoju WOT nie została ostatecznie określona. Podjęte działania czy wypowiedzi przedstawicieli MON oraz specjalistów skłaniają się w większości przypadków ku modelowi terytorialnemu. Przede wszystkim, MON określa WOT jako regularną, lekką piechotę¹⁰. Zgodnie z modelem terytorialnym, WOT został powołany jako odrębny Rodzaj Sił Zbrojnych RP. Zaprezentowane uzbrojenie wskazuje na potencjał realizacji co najwyżej militarnych działań opóźniających; jednakże, sprzęt wycofywany z użytkowania przez wojska operacyjne ma być uzupełniany przez najnowocześniejsze uzbrojenie. Istotny jest także wyraźny, terytorialny podział odpowiedzialności, decentralizacja oraz przyporządkowanie określonym jednostkom podziału terytorialnego określonej liczebności formowanych oddziałów. Przedstawiciele MON nie wykluczają możliwości włączenia struktur WOT do

⁴ R. Surdacki, *Zespół Sił Specjalnych w OT. Jakie zadania nowego rodzaju wojsk*, <http://www.defence24.pl/456079,zespol-sil-specjalnych-w-ot-jakie-zadania-nowego-rodzaju-wojsk>, dostęp w dniu: 20.02.2017 r.

⁵ M. Kordowski, M. Paszyn, W. Zalewski, *Koncepcja Obrony Terytorialnej w Polsce*, Narodowe Centrum Studiów Strategicznych, Warszawa 2016, źródło: <https://obronanarodowa.pl/download/zalaczniki/Raport-OT-NCSS.pdf>, dostęp: 21.02.2017 r.

⁶ Tamże, s. 16-18.

⁷ Tamże, s. 21-23.

⁸ Tamże, s. 28-29.

⁹ Stan z dnia 21.02.2017 r.

¹⁰ <http://dziennikzbrojny.pl/aktualnosci/news,1,10350,aktualnosci-z-polski,53-tysiace-zolnierzy-obrony-terytorialnej-w-2019-roku>, dostęp w dniu: 21.02.2017 r.

działań militarnych, przede wszystkim obronnych¹¹; jednakże, nie wspominają o konieczności wyposażenia przeznaczonych do działań bojowych oddziałów WOT w cięższy, nowocześniejszy, znacznie droższy sprzęt. Warto podkreślić, że w tym przypadku problematyczne okazać się mogą także ćwiczenia – niewielka liczba powiatów ma odpowiednie warunki poligonowe. Koncepcja milicyjna aktualnie nie zdobyła popularności wśród decydentów. Fakt podporządkowania WOT Ministerstwu Obrony Narodowej oraz działania na rzecz wzmacniania potencjału bojowego wykraczają poza charakterystykę modelu milicyjnego.

Również wypowiedzi osób zawodowo związanych z Siłami Zbrojnymi RP lub badaczy zakresu nauk o obronności wskazują na rozwój modelu terytorialnego. Stanisław Koziej w grudniu 2015 r.¹² wskazał na potencjał rozwoju WOT jako regularnej, lekkiej piechoty, przeznaczonej przede wszystkim do wykonywania niemilitarnych działań pomocniczych względem sił operacyjnych czy zwalczania negatywnych skutków klęsk żywiołowych na określonym obszarze. W zakresie działań militarnych, Stanisław Koziej wskazał na działania wspierające siły operacyjne, związane w szczególności z opóźnianiem postępu sił przeciwnika. Jednakże, Stanisław Koziej zaprzeczył możliwości rozwinięcia potencjału WOT w krótkim okresie jako Rodzaju Sił Zbrojnych, zdolnego do skutecznego zwalczania aktów dywersji, walki z oddziałami specjalnymi przeciwnika czy zwalczania terroryzmu. Dr nauk med. por. rez. Jarosław Kuczyński w lutym 2017 r.¹³ zwrócił szczególną uwagę na szerokie zainteresowanie WOT wśród rezerwistów NSR-u. Zdaniem Jarosława Kuczyńskiego, rozwój piątego Rodzaju Sił Zbrojnych RP jest szczególnie istotny w kontekście wschodnich granic Rzeczypospolitej oraz geopolitycznego położenia Przesmyku Suwalskiego. Zdaniem prof. dr hab. Mirosława Kwiecińskiego¹⁴, istnieje konieczność rozwoju potencjału WOT w zakresie działań nieregularnych. W szczególności, Mirosław Kwieciński podkreślał konieczność utworzenia struktur wywiadu i kontrwywiadu w ramach WOT, pozwalających na skuteczne działanie nawet w przypadku rozbicia sił operacyjnych przez siły przeciwnika.

---

¹¹ Artykuł „Konferencja na temat WOT” dostępny na witrynie Ministerstwa Obrony Narodowej, źródło: <http://www.mon.gov.pl/aktualnosci/artukul/najnowsze/konferencja-na-temat-wot-q2016-11-19/>, dostęp 21.02.2017 r.

¹² Wypowiedź Stanisława Kozieja z dnia 9.12.2015 r. podczas wykładu w Instytucie Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego, jako odpowiedź na pytanie Autora, dotyczące koncepcji rozwoju WOT.

¹³ Prelekcja Jarosława Kuczyńskiego na II Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej *Władza i bezpieczeństwo w przestrzeni społeczno-politycznej*, Olsztyn, 9.02.2017 r.

¹⁴ Prelekcja Mirosława Kwiecińskiego na II Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej *Władza i bezpieczeństwo w przestrzeni społeczno-politycznej*, Olsztyn, 9.02.2017 r.

Podsumowując, współczesna koncepcja rozwoju WOT przesądza o sformowaniu Rodzaju Sił Zbrojnych jako lekkiej, regularnej piechoty, przeznaczonej przede wszystkim do działań wspomagających siły operacyjne oraz zwalczania negatywnych rezultatów różnorodnych kryzysów lub klęsk żywiołowych. Wyposażenie i uzbrojenie WOT wskazuje na niewielki potencjał bojowy, związany przede wszystkim z możliwością opóźniania działań sił przeciwnika czy ograniczaniem swobody ich operowania. Jednakże, możliwość zaangażowania kilkudziesięciu tysięcy obywateli w działalność pro-obronną nie pozostaje obojętne względem obronności Rzeczypospolitej Polskiej.

Wojska obrony terytorialnej a współczesne zagrożenia bezpieczeństwa RP w wymiarze narodowym

Zagrożenia bezpieczeństwa dotyczą zjawisk negatywnie wpływających na zdolność przetrwania oraz możliwość rozwoju przedmiotu referencyjnego. Zatem, kategoryzując zróżnicowane zagrożenia, można dokonać podziału ze względu na bezpieczeństwo jako stan, wyróżniając sektory bezpieczeństwa. Możliwe jest także określenie bezpieczeństwa jako procesu, realizowanego przez podmiot bezpieczeństwa na rzecz przedmiotu referencyjnego, co pozwala na wyróżnienie wymiarów bezpieczeństwa. Podstawowymi podmiotami i przedmiotami referencyjnymi bezpieczeństwa są osoby fizyczne i państwa. Ujęcie procesowe bezpieczeństwa pozwala na kategoryzację względem wymiarów bezpieczeństwa, określanych kierunkiem realizacji bezpieczeństwa przez podstawowe podmioty. Zatem, realizacja bezpieczeństwa przez osoby fizyczne na rzecz osób fizycznych stwarza wymiar bezpieczeństwa osobistego; realizacja procesu bezpieczeństwa przez osoby fizyczne na rzecz państwa stwarza wymiar bezpieczeństwa narodowego; realizacja procesu bezpieczeństwa przez państwo na rzecz osób fizycznych stwarza wymiar bezpieczeństwa wewnętrznego; realizacja procesu bezpieczeństwa na rzecz innych państw stwarza wymiar bezpieczeństwa międzynarodowego.¹⁵ Do współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej zaliczyć należy w szczególności polaryzację społeczną, wzrost nastrojów ekstremistycznych oraz niezadowalający poziom rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

Poziom polaryzacji społecznej jest bardzo wysoki i negatywnie oddziałuje nie tylko na polską scenę polityczną, ale nawet powoduje zaburzenia funkcjonowania

¹⁵ Szerzej: A. Borówka, *Analiza wpływu cywilnie posiadanej broni palnej w Rzeczypospolitej Polskiej na bezpieczeństwo – wybrane aspekty*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2016, s. 56-100.

administracji czy organizacji pozarządowych¹⁶. Pogłębiający się podział polskiego społeczeństwa na dwa wrogo nastawione obozy powoduje osłabienie poziomu spójności narodowej; energia społeczna niejednokrotnie marnotrawiona jest na zbędne antagonizmy. Warto podkreślić, że również kwestia formowania WOT została upolityczniona w dyskursie publicznym, w szczególności po odrzuceniu przez koalicję rządzącą propozycji poprawek, zgłoszonych przez opozycję. Zatem, nawet sam fakt powołania piątego Rodzaju Sił Zbrojnych RP stał się kolejnym tematem dzielącym Polaków¹⁷. Jednakże, dzięki powołaniu WOT, istnieje możliwość względnie apolitycznego zaangażowania kilkudziesięciu tysięcy obywateli w celu wzmocnienia obronności państwa. Ponadto, jeżeli rozwój WOT zapewni apolityczność organizacji, należy liczyć na rozwój zainteresowania służbą wojskową, bezpośrednio nie kojarzoną z określonym obozem politycznym.

Najprawdopodobniej, obserwowany wzrost popularności skrajnych poglądów politycznych jest jednym z rezultatów kryzysu migracyjnego. Warto podkreślić, że obecność nieokreślonej dotąd liczby migrantów, reprezentujących odmienną kulturę, cywilizację, wartości, jest odbierane przez część społeczeństwa jako zagrożenie. Niejednokrotnie, przestępstwa czy zamachy terrorystyczne dokonane przez nieliczny odsetek migrantów stają się podstawą do stygmatyzowania wszystkich migrantów jako źródła zagrożeń. W połączeniu z medialną narracją, ukazującą przemoc stosowaną przez niektórych migrantów względem obywateli europejskich państw, w społeczeństwie wytwarza się poczucie zagrożenia.¹⁸ W sytuacjach stresogennych, zdolność do racjonalnej oceny sytuacji najczęściej pada ofiarą emocji; zatem, naturalnie występuje skłonność do myślenia kategoriami modelowymi czy ideologicznymi, niekompatybilnymi z rzeczywistością. Pomimo faktu, iż obecnie społeczeństwo polskie nie jest silnie zagrożone ekstremizmem, kolejne incydenty wskazują na obecność ekstremizmu w Polsce. W szczególności, zabójstwo dziecka w Kamiennej

---

¹⁶ W szczególności warto zwrócić uwagę na powyborczą „politykę miotły”; równolegle do oczywistej chęci poszerzenia władzy przez zwycięską partię, liczne źródła wskazywały na absolutny sprzeciw współpracy ze strony części administracji z reprezentowaniem odmiennego światopoglądu.

¹⁷ W prasie oraz sieci dostępnych jest szereg artykułów, stygmatyzujących WOT jako prywatną, polityczną bojówkę. Przykład: artykuł „Armia Macierewicza na specjalnych zasadach. MON planuje przywileje dla Obrony Terytorialnej” dostępny na portalu Natemat, źródło: <http://natemat.pl/186837,armia-macierewicza-na-specjalnych-zasadach-mon-planuje-przywileje-dla-obrony-terytorialnej>, dostęp: 22 II 2017 r.

¹⁸ Wyniki badań ankietowych, poświęconych postrzeganiu nielegalnych migracji, dostępne na witrynie CNBC, źródło: <http://www.cnbc.com/2017/02/08/europes-fear-of-muslim-immigration-revealed-in-widespread-survey.html>, dostęp: 23 II 2017 r.

Górze¹⁹, incydent bombowy we Wrocławiu²⁰, zamieszki w Elku²¹ czy zamach na restaurację bliskowschodnią we Wrocławiu²² należą do kolejnych przejawów skrajności politycznej, wykraczającej poza warstwę narracji oraz stanowiących przykład poważnych przestępstw. W celu przeciwdziałania rozwojowi zjawiska, istnieje konieczność zagospodarowania tej energii społecznej i skierowania jej na działalność społecznie użyteczną, do czego może przyczynić się powstanie struktur WOT. W kontekście skrajnych nastrojów ekstremistycznych należy stwierdzić, że uczestnictwo w umundurowanej, apolitycznej, hierarchicznej formacji, może pomóc w temperowaniu zachowania.

Szczególnym wyzwaniem, negatywnie oddziałującym na aktywizację Polaków do działań obronnych, jest niezadowalający rozwój społeczeństwa obywatelskiego. Pomimo postępującego wzrostu liczby organizacji pozarządowych, trzeci sektor jest wypełniony prawnymi, finansowymi, administracyjnymi barierami rozwoju. Utworzenie struktur WOT jest szansą na aktywizację i rozwój organizacji, w szczególności patriotycznych, obronnych czy strzeleckich. Rozwój kilkudziesięciotysięcznego Rodzaju Sił Zbrojnych może zostać zdynamizowany przez działalność organizacji pozarządowych, w szczególności w zakresie promowania idei służby wojskowej, organizacji spotkań informacyjnych czy organizacji szkoleń przygotowujących do egzaminów sprawnościowych. Warto podkreślić, że wiele organizacji pozarządowych świadczy usługi szkoleniowe w zakresie kompetencji zgodnych z potrzebami WOT, w szczególności ratownictwa medycznego, strzelectwa dynamicznego czy łączności. W kontekście rozwoju społeczeństwa obywatelskiego warto podkreślić, że sposób organizacji służby w postaci weekendowych ćwiczeń oraz corocznych ćwiczeń poligonowych nie stanowi szczególnego obciążenia nawet dla osób pracujących na pełen etat. Ponadto, dzięki rekompensacie kosztów oraz uposażeniu, nawet kilkusetzłotowa kwota może stanowić dodatkowy bodziec, pozwalający zaangażować się w obronność państwa również mniej zasobnym Polakom.

¹⁹ <http://www.gazetawroclawska.pl/arttykul/6242550,zabil-dziewczynke-siekiera-bo-stracil-zasilek-w-sobot-e-mial-miejsce-pogrzeb-10latki,id,t.html>, dostęp w dniu: 23.02.2017 r.

²⁰ <http://www.gazetawroclawska.pl/wiadomosci/a/wybuch-bomby-w-centrum-wroclawia-ladunek-byl-w-autobusie-145,10012322/>, dostęp w dniu: 23.02.2017 r.

²¹ <http://www.tvp.info/28436620/tragiczny-final-sylwestra-w-elku-od-ciosow-nozem-zginal-21latek>, dostęp w dniu: 24.02.2017 r.

²² <http://www.radiowroclaw.pl/articles/view/62179/Atak-na-egipski-bar-we-Wroclawiu-Wrzucili-butelke-z-benzyna-ZDJecIA>, dostęp w dniu: 24.02.2017 r.

Wojska obrony terytorialnej a współczesne zagrożenia bezpieczeństwa RP w wymiarze międzynarodowym

W kontekście problematyki badawczej niniejszej pracy oraz przyjętej kategoryzacji, każde zjawisko przestrzeni międzynarodowej, negatywnie wpływające na interesy narodowe Rzeczypospolitej Polskiej, należy kategoryzować jako zagrożenie Jej bezpieczeństwa międzynarodowego. Współcześnie, na obszarze Europy do najpoważniejszych zagrożeń należy zaliczyć: rozwój międzynarodowego terroryzmu; pogłębiającą się destabilizację terytorium Ukrainy, związaną z trwającym konfliktem hybrydowym w jej wschodniej części; wysoki poziom napięcia stosunków pomiędzy Federacją Rosyjską i NATO.

Analiza zamachów terrorystycznych, dokonanych na obszarze Europy w XXI wieku²³ wskazuje na szczególnie groźne oblicze współczesnego terroryzmu. Ponad 75% zamachów zostało dokonanych za pomocą materiałów wybuchowych. W około 15% przypadków, do przeprowadzenia zamachu wykorzystano broń palną; udział zamachów realizowanych za pomocą broni białej lub środków transportu nie przekroczył kilku procent. Co najistotniejsze, w wielu przypadkach nawet nadzwyczajne środki bezpieczeństwa oraz obecność funkcjonariuszy nie przeszkodziły terrorystom w przeprowadzeniu zamachu. Zgodnie z obecnie realizowaną koncepcją rozwoju WOT należy stwierdzić, że ochotnicza, lekka, regularna piechota, nie będzie w stanie zapobiec ani przeciwdziałać zamachom bombowym, w szczególności w przypadku terrorystów-samobójców. Obecnie realizowana koncepcja nie wspomina o rozwoju struktur wywiadowczych, co niemal przesądza o niepowodzeniu w wykrywaniu zagrożeń. Nawet w przypadku zaistnienia zagrożenia terrorystycznego na obszarze Rzeczypospolitej i powzięciu decyzji o wykorzystaniu oddziałów lub pododdziałów Sił Zbrojnych RP (także w trybie niepodlegającym ogłoszeniu)²⁴, zaangażowanie oddziałów WOT byłoby decyzją nieracjonalną; istnieje możliwość wykorzystania elitarnych sił specjalnych, wyspecjalizowanych i posiadających doświadczenie bojowe. Pomimo faktu, iż prawdopodobieństwo wystąpienia zamachu terrorystycznego na terytorium Polski jest niskie²⁵ nie należy lekceważyć gróźb ISIS adresowanych do polskiego społeczeństwa.

---

²³ Opracowanie własne Autora – analiza 75 zamachów terrorystycznych, dokonanych na obszarze Europy w XXI w.

²⁴ *Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych*, (Dz. U. 2016 poz. 904, art. 22).

²⁵ Na niski poziom zagrożenia terrorystycznego składa się wiele czynników, związanych w szczególności z charakterem zaangażowania polskich sił w interwencjach zbrojnych w Iraku. Szerzej: A. Borówka, *Analiza zagrożenia terroryzmem islamskim ze szczególnym uwzględnieniem działalności Państwa Islamskiego – analiza wybranych aspektów*, w: „*Racja stanu. Studia i materiały*”, Półrocznik nr 1 (17) 2015, Instytut

Szczególnym zagrożeniem bezpieczeństwa międzynarodowego RP jest potencjalna możliwość wystąpienia zjawiska *spill over* konfliktu we wschodniej Ukrainie. Warto podkreślić, że rezultatem konfliktu jest działalność terrorystyczna na obszarze wschodniej Ukrainy, co w przypadku rozlania się konfliktu na sąsiednie państwa może doprowadzić do rozprzestrzenienia się zagrożenia. Do rezultatów postępującej destabilizacji Ukrainy, negatywnie wpływających na bezpieczeństwo RP, należy zaliczyć także wzrost nastrojów ekstremistycznych, w tym antypolskich²⁶. W tym kontekście, obecność regularnych sił lekkiej piechoty na obszarach przygranicznych z pewnością przyczyniłaby się nie tylko do zwiększenia poczucia bezpieczeństwa mieszkańców, ale także zwiększenia potencjału odstrasżającego względem potencjalnych, cywilnych agresorów. Zaletą obecnej koncepcji rozwoju WOT jest wiedza żołnierzy na temat właściwego im obszaru działań, co jest bardzo istotne w przypadku zabezpieczenia terenów przygranicznych. W odniesieniu do problematyki migracyjnej warto podkreślić, że obecna sytuacja nie wskazuje na rozwój nielegalnej imigracji ukraińskiej. Jednakże, w przypadku rozwoju konfliktu we wschodniej Ukrainie prawdopodobne jest znaczne zwiększenie imigracji oraz rozwój nielegalnej imigracji, co wskazywałoby na konieczność dostosowania WOT do działań o charakterze milicyjnym.

Poziom napięcia stosunków międzynarodowych na linii Federacja Rosyjska – NATO jest uznawany za jeden z najwyższych od zakończenia Zimnej Wojny. Pomimo faktu, iż obecna sytuacja międzynarodowa nie wskazuje na nieuchronność konfliktu, nierozważne byłoby zaprzeczanie możliwości jego wystąpienia. Federacja Rosyjska dysponuje znacznym potencjałem zbrojnym, najprawdopodobniej ustępującym wyłącznie potencjałowi USA²⁷. W kontekście potencjału zbrojnego państw europejskich, szczególnie istotna jest supremacja sił rosyjskich w przestrzeni powietrznej. Ponadto, warto zwrócić uwagę na potencjał ludnościowy Federacji Rosyjskiej, zdolnej powołać nawet kilkanaście milionów rezerwistów. Jednakże, działania wojsk rosyjskich podczas wojny w Gruzji wskazują również na liczne niedoskonałości sprzętu czy błędy w dowodzeniu²⁸. W kontekście prawdopodobnego konfliktu zbrojnego, wykorzystanie potencjału WOT wiązałoby się najprawdopodobniej z ociążeniem pozostałych

---

Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015.

²⁶ <https://www.wprost.pl/swiat/10038112/Wysadzony-krzyz-i-flaga-UPA-na-tablicy-Zdewastowano-pomnik-Polakow-zamordowanych-na-Ukrainie.html>, dostęp w dniu: 24.02.2017 r.

²⁷ <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>, dostęp w dniu: 22.02.2017 r.

²⁸ A. Cohen, R. E. Hamilton, *The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications*, Strategic Studies Institute 2011, s. 33-35, (<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub1069.pdf>), dostęp 25.02.2017 r.

Rodzajów Sił Zbrojnych od konieczności realizacji zróżnicowanych, niebojowych zadań. W szczególności, wymienić należy zwalczanie negatywnych skutków działań wojennych na danym obszarze czy zwalczanie klęsk żywiołowych. Jednakże, lekka, regularna piechota, nie stanowi istotnego potencjału w kontekście prawdopodobnego zagrożenia ze strony Federacji Rosyjskiej.²⁹ Wraz z rozwojem nowoczesnych technologii, w tym nowoczesnych urządzeń rozpoznania, zdalnie sterowanych robotów, dronów, samolotów i pojazdów bezzałogowych, potencjał lekkiej piechoty w działaniach regularnych na współczesnym polu walki jest niewielki. Jednakże, potencjał lekkiej piechoty znacznie wzrasta w przypadku wykorzystania jej do działań nieregularnych na obszarach zurbanizowanych.

Zatem, potencjał WOT w kontekście wybranych, współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa międzynarodowego jest zróżnicowany. W aspekcie zagrożenia terroryzmem międzynarodowym, potencjał WOT jest niski. Regularna, lekka piechota, niewyspecjalizowana w zwalczaniu terroryzmu i nieposiadająca doświadczenia bojowego nie będzie w stanie skutecznie wykrywać, zwalczać ani przeciwdziałać przeważającej większości zamachów. Pomimo faktu, iż wyposażenie indywidualne żołnierza powinno wystarczyć do powstrzymania zamachowca wykorzystującego pojazd lub broń białą, należy podkreślić, że pluton żołnierzy nie jest w stanie zapewnić bezpieczeństwa na obszarze gminy, średnio wynoszącym 126 km². Potencjał WOT rośnie w przypadku wykorzystania ich do zabezpieczenia zdestabilizowanych obszarów. W szczególności, w kontekście prawdopodobnego rozwoju nastrojów antypolskich, działalności przestępczości zorganizowanej czy niekontrolowanej migracji, użycie regularnej, lekkiej piechoty może stanowić wystarczający potencjał. Jednakże, w przypadku zagrożeń opisanych w zdaniu poprzedzającym, konieczne jest wyszkolenie WOT do działań o charakterze milicyjnym, czego nie przewiduje obecnie realizowana koncepcja. Również w perspektywie prawdopodobnego konfliktu zbrojnego, regularna, lekka piechota nie przedstawia istotnego potencjału bojowego w kontekście współczesnego pola walki. Jednakże, wykorzystanie WOT może istotnie odciążyć operacyjne siły zbrojne od działań przyczyniających się do bezpieczeństwa ludności – zwalczania negatywnych skutków działań wojennych czy klęsk żywiołowych, stabilizowaniu określonych obszarów czy wykonywania zadań o charakterze milicyjnym.

---

²⁹ W szczególności, Federacja Rosyjska dysponuje przeważającym potencjałem sił powietrznych. Istotne znaczenie ma rozwój najnowocześniejszych rosyjskich myśliwców, http://rbth.com/defence/2017/01/30/russias-mig-35-fighter-jet-will-challenge-us-supremacy-in-the-sky_691878, dostęp w dniu: 25.02.2017 r.

Wnioski

Obecnie realizowana koncepcja rozwoju WOT ma najwięcej cech wspólnych z modelem terytorialnym. Niewątpliwie, utworzenie kilkudziesięciotysięcznego komponentu Sił Zbrojnych RP stanowi o wzmocnieniu potencjału obronności. Realizacja koncepcji rozwoju WOT wskazuje na utworzenie lekkiej, regularnej piechoty, liczącej kilkadziesiąt tysięcy ochotniczych żołnierzy, uzbrojonych przede wszystkim w broń palną oraz ręczne wyrzutnie rakiet. Zasadniczą zaletą realizowanej koncepcji jest możliwość zaangażowania większości obywateli poprzez nieuciążliwy system realizacji ćwiczeń. Zatem, względem zagrożeń niemilitarnych bezpieczeństwa narodowego RP, WOT stanowić może strukturę wyjątkowo pozytywnie oddziałującą na aktywizację społeczną w zakresie włączania obywateli w profesjonalną działalność proobronną, pod warunkiem zapewniania apolityczności struktur. Włączenie edukacji patriotycznej w program szkoleń nie powinno wzbudzać kontrowersji tak długo, jak wzbudzanie u żołnierzy patriotyzmu jest realizacją idei wykraczającej poza jakiekolwiek partykularne interesy partyjne. W kontekście rozwoju społeczeństwa obywatelskiego należy stwierdzić, że powstanie WOT stwarza warunki rozwoju dla organizacji pozarządowych zdolnych do promowania idei obywatelskiego zaangażowania pro-obronnego czy świadczenia usług szkoleniowych, przygotowujących ochotników. Kilkudziesięciotysięczne, apolityczne struktury wojskowe mogą posłużyć także łagodzeniu polaryzacji społecznej; hierarchiczna kultura organizacyjna sił zbrojnych może także posłużyć jako środek skutecznego temperowania skrajnych nastrojów politycznych. Jednakże, w odniesieniu do prawdopodobnych zagrożeń bezpieczeństwa międzynarodowego, obecnie realizowana koncepcja nie przewiduje oparcia funkcjonowania WOT o działania regularne. W odniesieniu do prawdopodobnego konfliktu zbrojnego na obszarze Europy Środkowo-Wschodniej (z Federacją Rosyjską jako potencjalnym agresorem) i wyzwań współczesnego pola walki, lekka, regularna piechota uzbrojona w broń palną i ręczne wyrzutnie rakiet nie stanowi istotnego potencjału bojowego. W odniesieniu do potencjału sił lotniczych, dronów, bezzałogowych pojazdów czy robotyzacji pola walki, regularna, lekka piechota powinna zostać przeznaczona do działań stabilizacyjnych lub wspomagających. Wyzwaniem jest także problematyka utworzenia sieci logistycznej WOT. Potencjał obecnie realizowanej koncepcji rozwoju piątego Rodzaju Sił Zbrojnych ujawnić się może w przypadku postępującej destabilizacji Ukrainy. W przypadku zaistnienia zjawiska *spill over*, WOT stanowić mogą strukturę skutecznie zwiększającą poziom poczucia bezpieczeństwa mieszkańców obszaru przygranicznych. Jednakże, dla potrzeb wsparcia służb w zakresie

zwalczania prawdopodobnych rezultatów destabilizacji Ukrainy – takich jak wzrost niekontrolowanej imigracji czy działalność zorganizowanych grup przestępczych – konieczne jest wprowadzenie szkolenia z zakresu działań milicyjnych, istotnie różniącego się od działań o charakterze militarnym. Jednakże, określanie potencjału lekkiej, regularnej piechoty uzbrojonej w ręczną broń strzelecką i rakietową jako formacji zdolnej do realizacji działań bojowy, antyterrorystycznych czy antydezinformacyjnych jest bezzasadne. Współczesne zamachy terrorystyczne dostarczyły wielu przykładów, w których regularne formacje pozostawały nieskuteczne w zakresie wykrywania, przeciwdziałania i zapobiegania zamachom. Kontrowersyjne wydaje się być uzyskanie zdolności bojowej WOT w zakresie działań kontrterrorystycznych w przeciągu kilku lat, zwłaszcza przez siły zrzeszające ochotników nie posiadających doświadczenia bojowego. Dla potrzeb rozwinięcia potencjału WOT w zakresie zwalczania zagrożeń asymetrycznych, konieczne jest oparcie funkcjonowania struktur w czasie stanu wojennego lub zagrożenia na działaniach nieregularnych. Rozwój koncepcji działań nieregularnych zwiększyłoby potencjał bojowy. Istotne jest także przygotowanie piątego Rodzaju Sił Zbrojnych do możliwości szybkiego i skutecznego utajnienia działalności oraz rozwoju konspiracyjnej walki partyzanckiej. Wartością dodaną do proponowanych zmian koncepcji rozwoju WOT byłoby utworzenie struktur wywiadowczych i kontrwywiadowczych. Niewątpliwie, w warunkach pokojowych, regularna, lekka piechota może być szczególnie użyteczna, w szczególności w zakresie zwalczania klęsk żywiołowych. Jednakże, wyzwania współczesnego pola walki wskazują na konieczność rozwoju koncepcji działań nieregularnych piechoty, a w szczególności komponentu Wojsk Obrony Terytorialnej.

Bibliografia:

- Borówka A., *Analiza wpływu cywilnie posiadanej broni palnej w Rzeczypospolitej Polskiej na bezpieczeństwo – wybrane aspekty*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2016.
- Borówka A., *Analiza zagrożenia terroryzmem islamskim ze szczególnym uwzględnieniem działalności Państwa Islamskiego – analiza wybranych aspektów*, w: „*Racja stanu. Studia i materiały*”, „Półrocznik nr 1” (17) 2015, Instytut Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015.
- Cohen A., Hamilton R.E., *The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications*, „Strategic Studies Institute” 2011 (<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub1069.pdf>).

Kordowski M., Paszyn M., Zalewski W., *Koncepcja Obrony Terytorialnej w Polsce*, Narodowe Centrum Studiów Strategicznych, Warszawa 2016 (<https://obronanarodowa.pl/download/zalaczniki/Raport-OT-NCSS.pdf>).

Surdacki R., *Zespół Sił Specjalnych w OT. Jakie zadania nowego rodzaju wojsk?* (<http://www.defence24.pl/456079,zespol-sil-specjalnych-w-ot-jakie-zadania-nowego-rodzaju-wojsk>).

Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych, (Dz. U. 2016 poz. 904, art. 22).

<http://dziennikzbrojny.pl>.

<http://natemat.pl>.

<http://rbth.com>.

<http://www.cnbc.com>.

<http://www.gazetawroclawska.pl>.

<http://www.globalfirepower.com>.

<http://www.mon.gov.pl>.

<http://www.nowastrategia.org.pl>.

<http://www.polska-zbrojna.pl>.

<https://www.wprost.pl>.

<http://www.radiowroclaw.pl>.

<http://www.tvp.info>.

Nota o autorze:

Aleksy Borówka – doktorant w Instytucie Politologii Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego. Magister Nauk Społecznych, absolwent kierunków bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo międzynarodowe. Stypendysta Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego. Prezes Stowarzyszenia Liga Republikańskich Aktywistów. Zainteresowania badawcze Autora dotyczą nauk o bezpieczeństwie, nauk o zarządzaniu oraz problematyki rozwoju społeczeństwa obywatelskiego RP.

Reorganizacja rosyjskich sił zbrojnych w latach 2009-2017 w kontekście budowania Sił Operacji Specjalnych

Streszczenie

Jednostki specjalne na całym świecie stanowią jeden z istotnych elementów sił zbrojnych. Jednostki te bardzo często stanowią instrumenty polityki zagranicznej oraz bezpieczeństwa danego państwa. Wraz ze zmieniającymi się metodami prowadzenia konfliktów jednostki te stale ulegają reformacji. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie reorganizacji rosyjskich sił zbrojnych w latach 2009-2017 w kontekście budowania Sił Operacji Specjalnych.

Słowa kluczowe: Analiza strategiczna, reforma rosyjskich sił zbrojnych, siły operacji specjalnych, wykorzystanie sił specjalnych.

Summary

Special forces around the world are one of the essential elements of the armed forces. These units are very often instruments of foreign policy and the security of a given state. Along with the changing methods of conflict management, these units are constantly reformed. The purpose of this article is to present the reorganization of the Russian armed forces in 2009-2017 in the context of building Special Operations Forces.

Keywords: Strategic analysis, the reform of the Russian armed forces, Special Operations Forces, the use of special forces.

Wprowadzenie

Federacja Rosyjska wykorzystuje siłę nie tylko jako element bezpieczeństwa militarnego, ale również jako instrument polityki zagranicznej w stosunkach międzynarodowych. Użycie siły według Clausewita oraz Webera jest naturalną cechą stosunków międzynarodowych. Jeśli zwrócimy uwagę na działania decydentów Federacji Rosyjskiej, to widać, że użycie siły traktowane jest jako przedłużenie polityki zagranicznej¹. Od roku 2007 można zaobserwować rozbudowywanie konwencjonalnych sił zbrojnych, jak również tych o charakterze strategicznym². Opierając się na analizie Ośrodka Studiów Wschodnich możemy stwierdzić znaczną militaryzację państwa w wymiarze wojskowym, ekonomicznym oraz społecznym. Analiza dokumentów strategicznych, jak również polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej pozwala na zobrazowanie transformacji sił zbrojnych. W artykule autor skupi się na przedstawieniu procesu reorganizacji rosyjskich sił zbrojnych w latach 2009-2014 oraz na kierunkach transformacji w latach 2014-2017 ze szczególnym przeanalizowaniem sił specjalnych Federacji Rosyjskiej.

Celem autora jest próba przybliżenia powstania rosyjskich Sił Operacji Specjalnych, ich zadań oraz pozycji w siłach zbrojnych, jak również znaczenia w polityce bezpieczeństwa oraz polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej. Analizując problem autor podejmie próbę odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Czy decydenci wojskowi i polityczni Federacji Rosyjskiej dążą do rozwoju sił specjalnych w celu prowadzenia działań hybrydowych?
2. Do jakich operacji przystosowane są rosyjskie jednostki specjalne i co się składa na ich skuteczność?
3. Na czym polegała reorganizacja jednostek specjalnych?

Umowną datą przekierowania rosyjskiej polityki jest rok 2008, na co wskazuje kilka czynników. Pierwszym z nich jest próba osiągnięcia głównego celu Władimira Putina, jakim była odbudowa mocarstwowej pozycji Rosji na arenie międzynarodowej. Kolejnym istotnym elementem, który miał wpływ na koncepcje polityki zagranicznej Rosji był kryzys finansowy. W okresie dwóch pierwszych kadencji Władimira Putina prowadziła ona politykę odbudowy mocarstwa globalnego, koncentrując się na aspektach

¹ R. Lisiakiewicz, *Unia Europejska jako partner strategiczny Federacji Rosyjskiej na początku XXI wieku*, Część I: *Aspekt polityczny*, t. 1: *Geostrategiczne wybory Rosji u zarania trzeciego tysiąclecia*, Kraków 2015, s. 50.

² A. Wilk., *Armia rosyjska – priorytet trzeciej kadencji Putina*, „Analizy OSW”, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2013-07-24/armia-rosyjska-priorytet-trzeciej-kadencji-putina>, dostęp w dniu: 20.06.2018 r

wewnętrznych i gospodarczych. Pozycja międzynarodowa Rosji była zależna od potencjału gospodarczego, którego podstawą był eksport surowców, w szczególności surowców energetycznych co oznaczało, że najważniejszym celem strategicznym na lata 2008-2012 było utrzymanie tempa gospodarczego³. Nieoczekiwanym ograniczeniem tej koncepcji politycznej okazał się globalny kryzys finansowy w 2007 roku⁴. Zmienna sytuacja w polityce zagranicznej w ostatnich latach oraz nowe priorytety w sferze bezpieczeństwa narodowego wyznaczyły dla rosyjskich sił zbrojnych całkowicie różne zadania, których podział został przedstawiony w tabeli nr 1.

Tabela 1. Podstawowe zadania Sił Zbrojnych Rosji

Funkcja	Zadania
Odstraszanie potencjalnego agresora	• Utrzymanie potencjału umożliwiającego wczesne wykrycie zagrożenia i podjęcie działań przygotowujących do użycia sił zbrojnych, w tym strategicznych sił nuklearnych na poziomie umożliwiającym zniszczenie przeciwnika; • Sukcesywne podnoszenie gotowości bojowej Sił Zbrojnych; • Wdrażanie strategii bezpieczeństwa państwa; • Organizacja obrony terytorialnej.
Zagwarantowanie gospodarczych i politycznych interesów Federacji Rosyjskiej	• Utrzymanie bezpieczeństwa obywateli Rosji w obszarach konfliktów zbrojnych i niestabilności politycznej; • Stworzenie warunków dla bezpieczeństwa rosyjskiej działalności gospodarczej lub struktur gospodarczych, które ją reprezentują; • Ochrona interesów narodowych na wodach terytorialnych, na szelfie kontynentalnym oraz w wyłącznej strefie ekonomicznej Rosji; • Realizowanie na podstawie decyzji Prezydenta Federacji Rosyjskiej, operacji polegających na wykorzystaniu sił i zasobów Sił Zbrojnych w regionach będących sferą ważnych gospodarczych i politycznych interesów Federacji Rosyjskiej; • Organizacja i prowadzenie konfrontacji informacyjnych.
Realizacja operacji wojskowych w czasie pokoju	• Wypełnienie przez Rosję zobowiązań sojuszniczych zgodnie z umowami międzynarodowymi lub innymi umowami międzypaństwowymi; • Walka z międzynarodowym terroryzmem, ekstremizmem politycznym i separatyzmem, a także zapobieganie sabotażowi i aktom terrorystycznym; • Częściowe lub całkowite rozmieszczenie strategiczne, utrzymanie gotowości do użycia i zastosowanie potencjału odstraszania nuklearnego; • Prowadzenie operacji utrzymywania pokoju w ramach koalicji

³ J. Rutkowski, *Rozwój gospodarki rosyjskiej do 2020 roku – uwarunkowania, szanse realizacji*, w: *Polska-Rosja. Stosunki gospodarcze 2000-2008*, red. P. Bożyk, Warszawa 2009, s. 23.

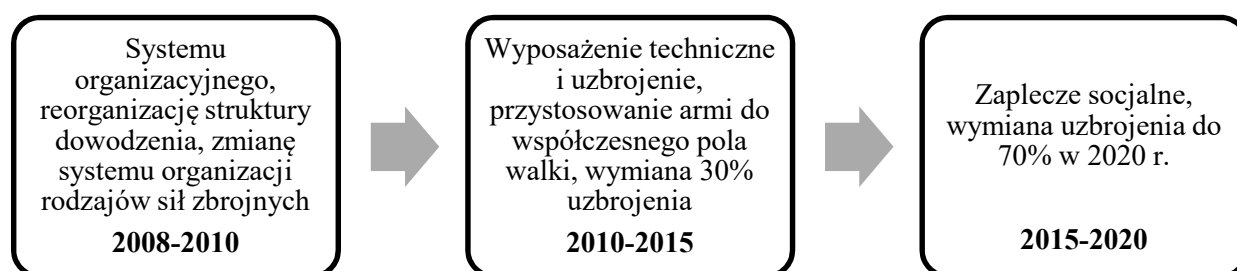
⁴ P. Mickiewicz, *Ewolucja Rosyjskiej polityki bezpieczeństwa i doktryny obronnej w drugiej dekadzie XXI w.*, w: *Rosyjska myśl strategiczna i potencjał militarny w XXI wieku*, red. P. Mickiewicz, Warszawa 2018, s. 130.

	ustanowionych w ramach organizacji międzynarodowych, w których Rosja tymczasowo lub na stałe wchodzi; • Zapewnienie sytuacji militarnej (awaryjnej) w jednym lub kilku składowych podmiotach Federacji Rosyjskiej zgodnie z decyzjami najwyższych organów władzy państwowej; • Ochrona granicy państwowej Federacji Rosyjskiej w przestrzeni powietrznej i środowisku podwodnym; • Utrzymywać w mocy reżim międzynarodowych sankcji nałożonych na podstawie decyzji Rady Bezpieczeństwa ONZ; • Zapobieganie katastrofom ekologicznym i innym sytuacjom kryzysowym, a także eliminacja ich skutków.
Uczestnictwo w konfliktach zbrojnych	• W czasie pokoju oraz w sytuacjach kryzysowych • Utrzymanie strategicznego potencjału odstraszania • Przeprowadzanie operacji pokojowych samodzielnie i w ramach kontyngentów wielonarodowych • W przypadku kryzysu lub pogorszenia sytuacji politycznej • Strategiczne rozmieszczenie sił zbrojnych oraz utrzymanie ich w gotowości • W czasie wojny • Odparcie ataku lub prowadzenie kontruuderzeń

Źródło: Opracowanie własne autora na podstawie *Задачи Вооруженных Сил Российской*, <https://structure.mil.ru/mission/tasks.htm>, dostęp w dniu: 20.06.2018 r.

Proces osiągania zdolności sił zbrojnych został wykorzystany do przeprowadzenia gruntownej reformy sił zbrojnych. Proces ten podzielono na trzy etapy 2008-2010, 2010-2015 oraz 2015-2020. Reformy te dotyczyły:

Schemat 1. Proces reorganizacji sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej

Źródło: Opracowanie własne autora na podstawie: P. Mickiewicz, *Ewolucja Rosyjskiej polityki bezpieczeństwa i doktryny obronnej w drugiej dekadzie XXI w.*, w: *Rosyjska myśl strategiczna i potencjał militarny w XXI wieku*, red. P. Mickiewicz, Warszawa 2018, s. 165-166 oraz *Государственная вооружения России на период 2011-2020*.

Sily Operacji Specjalnych – geneza, analiza, aparat pojęciowy

Działania specjalne są coraz powszechniejszym zjawiskiem w praktyce sztuki oraz strategii wojennej. Zgodnie z definicją zawartą w *Słowniku terminów i definicji NATO (AAP-6)* działania specjalne to „działania wojskowe prowadzone przez specjalnie wyznaczone, zorganizowane, dobrane, wyszkolone i wyposażone siły wykorzystujące niekonwencjonalne techniki i metody działania”⁵

Do głównych zadań rosyjskich sił specjalnych zalicza się operacje takie jak⁶:

1. Operacje wywiadowcze.
2. Operacje wywiadowczo-dywersyjne.
3. Operacje prowadzone w celu zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego.
4. Ochrona własności Federacji Rosyjskiej, praw oraz obywatelami poza granicami kraju.
5. Operacje o charakterze poszukiwawczo-ratowniczym.
6. Operacje psychologiczne.
7. Operacje dywersyjne.
8. Operacje dotyczące formowania, wspierania oraz wykorzystania sił nieregularnych.
9. Operacje prowadzone w interesach innych rodzajów wojsk oraz służb.

Operacje wywiadowcze są to operacje prowadzone w celu pozyskania, przetworzenia oraz wykorzystania danych o charakterze wywiadowczym, uzyskanych za pomocą wywiadu specjalnego, radiotechnicznego oraz agenturalnego. Rozpoznanie specjalne czyli prowadzenie działań wywiadowczych, które mają na celu pozyskiwanie dokładnych informacji o przeciwniku. Informacje te mogą dotyczyć jego położenia, uzbrojenia, liczebności, terenu działania czy też nawet nastroju społecznego. Rozpoznanie specjalne opiera się głównie na dwóch metodach wywiadowczych HUMINT (*Human Intelligence*) oraz SIGINT (*Signals Intelligence*). HUMINT jest rozpoznaniem osobowym, polegające na pozyskiwaniu danych z Osobowych Źródeł Informacji. Informacje pozyskane za pomocą zasadzek, nalotów oraz rajdów stanowią są częścią operacji wywiadowczo-dywersyjnych. Kolejnym z podstawowych działań sił specjalnych Federacji Rosyjskiej są to działania prowadzone w celu zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, są to między

---

⁵ *Słownik terminów i definicji NATO (AAP-6)*, http://wcnjk.wp.mil.pl/plik/file/N_20130808_AAP6PL.pdf, dostęp w dniu: 21.06.2018 r.

⁶ M. Wojnowski, *Koncepcja „wojny nowej generacji w ujęciu strategów Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr13(7), s. 30-31.

innymi działania antyterrorystyczne oraz kontrterrorystyczne zmierzające do ochrony konstytucyjnego porządku państwa. Działania te są również nastawione na zwalczanie działalności wywrotnej, buntowniczej i powstańczej różnego rodzaju grup zbrojnych. W analizowanych dokumentach strategicznym działaniem jest przeciwdziałanie zagrożeniom terrorystycznym. Działania te regulują między innymi dwie ustawy, o przeciwdziałaniu terroryzmowi⁷ oraz o walce z terroryzmem⁸. W dokumentach tych określono szczegółowe zadania, oraz zasady użycia sił zbrojnych w operacjach antyterrorystycznych. Do zadań jednostek specjalnych w tym zakresie należą⁹: planowanie oraz prowadzenie działań antyterrorystycznych, współpraca z innymi (lokalnymi) podmiotami zaangażowanymi w zwalczanie terroryzmu, prowadzenie działań w celu ochrony, osób, społeczeństwa i państwa przed terroryzmem oraz jego zapobieganie, wykrywanie i niwelowanie skutków działań terroryzmu.

Operacje chroniące własność Federacji Rosyjskiej oraz praw Rosji i jej obywateli poza granicami państwa, są to wszelkie operacje związane na przykład z odbijaniem zakładników czy też ewakuacją obywateli z terenów zagrożonych. Operacje o charakterze poszukiwawczo-ratowniczym, działania te prowadzi się w celu odnalezienia zaginionych lub wziętych do niewoli obywateli FR. Kolejnym działaniem rosyjskich sił specjalnych są operacje psychologiczne. Operacje te zakresem sięgają wojny psychologicznej. Są to przede wszystkim działania mające na celu manipulacje emocjami oraz świadomością strony przeciwnej. Operacje dywersyjne, tj. niszczenie oraz ewentualne uniemożliwienie funkcjonowania ważnych obiektów pod względem strategicznym. Innym typem operacji specjalnych są operacje dotyczące formowania, wspierania oraz wykorzystania sił nieregularnych. Działania te polegają na organizowaniu nieregularnych formacji zbrojnych, grup dywersyjnych, terrorystycznych oraz partyzanckich w celu wdrożenia różnego rodzaju form buntu oraz sprzeciwu na danym terytorium nieprzyjaciela. Ostatnim takim działaniem są operacje prowadzone w interesach rodzajów wojsk i służb. Celem takich operacji jest wsparcie oddziałów wojsk regularnych oraz innych formacji.

Podstawowe cele jednostek specjalnych Federacji Rosyjskiej nie odbiegają znacząco od zadań jednostek Stanów Zjednoczonych. Analizując materiały źródłowe można

⁷ Федеральный закон Российской Федерации „О противодействии терроризму”, 6 марта 2006 г., <http://www.kremlin.ru/acts/bank/23522>, dostęp w dniu: 20.06.2018 r.

⁸ Федеральный закон „О борьбе с терроризмом” 25 июля 1998 г., <http://www.kremlin.ru/acts/bank/12717>, dostęp w dniu: 20.06.2018 r.

⁹ Tamże.

wyszczególnić dziewięć głównych zadań przeznaczonych dla jednostek specjalnych USA¹⁰:

1. Akcje bezpośrednie.
2. Rozpoznanie specjalne.
3. Działania antyterrorystyczne.
4. Działania niekonwencjonalne.
5. Akcje ratownicze, odbijanie zakładników.
6. Sprawy cywilne.
7. Działania psychologiczne.
8. Przeciwdziałanie broni masowego rażenia.
9. Obecność wojskowa.

Definicja samych działań specjalnych nie odbiega od definicji rosyjskich teoretyków. Słownik Departamentu Obrony definicję operacji specjalnych przedstawia w następujący sposób: „Operacje wymagające wyjątkowych sposobów wykorzystania, technik taktycznych, wyposażenia i szkolenia w często prowadzone we wrogim, nieprzychylnym lub politycznie wrażliwym środowisku. Charakteryzuje je jedna lub kilka następujących cech: wymagające pod względem czynnika czasu, tajne, mało widoczne, prowadzone wraz z miejscowymi siłami, wymagające regionalnych ekspertyz, prowadzone w sytuacji wysokiego stopnia ryzyka”¹¹.

Według rosyjskich teoretyków operacja specjalna jest to kompleks zaplanowanych, skoordynowanych i realizowanych działań specjalnych przez specjalne formacje lądowe, morskie i powietrznodesantowe. Siły Operacji Specjalnych to mobilne, specjalnie wyszkolone, wyposażone formacje przystosowane do prowadzenia operacji specjalnych w celu ochrony interesów Federacji Rosyjskiej¹².

Operacje te mogą być prowadzone w czasie pokoju jak i wojny:

---

¹⁰ *Special Operations*, „Joint Publications. 3-0 Series Operations” 2014, vol. 5, s. 31.

¹¹ Department of Defense, *Dictionary of Military Terms and Associated*, http://www.jcs.mil/Doctrine/dod_dictionary/, dostęp w dniu: 22.06.2018 r.

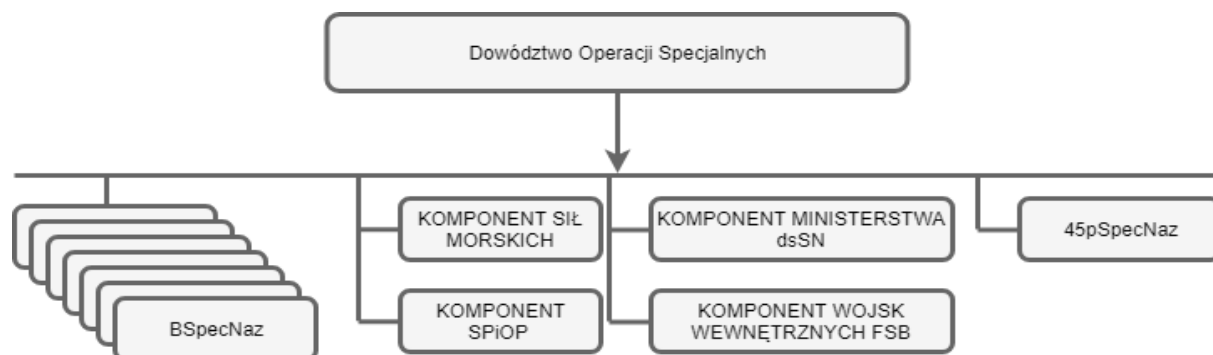
¹² С.В. Козлов, *Какой спецназ нужен России?*, w: *Спецназ, ГРУ. Очерки истории. Кн. V: Новейшая история 1999–2010 гг.*, red. С.В. Козлов i in., Москва 2010, s. 394, cyt. za: M. Wojnowski, *Koncepcja „Wojny nowej generacji” w ujęciu strategów Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr13(7) s.27.

Tabela 1. Zadania Sił Operacji Specjalnych w czasie pokoju i wojny

Działania w czasie pokoju	Działania w czasie wojny
- Obrona rosyjskich obywateli przybywających poza granicami państwa - Ochrona oraz ewakuacja rosyjskich ambasad - Gromadzenie danych rozpoznawczych - Dezinformacja - Operacje psychologiczne, sabotaż w organach państwowych i rządowych	- Niszczenie lub długotrwałe obozowanie oraz zajęcie ważnych obiektów wojskowych - Przerwanie linii komunikacyjnych systemów kierowania siłami zbrojnymi oraz państwem w tym zabezpieczenia logistycznego - Gromadzenie danych wywiadowczych - Rajdy na zaplecza przeciwnika w celu gromadzenia danych wywiadowczych

Źródło: H. Sołotkiewicz, T. Szubrycht, *Analiza strategiczna – kierunki transformacji rozwoju rosyjskich sił zbrojnych w latach 2014-2017*, w: *Rosyjska myśl strategiczna i potencjał militarny w XXI wieku*, red. P. Mickiewicz, Warszawa 2018, s. 247.

Centrum Studiów Wojenno-Strategicznych Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych FR przypisują główną rolę w budowaniu koncepcji wojny nowej generacji przypisują siłom specjalnym¹³. Wzrastające znaczenie tych formacji potwierdza reorganizacja w resortach siłowych Federacji Rosyjskiej, co zostało przedstawione na poniższym schemacie.

Schemat 2. Schemat kierowania i dowodzenia Siłami Operacji Specjalnych Federacji Rosyjskiej.

Źródło: Opracowanie własne autora na podstawie strony internetowej Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej, www.mil.ru.

¹³M. Wojnowski, *Koncepcja...*, s.25.

Ministerstwo Obrony Federacji Rosyjskiej rozpoczęło tworzenie sił operacji specjalnych na przykładzie jednostek specjalnych z czołowych krajów. Cytując generała Walerija Gierasimowa: „Po zbadaniu praktyki tworzenia, szkolenia i wykorzystania sił specjalnych z czołowych krajów świata, Ministerstwo Obrony rozpoczęła także ich tworzenie”¹⁴. W dniu 6 marca 2013 r. generał Gierasimow ujawnił, że powstała nowa formacja pod nazwą Siły Operacji Specjalnych (ros. *Силы специальных операций* – CCO). Sam proces tworzenia rozpoczął się w 2009 roku. Siły Operacji Specjalnych podlegają Ministerstwu Obrony FR, a ich dowództwem zostało Dowództwo Operacji Specjalnych (ros. *Командование сил специальных операций*). Organ ten został powołany w celu koordynowania współpracy między wszystkimi formacjami specjalnymi wchodzącymi w skład Sił Operacji Specjalnych. W ramach Wojsk Lądowych istnieje dziewięć brygad:

- 2. Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia Leningradzkiego;
- 3 Samodzielna Gwardyjska Warszawsko-Berlińska Specjalnego Przeznaczenia Przywołańsko Uralskiego;
- 10 Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia Północno-Kaukaskiego;
- 12 Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia Przywołańsko Uralskiego;
- 14 Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia Dalekowschodniego Okręgu Wojskowego;
- 16 Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia Moskiewskiego;
- 22 Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia Północno-Kaukaskiego;
- 24 Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia Dalekowschodniego;
- 67 Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia Syberyjskiego.

W ramach Sił Morskich utrzymano:

- 43 Morski Punkt Rozpoznania w rejonie Władywostoku;
- 420 Morski Punkt Rozpoznania w rejonie Polarny;
- 432 Morski Punkt Rozpoznania w rejonie Tupase;
- 561 Morski Punkt Rozpoznania w rejonie Parusnoje.

Natomiast w ramach Wojsk Powietrznodesantowych 45 Pułk Powietrznodesantowy Specjalnego Przeznaczenia.

---

¹⁴ Россия решила создать силы специальных операций, https://ria.ru/defense_safety/20130306/926091973.html, dostęp w dniu: 23.06.2018 r.

Podsumowanie

Działania nieregularne są jednym z podstawowych elementów działań sił specjalnych na całym świecie, a zarazem jedną z części działań hybrydowych. Przyjmując za J. Marcza działania nieregularne są „formą walki zbrojnej polegającej na realizacji dwóch działań, pierwszego - unikania czołowego i otwartego starcia z silniejszym przeciwnikiem, grożącego zniszczeniem lub odniesieniem strat nieadekwatnych do ewentualnych korzyści bojowych, drugiego - atakowaniu z zaskoczenia przy wykorzystaniu walorów terenowych i wsparcia społecznego słabych bądź bezbronnych sił, obiektów i urządzeń przeciwnika w różnym czasie na całej bronionej/atakowanej przestrzeni w celu stopniowego wyniszczenia przeciwnika i paraliżowanie jego zdolności działania”¹⁵. Operacje nieregularne są manewrami prowadzonymi na poziomie taktycznym, ale również strategicznym¹⁶.

Wojna hybrydowa jest przedmiotem zainteresowania rosyjskich teoretyków wojskowości. W ocenie generała Gierasimowa zmieniają się zasady prowadzenia wojny. Coraz istotniejsze jest wykorzystanie różnorodnych instrumentów politycznych połączonych z działaniami psychologicznymi. Działania te wspierane są przez środki militarne, w szczególności jednostki specjalne, jak również środki informacyjne. Według Gierasimowa duży nacisk kładzie się na działania asymetryczne, wykorzystanie sił specjalnych oraz opozycji politycznej w celu objęcia konfliktem całego wrogiego obszaru¹⁷.

Pojęcie wojny hybrydowej najczęściej pojawia się w przypadku konfliktu na Ukrainie. Działalność rosyjskich jednostek specjalnych można było zaobserwować na Ukrainie. 27 lutego 2014 roku odnotowano działalność 45 Brygady Powietrznodesantowej Specjalnego Przeznaczenia na Ukrainie. Działania tzw. *zielonych ludzików* były działaniami niekonwencjonalnymi¹⁸.

Budując Siły Operacji Specjalnych decydenci Federacji Rosyjskiej wzorowali się na systemach organizacyjnych państw takich jak Francja, Wielka Brytania oraz Stany Zjednoczone. Ich system kierowania i dowodzenia siłami specjalnymi został zreorganizowany tak by uprościć oraz skoordynować działania wszystkich formacji specjalnych.

¹⁵ R. Jakubczak, K. Gąsior, H.M. Królikowski, J. Marczak, *Działania nieregularne. Elementy strategii bezpieczeństwa narodowego Polski*, Warszawa 2001, s. 39.

¹⁶ S. Koziej, *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 1993, s. 21.

¹⁷ В. Герасимов, *Ценность науки в предвидении*, <https://www.vpk-news.ru/articles/14632>, dostęp w dniu: 25.06.2018 r.

¹⁸ Ch. Marsh, *Developments in Russian Special Operations Russia's Spetsnaz, SOF and Special Operations Forces Command*, Ottawa, 2017 s. 21.

Bibliografia

- Dictionary of Military Terms and Associated*, Department of Defense, 2015
- Федеральный закон, „О борьбе с терроризмом” 25 июля 1998 г., N 130-ФЗ
- Федеральный закон Российской Федерации „О противодействии терроризму” 6 марта 2006 г., N 35-ФЗ
- Центр анализа стратегий и технологий*, Государственные программы вооружения Российской Федерации: проблемы исполнения и потенциал оптимизации, 2015 г.
- Jakubczak R., Gąsiorek K., Królikowski H.M., Marczak J., *Działania nieregularne. Elementy strategii bezpieczeństwa narodowego Polski*, Warszawa 2001.
- Koziej S., *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 1993.
- Козлов С.В., Какой спецназ нужен России?, в: Спецназ ГРУ. Очерки истории. Кн. V: Новейшая история 1999–2010 гг., ред. С.В. Козлов и ин., Москва 2010.
- Lisiakiewicz R., *Unia Europejska jako partner strategiczny Federacji Rosyjskiej na początku XXI wieku*, Część I: *Aspekt polityczny*, t. 1: *Geostrategiczne wybory Rosji u zarania trzeciego tysiąclecia*, Kraków 2015.
- Marsh Ch., *Developments in Russian Special Operations Russia's Spetsnaz, SOF and Special Operations Forces Command*, Ottawa, 2017.
- Mickiewicz P., *Ewolucja Rosyjskiej polityki bezpieczeństwa i doktryny obronnej w drugiej dekadzie XXI w.* w: *Rosyjska myśl strategiczna i potencjał militarny w XXI wieku*, red. P. Mickiewicz, Warszawa 2018.
- Wojnowski W., *Koncepcja „Wojny nowej generacji w ujęciu strategów Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 13(7).
- Rutkowski J., *Rozwój gospodarki rosyjskiej do 2020 roku – uwarunkowania, szanse realizacji*, w: *Polska-Rosja. Stosunki gospodarcze 2000-2008*, red. P. Bożyk, Warszawa 2009.
- Słownik terminów i definicji NATO (AAP-6)*
- Special Operations*, „Joint Publications. 3-0 Series Operations” 2014, vol. 5.
- Wilk A., Armia rosyjska – priorytet trzeciej kadencji Putina, *Analizy OSW*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2013-07-24/armia-rosyjska-priorytet-trzeciej-kadencji-putina>
- www.ria.ru
- www.vpk-news.ru

Nota o autorze:

Dawid Zieleniewski – absolwent studiów licencjackich na kierunku Bezpieczeństwo Narodowe na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie. Przewodniczący Koła Naukowego Bezpieczeństwa Narodowego działającego przy Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Zainteresowania badawcze: jednostki specjalne, operacje specjalne, wykorzystanie sił specjalnych.

Technologie informacyjne jako narzędzie cyberterrorystów - negatywne aspekty rozwoju technologicznego

Streszczenie

Celem artykułu jest ukazanie technologii informacyjnych jako narzędzi cyberterrorystów i wskazanie negatywnych aspektów rozwoju technologicznego. Artykuł ukazuje negatywny wymiar rozwoju technologicznego i technologii informacyjnych, czego zasadniczym wnioskiem było stwierdzenie, że same technologie informacyjne mają wymiar pozytywny, natomiast aspekt negatywny wiąże się głównie z intencjami osób stosujących te technologie, w tym również cyberterrorystów. Dlatego też szeroko rozumiane inwestycje środków publicznych powinny być rozdysponowane w dużej mierze na doszkalanie i umożliwienie pracy osobom, które pasjonują się technologiami informacyjnymi, dla których działania w sieci są równoległą rzeczywistością, niemającą przed nimi tajemnic. Te osoby są najlepszym sposobem na przeciwdziałanie zagrożeniom, które same mogą stworzyć.

Słowa kluczowe: technologie informacyjne, cyberterroryzm, rozwój technologiczny.

Summary

The aim of this article is presenting information technology as implements of cyberterrorists and to point negative aspects of technological progression. The article to portray negative dimension of technological progression and information technology, of which basic conclusion was that the same information technologies have a positive dimension, while the negative aspect associated chiefly with the intentions of people using these technologies, including cyberterrorists. That's why widely understood investment of public funds should be distributed largely on further training and enabling working people, who are passionate about information technology, for which online activities are parallel reality, a non ahead secrets. These people are the best way to prevent threats, which themselves can create.

Key words: information technology, cyberterrorism, technological progression.

Wstęp

Rozwój technologiczny i tym samym rozwój technologii informacyjnych odgrywa w życiu współczesnego społeczeństwa niezwykle ważną rolę. Przy czym pisząc ogólnie o społeczeństwie należy mieć tu na uwadze zarówno zwykłych obywateli, instytucje i organy państwowe, służby wojskowe, policyjne, jak i wielkie korporacje oraz małe przedsiębiorstwa. Wyliczając podmioty, dla których rozwój technologiczny odgrywa kluczową rolę w funkcjonowaniu nie można pominąć przestępców cybernetycznych, a w szczególności cyberterrorystów.

Podjęciem rozważań nad technologiami informacyjnymi i dążąc do wskazania negatywnych aspektów rozwoju technologicznego konieczne było wyjaśnienie czym jest rozwój, czy też postęp technologiczny. Pojawia się wiele komplikacji z definicją tych pojęć, które są tożsame i już w samym brzmieniu epistemologicznym nacechowane są pozytywnym wydźwiękiem. Dlatego też rzadko podejmuje się w literaturze naukowej, czy też popularno-naukowej kwestie dotyczące negatywnego wymiaru rozwoju technologicznego. Media podając do publicznej wiadomości informacje o przeprowadzonych atakach cyberterrorystów skupiają się zazwyczaj na skutkach takiego ataku i na sprawcach, lecz rzadko wspomina się o tym, że posługują się oni najnowocześniejszymi technologiami, które służyć miały dobru społeczeństwa.

Punktem wyjścia do rozważań nad podjętym problemem było sprecyzowanie zasadniczych zadnień i wyszczególnienie technologii informacyjnych, z którymi na co dzień ma do czynienia zarówno każdy obywatel jak i szeroko rozumiane instytucje (nie tylko państwowe). Ponadto zasadne wydawało się omówienie pokrótce zjawiska społeczeństwa informacyjnego, w którym większość ludzi obecnie funkcjonuje. Społeczeństwo informacyjne kryje w sobie wiele pokrewnych znaczeń i elementów, które łączą się z używaniem nowoczesnych technologii, tworzeniem ich, funkcjonowaniem w równoległym wirtualnym świecie, gromadzeniu, przetwarzaniu danych oraz ich udostępnianiu. Można, zatem stwierdzić, że współczesny świat opiera się na technologiach informacyjnych i funkcjonuje w ich obszarze. Dlatego też zasadne wydaje się podkreślenie, że technologie informacyjne są zasadniczymi narzędziami ułatwiającymi życie ludzi, ale też narzędziami, które mogą przynieść niepożądane skutki dla całych społeczeństw i państw, o czym szerzej napisano w dalszej części tego opracowania.

Powszechnie znane są dobroczynne aspekty stosowania i korzystania z technologii informacyjnych, gdyż każdego dnia ułatwiają one ludzkości normalne funkcjonowanie, życie, pracę, kontakt z drugim człowiekiem, naukę, rozwój oraz pozwalają na lepszy i

szybszy przepływ informacji, które bywają bezcenne. W związku z tym, badając ten obszar szeroko rozumianego rozwoju technologicznego nie można było przejść obojętnie obok zagrożeń, które niesie ze sobą. W toku rozważań wykazano, że wachlarz tych zagrożeń jest szeroki, często jego elementy są ze sobą powiązane a na dodatek nie jest on zamknięty. Dzieje się tak, ponieważ rozwój technologiczny charakteryzuje się właśnie tym, że prowadzi do progresu, zmian, modernizacji i ulepszeń. W konsekwencji skutkuje to rozwojem i rozrostem potencjalnych zagrożeń.

Jednym z najpoważniejszych zagrożeń związanych z technologiami informacyjnymi jest cyberterroryzm. Dziś mocno nagłaśniamy w mediach, szeroko opisywany w publikacjach naukowych. Co świadczy o powadze zagadnienia i ciągłej konieczności jego badania, gdyż tak samo jak technologie informacyjne, cechuje się zmiennością. Cyberterroryzm nieodzownie związany jest z postępem technologicznym i jest na tyle niebezpieczny, na ile nieznane są metody i środki stosowania go przez cyberterrorystów. Sprawcy ataków cybernetycznych posługują się coraz to bardziej wyrafinowanymi technikami, są w stanie sami tworzyć takie narzędzia i aplikacje, które jeszcze nie są znane służbom mającym na celu zapewnienie bezpieczeństwa cybernetycznego. Groźba stosowania tych narzędzi jest wysoce prawdopodobna, o czym świadczą częste doniesienia medialne o próbach przeprowadzenia ataku w sieci lub jego przeprowadzeniu. Do tego dochodzi jeszcze kwestia niemożności znalezienia sprawców i organizatorów ataku.

Ponadto w niniejszym artykule omówiono kwestie związane z determinantami wyboru przez terrorystów tego rodzaju terroryzmu. Istnieją pewne elementy, które dają im poczucie relatywnego bezpieczeństwa i anonimowości, a to powoduje większe prawdopodobieństwo przeprowadzenia ataku w sieci niż w świecie rzeczywistym.

Przegląd literatury

Badania prowadzone w obrębie rozwoju technologicznego, społeczeństwa informacyjnego oraz cyberterroryzmu są dość obszerne. Spośród pozycji literatury zagranicznej na szczególną uwagę zasługuje pozycja Darina Barneya¹. Autor w obszerny i jasny sposób wyjaśnia podstawowe zagadnienia dotyczące ogólnie ujmowanej „sieciowości”. Przedstawia on ciekawe spojrzenie na „społeczeństwo sieci”. Wskazuje na to, że obecnie żyjemy w sieci, a sieć posiada własną tożsamość. Zgodzić można się z tymi stwierdzeniami, tym bardziej, gdy analizuje się zachowania społeczne w sieci, które

---

¹ Zob. D. Barney, *Społeczeństwo sieci*, Warszawa 2008.

wskazują na to, że ludzie stosują osobisty marketing własnej osoby choćby na portalach społecznościowych.

Uwzględniając polskich autorów ciekawe poglądy przedstawia Joanna Papińska-Kacperek². Autorka omawia wiele niezbędnych zagadnień poczynawszy od społeczeństwa informacyjnego, które nazywa „nową epoką”, po rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego, do omówienia specyfiki elektronicznej administracji. Rzadko jednak można znaleźć krytyczny punkt widzenia dla rozwoju technologicznego i technologii informacyjnych. Mówi się o zagrożeniach w sieci i bezpieczeństwie w sieci. Brakuje jednak rozważenia zasadności wprowadzania coraz to nowszych technologii do użytku codziennego. Autorzy ponadto podejmują problematykę rozwoju technologii informacyjnych, których stosowanie może prowadzić do negatywnych konsekwencji. Wiele jest również publikacji mówiących i zabezpieczeniach, ale nietraktujących o tym, że to cyberterroryści często są twórcami narzędzi, którymi się posługują i nie ma możliwości przeciwdziałania im, zanim nie zostaną wykorzystane. Dlatego też w niniejszym artykule poruszono kwestię związaną negatywny aspektem rozwoju technologicznego.

Postęp technologiczny - ujęcie definicyjne

Na pytanie, czym jest rozwój technologiczny, dla większości przeciętnych obywateli rzecz wydaje się być oczywista, niewymagająca definiowania. Jednak zagłębiając się w tę problematykę i podejmując próbę samodzielnego zdefiniowania tego pojęcia można napotkać wiele trudności już na etapie analizy literatury przedmiotu. Pojawiają się wątpliwości dotyczące tego czym jest technika? Czym jest technologia, czy mają one ze sobą związek. Okazuje się, że z pozoru oczywisty i jednoznaczny termin może przysporzyć wiele definicyjnych trudności. W poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie czym jest rozwój technologiczny pomocna z pewnością jest literatura. Natomiast dodać należy, że i w niej nie można odnaleźć jednoznacznego i ogólnie przyjętego wyjaśnienia rozwoju technologicznego. Dlatego też warto na bieżąco śledzić nowe publikacje z tego zakresu, gdyż wraz z postępem technologicznym wzrasta spień jego poznania i prowadzonych badań.

Jako punkt wyjścia do rozważań nad postępem technologicznym przyjąć należy, że w literaturze jest on często tożsamy z postępem technologicznym lub postępem naukowo-technicznym³.

² Zob.: *Spoleczeństwo informacyjne*, red. J. Papińska-Kacperek, Warszawa 2008.

³ K. Łacny, M. Janczar-Smuga, *Postęp techniczny i technologiczny w produkcji stodu*, „Nauki inżynierskie i technologie - engineering sciences and technologies” 2013, 4(11), s. 78.

Skłaniając się do skompensowania różnorodności definicyjnych można wyodrębnić elementy składowe, który w jasny sposób wyjaśniają omawiane zagadnienie. Rozwój technologiczny jest:

- Tożsamy z postępem technologicznym lub postępem naukowo-technicznym;
- Skutkiem świadomego rozwoju środków technicznych dokonywanym przez człowieka;
- Doskonaleniem wiedzy praktycznej, teoretycznej oraz umiejętności jej zastosowania;
- Doskonaleniem przedmiotów: narzędzi, aparatury, elektrycznych środków technicznych.

Zatem można stwierdzić, że zasadniczym celem postępu technologicznego jest usławnienie i ułatwienie życia oraz pracy człowieka w każdej dziedzinie. Należy zauważyć, że obecnie trudno jest doszukiwać się obszarów działalności ludzkiej, która funkcjonuje bez środków i narzędzi technologicznych. Począwszy od trywialnego przykładu jak tzw. „elektroniczna niania” w gospodarstwach domowych, poprzez internet i intranet funkcjonujący w każdej dużej korporacji do całkowitego z informatyzowania administracji publicznej. Technologia a w szczególności ta informacyjna otacza człowieka z każdej strony. Nie mówiąc już o najnowszych technologiach i innowacyjnych rozwiązaniach stosowanych w dużych firmach przemysłowych i produkcyjnych. Trudno jest sobie wyobrazić funkcjonowanie dzisiejszego świata bez korzystania z technologii.

Dlatego też samoistnie nasuwa się pytanie o technologię informacyjną. Najprostsza i powszechnie stosowana definicja technologii informacyjnej określa ją jako „wykorzystywanie nowoczesnych technologii, w tym komputera, do zdobywania, przesyłania i udostępniania informacji”⁴. W myśl tej definicji jako technologie informacyjne można wymienić: telefony komórkowe, smartfony, które obecnie są mini komputerami, wszelkie komputery - servery, palmtopy, laptopy, komputery PC.

W związku z tak powszechnym i wciąż postępującym rozwojem technologicznym nie można pominąć faktu, że obecnie życie toczy się równolegle w realnym i wirtualnym środowisku. Powstało społeczeństwo informacyjne, które rządzi się swoimi prawami i nacechowane jest wyjątkową specyfiką. Ta specyfika polega na tym, że działania w świecie wirtualnym mogą mieć swoje odzwierciedlenie w świecie rzeczywistym i to za-

---

⁴ <http://jay.up.poznan.pl/WPK/CWICZENIA/TECHNOLOGIA%20INFORMACYJNA%201.pdf>, dostęp w dniu: 3.03.2017 r.

równy w aspekcie pozytywnym, jak i negatywnym. Według Dariana Barneya „technologia i społeczeństwo są wzajemnie ze sobą powiązane”⁵.

Podjmując rozważania nad problematyką podjętą w niniejszym opracowaniu nie można przejść obojętnie obok tzw. społeczeństwa informacyjnego, które również przysparza badaczom problemów definicyjnych. Nie jest tajemnicą, że społeczeństwo informacyjne stało się „nową formacją społeczno-gospodarczą”. Takie szerokie rozumienie tego pojęcia kryje w sobie zarówno wiele treści, ale też sprawia wrażenie niedosytu precyzyjności. Zgodzić się można, że jest to nowa formacja społeczno-gospodarcza w takim rozumieniu, że współczesne życie toczy się za pomocą, ale też wewnątrz wirtualnej przestrzeni, której narzędziami są wszelkie wymienione wcześniej urządzenia. Jednak brakuje precyzji w dookreśleniu miejsca funkcjonowania tej formacji. Dlatego też uściślając społeczeństwo informacyjne warto posłużyć się bardziej konkretnymi definicjami. Pierwszą z nich można znaleźć już w „Planie działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001-2006”, która określa to pojęcie jako „nowy system społeczeństwa kształtujący się w krajach o wysokim stopniu rozwoju technologicznego, gdzie zarządzanie informacją, jej jakość, szybkość przepływu są zasadniczymi czynnikami konkurencyjności zarówno w przemyśle, jak i w usługach, a stopień rozwoju wymaga stosowania nowych technik gromadzenia, przetwarzania, przekazywania i użytkowania informacji”⁶. Ta definicja w bardzo pragmatyczny sposób opisuje zjawisko społeczeństwa informacyjnego i nie uwzględnia takich aspektów jak działania społeczne, kulturowe i wzajemna komunikacja społeczna. Choć w toku niniejszych rozważań jest to sprawa drugorzędna. W przytoczonej definicji zawarto bardzo ważny element informacji. Ma ona kluczowe znaczenie, gdyż obecnie informacja stanowi podstawę do pojmowania wszelkich działań zarówno przedsiębiorców, zwykłych obywateli, ale również cyberterrorystów. Trzeba podkreślić, że „obecnie jesteśmy świadkami kolejnej rewolucji: rewolucji informacyjnej lub cyfrowej, którą wywołało wynalezienie komputera oraz ogromny postęp telekomunikacyjny”⁷.

⁵ D. Barney, *Spółeczeństwo...*, s. 47.

⁶ *ePolska - Plan działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001-2006*, Ministerstwo gospodarki, w: <http://kbn.icm.edu.pl/cele/epolska.html>, dostęp w dniu: 3.03.2017 r.

⁷ *Spółeczeństwo informacyjne...*, s. 19.

Zagrożenia związane z rozwojem technologicznym i społeczeństwem informacyjnym

Zagłębiając się w problematykę rozwoju technologicznego trudno jest znaleźć choć jeden negatywny aspekt tego procesu. Definicje i opisy wskazują na dobroczynność postępu technologicznego. Okazuje się jednak, że wszystko to, co ułatwia życie zwykłemu człowiekowi, przedsiębiorstwom oraz służbom państwowym może również, w negatywnym brzmieniu tego słowa, ułatwiać działalność osób mających przestępcze zamiary, czy też pomóc w organizacji i przeprowadzeniu zamachów terrorystycznych. Jako, że rozwój technologiczny kojarzony jest głównie z jego pozytywnym wymiarem należy wykazać, że niesie on ze sobą również wiele zagrożeń. Uwzględnić trzeba, że rozwój społeczeństwa informacyjnego ma także wpływ na te zagrożenia. Inaczej mówiąc, prowadząc równoległe życie w sieci dochodzi do tego, że człowiek wnika w sieciowość i wirtualność tak bardzo, że nie zauważa wielu konsekwencji oderwania od rzeczywistości. Ma to związek nie tylko w wymiarze społecznym ale też wpływa na wymiar bezpieczeństwa tak osobistego, jak w skali państwa. Do najpoważniejszych zagrożeń związanych z niekontrolowanym rozwojem technologicznym i jednocześnie społeczeństwem informacyjnym zaliczyć można dematerializację pracy. Coraz częściej maszyny i urządzenia zastępują człowieka. Niepodważalne jest, że większość maszyn i urządzeń obsługiwanych jest przez ludzi, choć zanim postęp technologiczny osiągnął obecny poziom, do wytworzenia jakiegoś dobra potrzebnych było na przykład dziesięć osób, dziś dane dobro wytwarza maszyna obsługiwana przez dwie osoby na zmianę. Powoduje to ograniczenie w zatrudnieniu, konieczność przekwalifikowywania się pracowników i ciągłe dążenie do „bycia na czasie” ze wszystkimi nowinkami technologicznymi, szczególnie dotyczącymi procesu produkcji jakiegoś dobra lub danego zakładu wytwórczego.

Innym takim zagrożeniem jest dezintegracja struktur społecznych⁸. Rozwój społeczeństwa informacyjnego i postęp technologiczny doprowadził do tego, że wszystkie osoby niemogące już dziś żyć bez telefonu komórkowego, internetu i komputera posługują się swoim kodem komunikacji. Pierwszą taką oznaką była (i nadal jest) komunikowanie się w wiadomościach tekstowych i emailowych nie po polsku, pomijając interpunkcję, polskie znaki. Doszło do tego, że pewne normy i wartości, szczególnie etyczne, w sieci i świecie internetu nie mają znaczenia, albo przestały mieć rację bytu.

---

⁸ S. Bieleń, *Państwa w stanie kryzysu i upadku?*, w: *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, red. M. Sułek, J. Symonides, Warszawa 2009, s. 55-56.

Powodem tego była prosta przyczyna - taka forma pisania jest szybsza i łatwiejsza. Z biegiem czasu przestano zauważać brak reakcji na niektóre ważne elementy, jak bulwersujące treści, przemoc. Nasila się zjawisko „znieczulicy” społecznej na krzywdę człowieka, gdyż w sieci jest tego tak wiele, że przestaje wzbudzać jakiekolwiek empatyczne odczucia.

Elitaryzm mediów⁹ jest kolejnym negatywnym aspektem rozwoju technologicznego. Powszechnie mówi się o tym, że telewizja, prasa i radio mają dziś rację bytu głównie w internecie. Dla młodych użytkowników nie stanowi to problemu, wręcz przeciwnie jest to wygodniejsza forma - można oglądać i słuchać programy i audycje o czasie, kiedy odpowiada to odbiorcy, a nie kiedy nadają to w mediach. Problem polega na tym, że osoby urodzone przed czasami wielkich innowacji technologicznych mają wiele problemów w obsłudze technologii informacyjnych. Wiele z tych osób ma ograniczony dostęp do informacji ze względu na brak umiejętności obsługi tych technologii. W konsekwencji prowadzi to do rozwarstwienia społecznego w kontekście doinformowania i otrzymywania informacji. Ich dostęp do wiedzy jest ograniczony.

Nie można pominąć chyba jednego z najważniejszych zagrożeń społecznych, jakim jest zatarcie tożsamości narodowej i kulturowej. Globalność sieci internet, szybkość przepływu informacji i jej zasięg prowadzi do tego, że najczęściej młodzi ludzie, szczególnie w krajach rozwiniętych coraz częściej czują się kosmopolitami. Tracą potrzebę identyfikacji z kulturą jednego - swojego państwa i przyswajają sobie wartości różnych kultur i narodowości. Dzieje się tak za sprawą wspomnianej szybkości przepływu informacji i treści. W każdej chwili można uczyć się języka obcego przez internet, rozmawiać z osobą z drugiego końca świata. Łatwość zakupu biletów lotniczych, ich malejące ceny ułatwiają szybkie wyjazdy, poznawanie nowych kultur, co nie jest złe, lecz w globalnym ujęciu okazuje się, że trudno współczesnemu młodemu człowiekowi czuć się obywatelem danego państwa, kiedy ma dostęp do kultur całego świata właściwie dwadzieścia cztery godziny na dobę.

Wyżej wymienione zagrożenia nie stanowią zamkniętego wachlarza zagrożeń związanych z rozwojem technologicznym, choć wiążą się głównie z zagrożeniami *stricto* społecznymi. W tym miejscu warto przejść do omówienia zagrożeń bezpośrednio związanych z podjętą problematyką opracowania.

⁹ Por.: W.A. Kamiński, *Globalne społeczeństwo informacyjne: nadzieje, szanse, zagrożenia*, Zamość 2000, s. 20.

Negatywny wymiar rozwoju technologicznego

Zasadniczym zagrożeniem związanym z rozwojem technologicznym jest cyberterrorizm. Nieodzownie wiąże się on z cyberprzestrzenią, która w literaturze przedmiotu określana jest jako przestrzeń, która umożliwia skoordynowane działanie współzależnych sieci telekomunikacyjnych (internetu) w skali powszechnej i globalnej. Innymi słowy jest to sieć łącząca jednostki (urządzenia a tym samym ludzi), mająca na celu prowadzenie biznesu, polityki¹⁰ i komunikowania społecznego. Zaś cyberterrorizm jest „politycznie umotywowanym atakiem lub groźbą ataku na komputery, sieci lub systemy informacyjne, mającym na celu zniszczenie infrastruktury, zastraszenie, lub wymuszenie na rządzie i ludności daleko idących politycznych i społecznych działań”¹¹. Inaczej mówiąc, cyberterrorizm to „używanie internetu w celu komunikacji, prowadzenia propagandy i dezinformacji przez ugrupowania terrorystyczne”¹².

Zasadne w tym miejscu wydaje się dokonanie rozróżnienia między cyberterroryzmem a terroryzmem. Należy podkreślić, że nie są to dwa odrębne zjawiska. Po pierwsze, cyberterrorizm jest jedną z form terroryzmu. Po drugie, terroryści i cyberterroryści kierują się podobnymi celami. Po trzecie i najważniejsze, cyberterroryści i terroryści różnią się od siebie metodami i środkami, których używają do realizacji swoich (podobnych, a czasami tych samych) celów. Cyberterroryści działają w cyberprzestrzeni, posługując się nowoczesnymi technologiami, tym wszystkim, co ludzkość stworzyła w celu ułatwienia i usprawnienia pracy i życia człowieka. Natomiast w odniesieniu do cyberterrorystów te ułatwienia w postaci technologii informacyjnych mogą przynieść wiele szkód dla społeczeństw.

Cyberterrorizm dla cyberterrorystów jest dość wygodnym sposobem prowadzenia walki ze swoim celem, gdyż cechuje się kilkoma pozytywami w odczuciu sprawców. Największym atutem dla cyberterrorystów wynikającym z rozwoju technologii informacyjnych jest relatywna anonimowość. Nie można mówić o całkowitej anonimowości, gdyż postęp technologiczny pozwala w pewnym stopniu na wykrycie sprawców, lecz w większości przypadków pozostają oni anonimowi.

Ponadto ten rodzaj terroryzmu odznacza się poczuciem bezpieczeństwa dla sprawców. Nie narażają oni swojego życia ani zdrowia, jak dzieje się to w przypadku np. terrorystów-samobójców. Ich „praca” polega na obsłudze komputera lub zdalnego urzą-

---

¹⁰ J. Unold, *Zarządzanie informacją w cyberprzestrzeni*, Wrocław 2015, s. 102.

¹¹ A. Bógdał-Brzezińska, M. F. Gawrcki, *Cyberterrorizm i problemy bezpieczeństwa informacyjnego we współczesnym świecie*, Warszawa 2003, s. 326.

¹² Tamże.

dzenia w miejscu i czasie, który wybiorą i uznają za najbezpieczniejszy dla nich samych. Namierzenie i odnalezienie potencjalnego zamachowca, jeszcze przed dokonaniem ataku graniczy z niemożliwością. Może on go dokonać w każdym zakątku świata, oddalonym od celu ataku o tysiące kilometrów.

Nie ulega wątpliwości, że niskie koszty przeprowadzenia ataków w cyberprzestrzeni również mają wielkie znaczenie. Kluczowym elementem takiego ataku są umiejętności i kompetencje posiadane przez cyberterrorystów. Jeżeli nie tylko podążają oni, ale i czasem wyprzedzają znajomość najnowszych technologii, mogą ze swobodą posługiwać się technikami, które nie są znane służbom państwowym. W tym miejscu warto dodać, że cyberterrorysty często są „kreatorami” nowoczesnych technologii, gdyż zdarza się, że dopiero po próbie ataku lub jego przeprowadzeniu, właściwe organy policyjne dowiadują się o istnieniu tych metod i narzędzi.

Trudności w oszacowaniu realnych skutków i strat są kolejną domeną cyberterroryzmu. Atak cybernetyczny, który dojdzie do skutku wywołuje różne konsekwencje, polegające głównie na utracie, zniszczeniu ważnych danych, zawieszeniu rządowych stron internetowych, zawieszeniu funkcjonowania komunikacji miejskiej zdalnie sterowanej. Są to szkody, które trudno jest przeliczyć na pieniądze. Współcześnie niektóre informacje są bezcenne. Ich wartość nie jest wymierna w pieniądzu, a mogą mieć wpływ zarówno na bezpieczeństwo jednostki, jak i całego państwa.

Należy podkreślić, że wymienione wyżej aspekty mają pozytywny wymiar dla sprawców ataków cybernetycznych. Jednak w ujęciu globalnym, zarówno dla rządów państw i przeciętnych obywateli te same pozytywne strony mają wydźwięk negatywny, gdyż dają możliwość cyberterrorystom na dokonanie ataku na ich życie, zdrowie, a już na pewno na wywołanie niepożądanego, znaczącego wpływu na normalne funkcjonowanie państwa.

Zakończenie

Podsumowując dotychczasowe rozważania trzeba podkreślić, że rozwój technologiczny, czy też postęp technologiczny jest zagadnieniem, które dostarcza problemów definicyjnych, choć jego cel jest oczywisty - ma za zadanie usprawnić funkcjonowanie i życie człowiek w każdej dziedzinie jego działalności. Postęp technologiczny nie tylko ułatwia życie człowiekowi, ale również pozwala na jego dalszy rozwój, na prowadzenie różnorodnych badań z wielu dziedzin, nowymi nieznanymi dotąd metodami. Tę zależność można porównać do zamkniętego koła, w którym człowiek jest napędem dla rozwoju

technologicznego, a z kolei rozwój technologiczny napędza pracę człowieka. Wydaje się, że nic lepszego nie może przydarzyć się ludzkości. Jednak doświadczenia i najnowsza historia pokazują, że może to być zwodnicze. Rozwój technologiczny, a szczególnie ten niekontrolowany może w negatywny sposób wpływać na życie pojedynczego człowieka, całych społeczeństw i państw.

Poza negatywnymi aspektami w obszarze społecznym, o których mowa była wcześniej, pojawić się mogą inne jego negatywne skutki. Zauważyć trzeba, że kluczową rolę w przeznaczeniu i wykorzystaniu technologii informacyjnych, wynikających z rozwoju technologicznego, mają intencje osób, grup, instytucji, które są w posiadaniu tych technologii. Same w sobie nie wyrządzą krzywdy, ich zastosowanie wydaje się, przynosić może same korzyści, lecz technologie „w rękach” cyberterrorystów i grup terrorystycznych stanowią zagrożenie. Uściślając, są one narzędziem, technikami do tworzenia zagrożenia, realizacji ataków terrorystycznych. Co ważne, służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo również posługują się technologiami informacyjnymi w celu wysledzenia i zapobiegania atakom w cyberprzestrzeni, lecz często te służby są „o krok” za cyberterrorystami. Organy państwowe często służby policyjne dowiadują się o nowym sposobie wykorzystania technologii, już po przeprowadzeniu ataku, gdyż ugrupowania terrorystyczne starają się rekrutować najlepszych specjalistów, którzy są w stanie nie tylko obejść zabezpieczenia sieciowe, ale stworzyć zupełnie nowe narzędzia, które są praktycznie nie do wykrycia.

Należy zaznaczyć, że cyberterroryści mają dostęp do wszystkich dobroczynnych technologii informacyjnych, do których dostęp ma przeciętny człowiek. To powoduje, że mogą być one wykorzystane w niepożądany sposób. Niekontrolowany rozwój technologii informacyjnych i brak ograniczeń w dostępie do nich przyczynia się do ułatwiania osobom z przestępczymi zamiarami (w tym grupom terrorystycznym) dokonywania działań, które są szkodliwe dla państw i społeczeństw. To właśnie osoby z tymi zamiarami wynajdują liczne zastosowania technologii, o których nie myślano podczas ich tworzenia, a których pierwotne przeznaczenie miało być zupełnie inne.

Kolejny ważny aspekt to fakt, że innowacje technologiczne wciąż są w fazie rozwoju i wszystko wskazuje na to, że im bardziej rozwinięte, tym jeszcze szybciej będą się rozwijać, a w połączeniu z innymi tworzyć będą coraz to nowocześniejsze narzędzia. Z pewnością ta sytuacja jest z korzyścią dla rozwoju państw, ale i z korzyścią dla cyberterrorystów.

Nie można pominąć bardzo ważnej kwestii, która jednocześnie ułatwia przechowywanie informacji służbom bezpieczeństwa i instytucjom państwowym, ale i wielkim przedsiębiorcom i korporacjom biznesowym, czyli skorelowanie w bazach danych lub w małej ilości plików bardzo dużej bazy informacji. W z informatyzowanym świecie, gdzie dąży się również do informatyzacji administracji, „obsługi” państwa, wydawania kluczowych decyzji, te cenne dane są skorelowane ze sobą w wewnętrznej sieci intranet, do której dostęp ma mała grupa upoważnionych użytkowników. Ułatwia to jednocześnie zadanie cyberterrorystom. W takim przypadku, wystarczy, że włamią się na przykład do wewnętrznej sieci wojskowej i tym samym mają już dostęp do najważniejszych tajnych informacji, które mogą usunąć, zmienić, ukraść, skasować i udostępnić.

W toku podsumowania jednoznacznie stwierdzić można, że rozwój technologiczny sam w sobie nie niesie zagrożeń. Zasadniczym problemem są intencje osób, lub grup, które się nimi posługują; technologie stanowią podstawowe narzędzie w działalności cyberterrorystów; służby wywiadowcze i policyjne często są „o krok” za cyberterrorystami, gdyż zdarza się, że dopiero po przeprowadzeniu ataku dowiadują się o istnieniu kolejnych, nowych technologiach i możliwościach ich wykorzystania; zabezpieczenia często są tworzone w oparciu o metody ataków w cyberprzestrzeni, co skutkuje opóźnieniem w przeciwdziałaniu; niekontrolowany rozwój technologiczny może prowadzić do całkowitego z informatyzowania świata, gdzie wirtualność będzie rządziła się swoimi prawami i jednocześnie będzie trudna do opanowania przez odpowiednie służby.

Przeprowadzony w artykule przegląd negatywnych aspektów rozwoju technologicznego nie ma na celu wskazanie, że technologie informacyjne nie spełniają swojej roli i są narzędziem do tworzenia zagrożeń, lecz unaocznienie problemu niekontrolowanego rozwoju i niewłaściwe jego wykorzystanie przez osoby niepożądane. Rozwiązaniem tego dylematu może okazać się szeroko rozumiana inwestycja w ludzi, rozwój kompetencji i umiejętności osób, które są lub mają predyspozycje do tego, aby być specjalistami w zakresie technologii informacyjnych. Środki publiczne powinny być w dużej mierze przekazywane na szkolenia osób posiadających taki potencjał, a które mogły by pracować dla państw a nie ugrupowań terrorystycznych. Celem tego powinno być doprowadzenie do stworzenia takich zabezpieczeń, które będą nie do złamania dla zwykłych miłośników i fanatyków komputerowych. Trzeba tu wyraźnie zaznaczyć, że obecnie najlepszymi hackerami w dziedzinie informatyzacji są osoby z zamiłowania, które lubią to co robią i z pasją podchodzą do problemu sieci, programowania i zabezpieczeń. Osoby, które potrafią łamać rządowe zabezpieczenia powinny być zatrudniane w państwie, na stanowiskach w

służbach policyjnych i wywiadowczych, gdyż te właśnie osoby posiadają największy potencjał przeciwdziałania zagrożeniom, które są w stanie same tworzyć.

Ludzkość powinna czerpać z rozwoju technologii informacyjnych tak wiele, jak jest to możliwe, jednak należy mieć na względzie, że ten rozwój musi być kontrolowany przez instytucje państwowe w taki sposób, aby nie dawały możliwości używania ich w celu stwarzania zagrożeń.

Bibliografia:

- Barney D., *Spółczesność sieci*, Warszawa 2008.
- Bieleń S., *Państwa w stanie kryzysu i upadku?*, w: *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, red. M. Sułek, J. Symonides, Warszawa 2009.
- Bógdał-Brzezińska A., Gawrycki M.F., *Cyberterroryzm i problemy bezpieczeństwa informacyjnego we współczesnym świecie*, Warszawa 2003.
- Kamiński W. A., *Globalne społeczeństwo informacyjne: nadzieje, szanse, zagrożenia*, Zamość 2000.
- Spółczesność informacyjna*, red. J. Papińska-Kacperek, Warszawa 2008.
- Łacny K., Janczar-Smuga M., *Postęp techniczny i technologiczny w produkcji słodu*, w: „Nauki inżynierskie i technologie - engineering sciences and technologies” 2013, 4(11).
- Unold J., *Zarządzanie informacją w cyberprzestrzeni*, Wrocław 2015.
- ePolska - Plan działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001-2006*, Ministerstwo gospodarki (<http://kbn.icm.edu.pl/cele/epolska.html>).
- <http://jay.up.poznan.pl/>.

Nota o autorze:

Mach Justyna - magister w zakresie nauk społecznych na kierunku bezpieczeństwo narodowe o specjalności bezpieczeństwo regionalne i lokalne, na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie w 2016 r., obszar zainteresowań - bezpieczeństwo międzynarodowe w kontekście rozwoju społeczeństw informacyjnych i technologii informacyjnych.

Udział Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w reagowaniu na sytuacje kryzysowe

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie roli jaką pełnią Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej w zapewnieniu bezpieczeństwa na terenie kraju zarówno w czasie pokoju, jak i w przypadku wystąpienia jakiegoś zagrożenia. Zaprezentowano metody i sposoby wsparcia udzielanego podmiotom odpowiedzialnym za utrzymanie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. W artykule również ukazano problematykę udziału Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej w zapobieganiu oraz usuwaniu skutków zagrożeń niemilitarnych, ponieważ są one istotnym elementem systemu zarządzania kryzysowego oraz podstawą potencjału obronnego.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo narodowe, system bezpieczeństwa narodowego, Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej, zarządzanie kryzysowe, podsystem obronny.

Summary

The aim of the article is to describes the role the Armed Forces of Poland play in maintaining security in the country both in time of peace and in the event of any danger. It presents the methods of supporting the entities responsible for maintaining the national internal security. In this article showed the issue of the participation of the Armed Forces of Poland in preventing and removing the effects of non-military threats, because the Armed Forces of Poland are also a significant component of the crisis management system and the basis of the national defence potential.

Key words: National security, system of national security, Polish Armed Forces, crisis management, defence system.

Wprowadzenie

Do naczelných atrybutów każdego państwa należy własna, suwerenna polityka bezpieczeństwa, w tym obronna. W Polsce systemem zdolnym do skutecznego zapobiegania możliwości powstawania różnych sytuacji kryzysowych, przygotowanie się do sprawnego reagowania i działania prowadzącego do likwidacji jej skutków oraz powrotu do równowagi funkcjonowania państwa w wypadku ich zaistnienia, jest system zarządzania kryzysowego.

Władze Polski, aby zapewnić bezpieczeństwo wykorzystują do zwalczania zagrożeń wszelkie posiadane siły i środki, które są ze sobą wzajemnie powiązane i wspólnie tworzą podsystem obronny państwa. Celem systemu jest odpowiednie przygotowanie i racjonalne wykorzystywanie posiadanych zasobów w celu zapobiegania wyzwań i zagrożeń naruszających przetrwanie państwa i narodu, integralności terytorialnej oraz niezależności politycznej i suwerenności. Sprawność działania podsystemu obronnego i skuteczność realizacji powierzonych mu zadań decydują o jakości potencjału obronnego Rzeczypospolitej Polskiej. Ogólnie potencjał ten tworzą:

- Służba zagraniczna (dyplomacja) pracująca na rzecz bezpieczeństwa,
- Siły Zbrojne RP wraz z wojskowymi służbami specjalnymi,
- Przemysł obronny.

Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej (SZ RP) są zasadniczą instytucją powołaną do realizacji polskiej polityki bezpieczeństwa. Ich organizacja, siła i sprawność decyduje o suwerenności państwa oraz o zapewnieniu bezpieczeństwa narodowego, a także o pozycji w stosunkach międzynarodowych. Armia posiada potencjał ludzki, organizacyjny oraz wyposażenie, które mogą być zastosowane do wsparcia środowiska cywilnego podczas klęsk żywiołowych, awarii i katastrof technicznych. Również w przypadku pozostałych nadzwyczajnych zagrożeń, gdy użycie innych sił jest niemożliwe, niewystarczające lub ich zasoby zostały wyczerpane.

Autorka chciałaby przedstawić problematykę udziału Sił Zbrojnych, ich poszczególnych elementów składowych w sytuacjach kryzysowych. Zatem w przeanalizowaniu tytułowego problemu posłuży się następującymi pytaniami badawczymi:

1. Jaką rolę pełnią Siły Zbrojne w zarządzaniu kryzysowym?
2. Jakie są formy i sposoby wsparcia udzielane podmiotom odpowiedzialnym za utrzymanie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa?

Artykuł dodatkowo przedstawia rozważania i przemyślenia na temat problematyki systemu bezpieczeństwa narodowego oraz ogólnej charakterystyki Sił Zbrojnych RP i ich roli w państwie.

Pojęcie i istota systemu bezpieczeństwa narodowego

System bezpieczeństwa państwa można przedstawić w czterech ujęciach: podmiotowym, przedmiotowym, strukturalnym oraz formalnym. W ujęciu podmiotowym, to ogół podmiotów realizujących określone funkcje dotyczące zapewnienia sprzyjających warunków dla bezpiecznego funkcjonowania państwa oraz ochrony ludności i majątku narodowego przed konsekwencjami oddziaływań kryzysowych oraz wojennych. Z kolei w ujęciu strukturalnym, to podmioty wykonujące swoje obowiązki na wszystkich szczeblach organizacyjnych państwa. Posiadają wyodrębnioną przez prawo strukturę organizacyjną. Ujęcie przedmiotowe obejmuje różnorodne działania, której przedmiotem jest chronione dobro, zapewnienie niezależności politycznej, jak również działanie w imieniu państwa. Natomiast ujęcie formalne oznacza całokształt sprawowanej działalności przez podmioty w zakresie ich kompetencji w ramach przyznanego im przez przepisy prawa¹.

Skuteczność systemu bezpieczeństwa narodowego determinowana jest przez: efektywność i kompatybilność organów państwowych i samorządu terytorialnego, jak również relacje współdziałania podmiotów odpowiedzialnych za utrzymanie bezpieczeństwa oraz poziom rozwoju społeczno-gospodarczego. Ważnym aspektem jest poziom akceptacji przez społeczeństwo oraz uwarunkowania danego państwa. Funkcjonowanie systemu bezpieczeństwa narodowego można analizować na trzech poziomach. Pierwszy poziom obejmuje zdolność rządu do oddziaływania na procesy bezpieczeństwa oraz wpływania na politykę państwa, zmierzająca do uzyskiwania państwowych celów w dziedzinie bezpieczeństwa zgodna z potrzebami i oczekiwaniami społecznymi. Drugi poziom odwołuje się do zmian występujących w procesie tworzenia bezpieczeństwa i jej funkcjonalności poprzez realizowanie określonych zadań oraz dobór właściwych środków i metod. Poziom trzeci odnosi się do utrzymania systemu, adaptacji i dostosowania się do zmian zachodzących w środowisku. Ważnym aspektem jest usprawnianie działań podmiotów stanowiących elementy systemu oraz tworzenie baz normatywnych².

¹ B. Wiśniewski, *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, Szczytno 2013, s. 119-122.

² E. Zabłocki, *Kategorie. Zagrożenia. System bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2013, s. 80-81.

Pojęcie systemu bezpieczeństwa narodowego definiowane jest jako ogół chronionych interesów narodowych i powiązanych ze sobą organów administracji publicznej, organizacji państwowych i społecznych oraz stowarzyszeń wraz z ich siłami i środkami, angażujących się w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego zgodnie z Konstytucją i normami prawnymi. W nieco innym podejściu system bezpieczeństwa narodowego tworzą podmioty, przedmioty oraz relacje wzajemnie się oddziałujące i łączące podmioty i przedmioty. Według E. Zabłockiego „system bezpieczeństwa narodowego stanowi całość sił (podmiotów) oraz środków przeznaczonych przez państwo do realizacji zadań w dziedzinie bezpieczeństwa, odpowiednio do tych zadań zorganizowana (w podsystemy i ogniwa), przygotowywana i utrzymywana. Składa się z kierowania i szeregu podsystemów wykonawczych³.

Na system bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej składają się wszystkie odpowiedzialne za bezpieczeństwo w świetle Konstytucji RP i odpowiednich ustaw organy władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Organami władzy ustawodawczej są Sejm i Senat, natomiast władzy wykonawczej Prezydent RP, Prezes Rady Ministrów, Rada Ministrów oraz centralne organy administracji rządowej. Ważną rolę spełniają władze samorządowe oraz inne podmioty prawne. Istotnymi elementami systemu bezpieczeństwa narodowego są siły zbrojne, które uczestniczą w operacjach pokojowych i misjach zagranicznych, a także służby czy instytucje rządowe zobowiązane do przeciwdziałania zagrożeniom oraz zapewnienia bezpieczeństwa. Władzę ustawodawczą pełnią sądy i trybunały⁴.

Charakterystyka Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej

Siły Zbrojne RP to wyspecjalizowany organ państwa służący do obrony oraz ochrony jego interesów, a w razie potrzeby prowadzenia walki zbrojnej w celu osiągnięcia założonego celu politycznego. Natomiast w innym ujęciu Siły Zbrojne to siły i środki wydzielone przez państwo do zabezpieczenia jego interesów oraz prowadzenia walki zbrojnej, składające się z różnych rodzajów i wielkości wojskowych jednostek⁵.

---

³ Zob. Tamże, s. 82-86.

⁴ A. Wawrzusiszyn, *Bezpieczeństwo. Strategia. System. Teoria i praktyka w zarysie*, Warszawa 2015, s. 145.

⁵ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, wydanie drugie, Warszawa 2002, <https://www.scribd.com/doc/98030285/S%C5%81OWNIK-TERMINOW-Z-ZAKRESU-BEZPIECZE%C5%83STWA-NARODOWEGO-AON>, dostęp w dniu: 30.05.2018 r.

Każde państwo inaczej określa misje swoich sił zbrojnych adekwatnie do pozycji geopolitycznej, celów politycznych oraz tradycji państwowych. Siły Zbrojne RP utrzymują gotowość do pełnienia takich misji jak:

- Misje orężne, do których należy odstraszenie nieprzyjaciół i obrona Polski oraz udział w obronie wspólnej NATO, a także udział w misjach pokojowych w ramach ONZ, NATO i OBWE;
- Misje nieorężne, które obejmują: tworzenie poprzez wychowanie i szkolenie wojskowe więzi państwowych, narodowych i społecznych oraz wsparcie władz i społeczeństwa w sytuacjach szczególnych zagrożeń i potrzeb;
- Misja koordynacji obronnej w zakresie koordynacji wojskowych i cywilnych przygotowań oraz działań w obronie narodowej⁶.

Według *Strategii Obronności Rzeczypospolitej Polskiej* Siły Zbrojne RP zobowiązane są do wykonywania trzech rodzajów misji: zapewnienie obrony państwa i przeciwstawienie się agresji, uczestnictwo w procesie stabilizacji sytuacji międzynarodowej oraz w działaniach reagowania kryzysowego i humanitarnych, a także wspomaganie w zagwarantowaniu bezpieczeństwa wewnętrznego oraz pomoc społeczeństwu.

W misji zapewnienia potencjału państwa do obrony i przeciwstawienia się agresji w ramach zobowiązań sojuszniczych, Siły Zbrojne RP podtrzymują gotowość do wykonywania zadań dotyczących obrony i ochrony nienaruszalności granic RP, uczestniczą w działaniach antyterrorystycznych w kraju i poza nim oraz w rozwiązywaniu lokalnego lub regionalnego konfliktu zbrojnego na obszarze odpowiedzialności NATO lub poza nim, a także biorą udział w operacji obronnej poza obszarem kraju odpowiednio do zobowiązań sojuszniczych i w prowadzeniu strategicznej operacji obronnej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Natomiast w misji uczestnictwa w procesie stabilizacji sytuacji międzynarodowej oraz w działaniach reagowania kryzysowego i humanitarnych wymaga utrzymywania przez Siły Zbrojne RP sił i zdolności do współudziału w operacjach pokojowych i reagowania kryzysowego prowadzonych przez NATO, UE i ONZ oraz działań humanitarnych prowadzonych przez organizacje międzynarodowe, rządowe i inne, a także uczestnictwa w współpracy wojskowej w zakresie rozwoju i posługiwania się środkami budowy zaufania i bezpieczeństwa. Z kolei w misji dotyczącej współuczest-

⁶ *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa Polski w XXI wieku. Podręcznik do przysposobienia obronnego dla studentek i studentów*, red. R. Jakubczak, A. Skrabacz, K. Gąsiorek, Warszawa 2003, s. 182-183.

nictwa w zapewnieniu bezpieczeństwa wewnętrznego i pomocy społeczeństwu, Siły Zbrojne RP zobowiązane są do pełnienia zadań obejmujących monitorowanie i ochrona przestrzeni powietrznej jak również wspomaganie w ochronie granicy lądowej i wód terytorialnych czy sprawowanie działalności rozpoznawczej i wywiadowczej oraz monitorowanie skażeń promieniotwórczych, chemicznych i biologicznych na terytorium kraju, a także oczyszczanie terenu z materiałów wybuchowych i przedmiotów niebezpiecznych pochodzenia wojskowego. Wykonują akcje poszukiwawczo-ratownicze oraz udzielają pomoc władzom państwowym, administracji publicznej oraz społeczeństwu w zwalczaniu klęsk żywiołowych i likwidacji ich skutków⁷.

Konstytucyjnym zadaniem Sił Zbrojnych jest ochrona niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej, niepodzielności jego terytorium oraz zagwarantowanie bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic⁸. Siły Zbrojne RP stoją na straży pokoju oraz suwerenności. W związku powyższym mogą brać udział w zapobieganiu klęsk żywiołowych i likwidacji ich skutków, operacjach antyterrorystycznych i z zakresu ochrony mienia, akcjach poszukiwawczych oraz ratowania lub ochrony zdrowia i życia ludzkiego, oczyszczaniu terenów z materiałów wybuchowych i niebezpiecznych pochodzenia wojskowego oraz ich usuwaniu, a także w wypełnianiu zadań z zakresu zarządzania kryzysowego⁹. Wobec tego Siły Zbrojne RP mogą zastosować specjalne środki rażenia w działaniach reagowania kryzysowego.

Zasady udziału Sił Zbrojnych w zarządzaniu kryzysowym oraz formy i sposoby wsparcia udzielane podmiotom odpowiedzialnym za utrzymanie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa

Zanim przedstawię rolę udziału Sił Zbrojnych RP w rozwiązywaniu różnego rodzaju sytuacji kryzysowych konieczne jest wyjaśnienie, czym jest sytuacja kryzysowa oraz przyczyny jej powstawania. Zgodnie z *Ustawą z 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym* sytuacja kryzysowa to stan wpływający negatywnie na poziom bezpieczeństwa ludzi, mienia w znacznych rozmiarach lub środowiska, wywołujący znaczne

---

⁷ *Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2009, pkt 76-79.

⁸ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (DzU 1997, nr 78, poz. 483, art. 26, ust. 1-2).

⁹ *Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej* (DzU 1967, nr 44, poz. 220, art. 3, ust. 1-2).

ograniczenia w działaniu właściwych organów administracji publicznej ze względu na nieadekwatność posiadanych sił i środków¹⁰.

Źródłem powstawania sytuacji kryzysowej w aspekcie bezpieczeństwa narodowego mogą być, np.: zagrożenia pochodzenia naturalnego i ekologiczne, wywołane działalnością człowieka i awarie techniczne, wynikające z zachowań społecznych, a także militarne. Zagrożenia naturalne odnoszą się do sił przyrody i zachodzące tam procesy przyrodnicze, zazwyczaj wywołują duże straty ludzkie i materialne i zwane są klęskami żywiołowymi, do których zaliczymy: pożary, trzęsienie ziemi, groźne zjawiska atmosferyczne, epidemie. Z kolei zagrożenia techniczne wynikają z postępu naukowo-technicznego i działalnością gospodarczą człowieka. W głównej mierze do tych zagrożeń możemy zaliczyć: awarie obiektów przemysłowych i infrastruktury technicznej, skażenia chemiczne oraz katastrofy górnicze, budowlane i komunikacyjne. W zagrożeniach społecznych źródłem, sprawcą oraz ofiarą jest człowiek, który powoduje zaburzenia w różnych dziedzinach życia społeczeństw. Przykładami takich zagrożeń są: akcje terrorystyczne, przestępczość zorganizowana, zbiorowe zakłócenia porządku publicznego, migracje społeczne, a także patologie społeczne. Zagrożenia militarne związane są z użyciem bądź groźbą użycia sił i środków o charakterze zbrojnym. Do najbardziej typowych zagrożeń militarnych możemy zaliczyć: zbrojne starcie, demonstracja siły, blokada i szantaż militarny, konflikt lokalny oraz wojna w wymiarze regionalnym bądź globalnym¹¹.

Minister Obrony Narodowej, na wniosek wojewody, może powierzyć do jego dyspozycji pododdziały lub oddziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli w sytuacji kryzysowej wykorzystanie innych sił i środków jest niemożliwe lub niewystraszające. W realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego mogą uczestniczyć oddziały sił zbrojnych, stosownie do ich przygotowania specjalistycznego, zgodnie z wojewódzkim planem zarządzania kryzysowego. Do podstawowych zadań Sił Zbrojnych możemy zaliczyć:

- Uczestnictwo w monitorowaniu zagrożeń;
- Realizowanie zadań poszukiwawczo-ratowniczych;
- Wypełnianie działań związanych z oceną skutków zjawisk zaistniałych na obszarze występowania zagrożeń;

¹⁰ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (DzU 2007, nr 89, poz. 590, art. 3, ust. 1).

¹¹ G. Sobolewski, *Siły Zbrojne RP w zarządzaniu kryzysowym. Aspekt narodowy i międzynarodowy*, Warszawa 2013, s. 47-48.

- Ewakuowanie poszkodowanej ludności i mienia;
- Przygotowanie warunków do czasowego przebywania ewakuowanej ludności w wyznaczonych miejscach;
- Udział w ochronie mienia pozostawionego na obszarze występowania zagrożeń;
- Izolowanie obszaru występowania zagrożeń lub miejsca prowadzenia akcji ratowniczej;
- Przeprowadzanie prac zabezpieczających, ratowniczych oraz ewakuacyjnych przy zagrożonych obiektach budowlanych i zabytkach;
- Wykonywanie prac wymagających użycia specjalistycznego sprzętu technicznego lub materiałów wybuchowych będących w zasobach Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej;
- Eliminowanie materiałów niebezpiecznych i ich unieszkodliwianie;
- Usuwanie skażeń chemicznych oraz skażeń i zakażeń biologicznych;
- Likwidowanie skażeń promieniotwórczych;
- Naprawa i odbudowa infrastruktury technicznej;
- Udzielanie pomocy medycznej i realizowanie zadań sanitarnohigienicznych i przeciwepidemicznych¹².

Następnym aktem prawnym regulującym możliwości użycia Sił Zbrojnych RP w rozwiązywaniu sytuacji kryzysowych jest *Ustawa o stanie klęski żywiołowej*. W czasie stanu klęski żywiołowej Minister Obrony Narodowej może przekazać do dyspozycji wojewody, na którego obszarze działania występuje klęska żywiołowa, pododdziały lub oddziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, których celem jest realizowanie zadań dotyczących zapobieganiu i likwidowaniu skutków klęski żywiołowej. Zatem Siły Zbrojne pozostaną pod dowództwem przełożonych służbowych i realizują zadania określone przez wojewodę. Rada Ministrów, w drodze rozporządzenia, określi szczegółowe zasady uczestniczenia w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej, uwzględniając: rodzaje działań ratowniczych lub prewencyjnych, w których Siły Zbrojne RP mogą wziąć udział, sposób kierowania i dowodzenia ich działaniami, a także sposób zapewnienia im zabezpieczenia logistycznego¹³.

---

¹² Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (DzU 2007, nr 89, poz. 590, art.25, ust. 1-3).

¹³ Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej (DzU 2002, nr 62, poz. 558, art. 18, ust. 1-3).

Kolejnym aktem prawnym jest *ustawa o stanie wyjątkowym*, w której Prezydent RP, może postanowić o użyciu oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej do przywrócenia normalnego funkcjonowania państwa, jeżeli dotychczas zastosowane siły i środki zostały wyczerpane. Żołnierzom przysługuje prawo użycia środków przymusu bezpośredniego oraz broni palnej¹⁴. Natomiast w czasie stanu wojennego Prezydent RP, na wniosek Rady Ministrów, decyduje o stanie gotowości bojowej Sił Zbrojnych RP, ustala zadania, przyjmuje plany operacyjnego wykorzystania Sił Zbrojnych RP. Minister Obrony Narodowej w czasie stanu wojennego dokonuje oceny zagrożeń wojennych i możliwości obronnych oraz określa i przedstawia właściwym organom propozycje dotyczące obrony państwa, kieruje realizacją zadań organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego, a także organizuje mobilizacyjne rozwinięcie, uzupełnianie i wyposażanie Sił Zbrojnych¹⁵.

Ponadto Siły Zbrojne RP mogą udzielić wsparcia policji w sytuacjach kryzysowych, związane z zagrożeniami bezpieczeństwa publicznego bądź zakłóceniem porządku publicznego, zwłaszcza chodzi tu o: powszechne niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia lub wolności obywateli lub bezpośredniego zagrożenia dla mienia w znacznych rozmiarach, bezpośrednie zagrożenie dla wybranych obiektów lub urządzeń, a także zagrożenie przestępstwem o charakterze terrorystycznym¹⁶.

Wojskowa Ochrona Przeciwpożarowa udziela pomocy Państwowej Straży Pożarnej w prowadzeniu akcji ratowniczych i działań kontrolo-rozpoznawczych oraz wykonuje pomocnicze czynności ratownictwa specjalistycznego w czasie klęsk żywiołowych i innych zagrożeń, a także podejmuje działania organizacyjno-techniczne udoskonalające system alarmowania i współpracowania Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej z jednostkami Państwowej Straży Pożarnej oraz innymi podmiotami ratowniczymi w ramach krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego¹⁷. Siły Zbrojne RP udzielają wsparcia w likwidacji skutków skażeń, zapewnieniu tymczasowych punktów sanitarnych ewakuowanej ludności z zagrożonych obszarów.

Kolejną formacją, którą wspierają Siły Zbrojne RP jest Straż Graniczna, która współpracuje z Marynarką Wojenną w zakresie ochrony granicy państwowej na morzu.

¹⁴ Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (DzU 2002, nr 117, poz. 985, art. 11).

¹⁵ Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej (DzU 2002, nr 156, poz. 1301, art. 10-12).

¹⁶ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (DzU 1990, nr 30, poz. 179, art. 18).

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z 24 sierpnia 1992 r. w sprawie zasad i trybu wykonywania zadań przez Wojskową Ochronę Przeciwpożarową (DzU 1992, nr 66, poz. 334, pkt 1.1).

Celem jest utrzymywanie stałej łączności i przekazywania przez jednostki współdziałające informacji odnoszących się do: ujawnionych przestępstw zwróconych przeciwko nienaruszalności granicy państwowej, wykrycia jednostek pływających, obcych okrętów i samolotów wojskowych, a także w zasięgu obserwacji technicznej i wzrokowej nierozpoznanych obiektów nawodnych oraz statków powietrznych stwarzających niebezpieczeństwo i zagrażających pokojowi, bądź bezpieczeństwu Rzeczypospolitej Polskiej, jak również zaobserwowanych awarii jednostek pływających i statków powietrznych oraz zanieczyszczeń powierzchni na polskich obszarach morskich. Z kolei z Siłami Powietrznymi współpraca obejmuje ochronę granicy państwowej, a dokładnie przekazywanie informacji dotyczących: wykrycia samolotów, śmigłowców, szybowców, lotni, balonów, przelatujących przez granicę państwową na wysokości do 500 m, zaobserwowanych awarii statków powietrznych i udzielaniu im pomocy znajdujących się w strefie nadgranicznej¹⁸.

Żandarmeria Wojskowa jest wyodrębnioną i wyspecjalizowaną służbą wchodzącą w skład Sił Zbrojnych RP, która wspiera instytucje w zapewnieniu bezpieczeństwa wewnętrznego. Do podstawowych zadań formacji zaliczyć możemy: ochronę porządku publicznego na terenach i obiektach jednostek wojskowych oraz w miejscach publicznych, współdziałanie z polskimi oraz zagranicznymi organami i służbami z zakresu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz policjami wojskowymi, zwalczanie klęsk żywiołowych i zagrożeń, a także eliminowanie ich skutków oraz udział w akcjach poszukiwawczych, ratowniczych i humanitarnych, mających na celu ochronę życia i zdrowia, wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz wykonywanie kontroli ruchu drogowego, jak również zadań policji sądowej w sądach wojskowych i powszechnych jednostkach organizacyjnych prokuratury¹⁹.

Zakończenie

Bezpieczeństwo jest zmiennym i dynamicznym procesem, który wymaga nakładów i zaangażowania różnorodnych podmiotów w jego utrzymanie poprzez zastosowanie odpowiednich sił i środków w celu zabezpieczenia potrzeb społecznych.

Współczesne zagrożenia posiadają kompleksowy charakter, a skutki kryzysów zagrażają całemu społeczeństwu. Do przeciwstawienia się im powinno być przygotowane

---

¹⁸ Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (DzU 1990, nr 78, poz. 462, art. 19).

¹⁹ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (DzU 2001, nr 123, poz. 1353, art. 4).

całe państwo, zatem ważna jest współpraca organów cywilnych i wojskowych w czasie pokoju, kryzysu i wojny. W czasie pokoju realizowane są działania prewencyjno-stabilizacyjne, które polegają na nieustannym prognozowaniu i monitorowaniu sytuacji, zapobieganiu przekształcenia się zagrożenia w kryzys lub wojnę.

Istotą reagowania kryzysowego jest realizowanie działań w celu opanowania sytuacji kryzysowej, zapobieżenia ich skutków oraz przywrócenie stanu sprzed kryzysu zagrażającej interesom państwa i jej sojuszników. Ważnym aspektem jest wykonywanie zadań ochronnych w zakresie zapewnienia podstawowych potrzeb bytowych, duchowych i ochrony ludności, które związane są z zaopatrzeniem w produkty spożywcze, wodę, produkty lecznicze i przemysłowe oraz dostawy energii elektrycznej, surowców energetycznych. Obejmuje również alarmowanie, ewakuację, przewozy pasażerskie, ratownictwo, likwidację skażeń i zakażeń oraz zapewnienie zaopatrzenia formacji obrony cywilnej w sprzęt, materiały i środki ochrony.

Siły Zbrojne RP są jednym z nadrzędnych i fundamentalnych narzędzi bezpieczeństwa narodowego, bez którego państwo nie byłoby w stanie pełnić swych podstawowych zadań w zapewnieniu bezpieczeństwa swoim obywatelom i możliwości rozwoju. Siły Zbrojne są największą i najlepiej zorganizowaną częścią organizacji państwowej, a także podstawowym elementem systemu obronności państwa. Siły Zbrojne pełnią ważną rolę w rozwiązywaniu różnego rodzaju sytuacji kryzysowych. Siły Zbrojne RP udzielają wsparcia podmiotom odpowiedzialnym za utrzymanie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, w szczególności w reagowaniu i likwidowaniu skutków zagrożeń. Zatem mogą brać udział w wykonywaniu zadań z zakresu zarządzania kryzysowego oraz w wprowadzonych w państwie stanach nadzwyczajnych, jeżeli dotychczas zastosowane siły i środki okazały się niewystarczające. Resumując powyższe rozważania można stwierdzić, że Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej pełnią ważną rolę na terenie kraju, są istotnym podmiotem bezpieczeństwa.

Bibliografia:

Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa Polski w XXI wieku. Podręcznik do przysposobienia obrończego dla studentek i studentów, red. R. Jakubczak, A. Skrabacz, K. Gąsiorek, Warszawa 2003.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, wydanie drugie, Warszawa 2002, (<https://www.scribd.com/doc/98030285/S%C5%81OWNIK-TERMINOW-Z-ZAKRESU-BEZPIECZE%C5%83STWA-NARODOWEGO-AON>).

Sobolewski G., *Siły Zbrojne RP w zarządzaniu kryzysowym. Aspekt narodowy i międzynarodowy*, Warszawa 2013.

Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2009.

Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (DzU 1967, nr 44, poz. 220).

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (DzU 1990, nr 30, poz. 179).

Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (DzU 1990, nr 78, poz. 462).

Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z 24 sierpnia 1992 r. w sprawie zasad i trybu wykonywania zadań przez Wojskową Ochronę Przeciwpozarową (DzU 1992, nr 66, poz. 334).

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (DzU 1997, nr 78, poz. 483).

Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (DzU 2001, nr 123, poz. 1353).

Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej (DzU 2002, nr 62, poz. 558).

Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (DzU 2002, nr 117, poz. 985).

Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej (DzU 2002, nr 156, poz. 1301).

Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (DzU 2007, nr 89, poz. 590).

Wawrzusiszyn A., *Bezpieczeństwo. Strategia. System. Teoria i praktyka w zarysie*, Warszawa 2015.

Wiśniewski B., *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, Szczepa 2013.

Zabłocki E., *Kategorie. Zagrożenia. System bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2013.

Nota o autorze:

Magdalena Karwel - studentka I roku Kryminologii drugiego stopnia w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego. Główne zainteresowania badawcze to: historia, stosunki międzynarodowe, siły zbrojne oraz teoria nauk społecznych.

Daniel Janczyło (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie)

Pozarządowe organizacje paramilitarne jako niewykorzystany element polityki bezpieczeństwa państwa

Streszczenie

Polityka bezpieczeństwa to te działania państwa, których celem jest wydane wzmocnienie potencjału obronnego i wewnętrznych czynników kształtujących bezpieczeństwo kraju. Aby Państwo było w stanie realizować politykę bezpieczeństwa, a tym samym zapewnić bezpieczeństwo swoim obywatelom, potrzebuje odpowiednich sił i środków. Do tej pory cele polityki państwa były zapewniane przez własne Siły Zbrojne oraz sojusze międzynarodowe.

Celem tekstu jest analiza znaczenia organizacji paramilitarnych w kontekście bezpieczeństwa państwa polskiego.

Słowa kluczowe: Bezpieczeństwo państwa, organizacja paramilitarna, polityka bezpieczeństwa

Summary

Security policy is the state's actions aimed at significantly strengthening the defense potential and internal factors influencing the security of the country. In order for the state to be able to implement the security policy and thus ensure the security of its citizens, it needs adequate resources and resources. Until now, the state policy objectives have been provided by its own Armed Forces and international alliances.

The aim of the text is to analyze the significance of paramilitary organizations in the context of the security of the Polish state.

Key words: State security, paramilitary organization, security policy.

Polskie bezpieczeństwo narodowe, oraz polityka bezpieczeństwa.

Bezpieczeństwo jest jedną z podstawowych potrzeb zarówno człowieka, jak i państw, czy grup społecznych. Bezpieczeństwo narodowe to stan wolny od zagrożeń, strachu czy ataku¹. Jednakże ten termin nie odnosi się tylko do ochrony i obrony przed zagrożeniami, ale również utożsamiany jest z pomyślnym bytem, rozwojem, oraz ochroną wartości szczególnie ważnych dla danych grup społecznych². Bezpieczeństwo narodowe staje się terminem, który jest coraz bardziej obecny w debacie publicznej. Dowodem może być chociażby skokowy wzrost liczby ośrodków edukacyjnych w Polsce, które w swojej ofercie nauczania mają kierunki związane z bezpieczeństwem (w tym bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo wewnętrzne, oraz inżynieria bezpieczeństwa)³.

Polityka bezpieczeństwa to te działania państwa, których celem jest wydane wzmocnienie potencjału obronnego i wewnętrznych czynników kształtujących bezpieczeństwo kraju⁴. Aby Państwo było w stanie realizować politykę bezpieczeństwa, a tym samym zapewnić bezpieczeństwo swoim obywatelom, potrzebuje odpowiednich sił i środków. Do tej pory cele polityki państwa były zapewniane przez własne Siły Zbrojne oraz sojusze międzynarodowe.

Polskie organizacje paramilitarne, definicja i rys historyczny.

Organizacja paramilitarna, jest to organizacja zorganizowana na wzór wojskowy⁵. Najczęściej oznacza to, iż jest jednolicie umundurowana, zhierarchizowana, oraz posiada przeszkolenie wojskowe. Przykładem rządowych organizacji paramilitarnych są takie formacje jak Policja czy Straż Graniczna. W przypadku pozarządowych organizacji paramilitarnych występuje mnogość różnych stowarzyszeń i grup mniej lub bardziej sformalizowanych, dlatego też na potrzeby tej pracy przytoczę zaledwie kilka przykładów owych formacji. Są to między innymi: Związek Strzelecki „Strzelec” Organizacja społeczno-wychowawcza, FIA (Fideles et Instructi Armis), ObronaNarodowa.pl - Ruch na Rzecz Obrony Terytorialnej, Gwardia Narodowa, nieformalne grupy graczy AirSoftGun

---

¹ W. Kotowicz, *Bezpieczeństwo Narodowe*, w: *Podstawowe kategorie bezpieczeństwa narodowego*, red. A. Żukowski, M. Hartliński, W. T. Modzelewski, J. Więclawski, Olsztyn 2015, s.131

² W. Kitler, *Bezpieczeństwo Narodowe RP Podstawowe kategorie Uwarunkowania Systemu*, Warszawa 2011, s.27

³ 38 uczelni wyższych oferujących wykształcenie na kierunku bezpieczeństwo narodowe wg. portalu http://maturzysta.dlastudenta.pl/kierunek_studiow/Bezpieczenstwo_narodowe,554,strona,4.html, dostęp w dniu 17.02.2017 r.

⁴ J. Więclawski, *Polityka Bezpieczeństwa*, w: *Podstawowe kategorie bezpieczeństwa narodowego*, red. A. Żukowski, M. Hartliński, W.T. Modzelewski, J. Więclawski, Olsztyn 2015, s.58

⁵ <http://sjp.pwn.pl/slowniki/paramilitarny.html>, dostęp w dniu 17.05.2017 r.

(aktualnie na portalu poświęconym temu sportowi zarejestrowanych jest ok. 1400 takich grup z całej Polski)⁶, Legia Akademicka, oraz Liga Obrony Kraju. Jak widać z powyższego zestawienia, organizacje o charakterze paramilitarnym w Polsce jest bardzo dużo, a warto nadmienić, iż wymienione zostały tylko te największe.

Początki pierwszych polskich, pozarządowych organizacji paramilitarnych sięgają okresu sprzed I wojny światowej. Pierwsze organizacje powstawały już w XIX wieku. Przykładem jest Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”. Założone zostało już w roku 1867⁷, które w początkowej działała realizowało się w sferze szeroko pojętej działalności patriotycznej oraz sportowej. Swoją charakter *stricte* paramilitarny przyjęło dopiero w roku 1912, kiedy to w ramach „Sokoła” powołane zostały Polowe Drużyny Sokole⁸, które oferowały członkom przeszkolenie wojskowe i przygotowywały się do walki zbrojnej. Warto nadmienić, iż polski ruch skautowy ma swoje korzenie właśnie w „Sokole”⁹. Drugą organizacją, której warto się przyjrzeć jest Związek Strzelecki, formalnie i legalnie działający od 1910 roku¹⁰. Do dnia 1 czerwca 1914 roku w ramach organizacji strzeleckich działało 248 oddziałów terenowych, a do wybuchu I wojny światowej przeszkolonych zostało przez nie ponad 24 tysiące osób¹¹. Ówczesny strzelec obok statutowych zadań, takich jak organizacja ćwiczeń gimnastycznych realizował szeroki program przygotowania wojskowego swoich członków. Co ciekawe szkolenie wojskowe odbywało się pod egidą wojska Austro-Węgier, które chętnie udostępniało obiekty szkoleniowe, broń, amunicję, oraz instruktorów, którzy początkowo szkolili strzelców¹².

Po wybuchu I wojny światowej organizacje strzeleckie były zapleczem kadrowym dla tworzących się Legionów Polskich. Tuż po zakończeniu Wielkiej Wojny i ukonstytuowania się Państwa polskiego, Związek Strzelecki został reaktywowany. Zgodnie z hasłem „naród pod bronią”, był to tani sposób na przeszkolenie wojskowe młodzieży. Po wojnie ZS „(...) stał się ruchem wychowania obywatelskiego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego”¹³. Strzelcy w ramach możliwości, jakie dawała im organizacja doskonalili się zawodowo, oraz wykonywali nieodpłatnie prace na rzecz lokalnej

⁶ <http://wmasg.pl/pl/community>, dostęp w dniu: 17.02.2017 r.

⁷ http://ztgsokol.org/?page_id=31, dostęp w dniu: 17.02.2017 r.

⁸ J. Snopko, *Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Galicji 1867-1914*, Białystok 1997, s. 217

⁹ J. Snopko, Tamże, s.208

¹⁰ A. Zakrzewska, *Związek Strzelecki 1919-1939. Wychowanie Obywatelskie Młodzieży*, Kraków 2007, s. 15.

¹¹ P. Wywiał, *Organizacje Proobronne w systemie bezpieczeństwa narodowego Polski*, Warszawa 2016, s. 32.

¹² P. Wywiał, Tamże, s. 32.

¹³ A. Zakrzewska, *Związek Strzelecki...*, s. 30-31.

społeczności w ramach czynu społecznego. Szkolenie wojskowe było organizowane przez czynnych żołnierzy ówczesnego Wojska Polskiego¹⁴, co w przypadku wojny gwarantowało możliwość inkorporacji pododdziałów strzeleckich do formacji rezerwowych bez problemów wynikających ze stosowania różnych procedur i regulaminów. Do wybuchu drugiej wojny światowej Związek Strzelecki w swoich szeregach skupiał około 500 tysięcy członków¹⁵. Jest to liczba imponująca, biorąc pod uwagę możliwości organizacyjne, strukturę etniczną społeczeństwa, oraz ilość ludności zamieszkującą II Rzeczpospolitą. Tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej strzelcy aktywnie uczestniczyli w budowie fortyfikacji śląskich na odcinku Mikołów-Niezdara-Tapkowice-Węgierska Górka-Korbielów¹⁶. Tuż po napaści III Rzeszy Niemieckiej na Polskę we wrześniu 1939 roku, w Łodzi został utworzony batalion strzelecki, który pełnił rolę wpierającą, wypełniając takie zadania jak służba wartownicza, odciążając tym samym wojska operacyjne. Większa część członków Związku Strzeleckiego, którzy odbyli przeszkolenie wojskowe zostało wcielonych do oddziałów Obrony Narodowej¹⁷. Po przegraniu wojny obronnej, strzelcy tworzyli i działali w organizacjach podziemnych. Jak widać na tym przykładzie, organizacja jaką był Związek Strzelecki miała ogromny wpływ na obronność II Rzeczypospolitej. Przy stosunkowo niskich kosztach udało się zapewnić przeszkolenie wojskowe ogromnej ilości młodych ludzi, oraz zaangażować ich społecznie, jak również stworzyć z nich zaplecze dla wojsk terytorialnych/rezerwowych.

Pozarządowe organizacje paramilitarne w Polsce po 1989 roku

Upadek ustroju komunistycznego w Polsce przyniósł na nowo możliwość swobodnego zrzeszania się i zakładania organizacji o różnym profilu i zakresie działalności. Wolności te zostały zagwarantowane w ustawie Prawo o stowarzyszeniach¹⁸ oraz ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie¹⁹.

Z punktu widzenia organizacji paramilitarnych ważna jest również ustawa o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej²⁰, a konkretnie jest drugi

---

¹⁴ Tamże, s. 235.

¹⁵ M. Matuła, *Współpraca organizacji proobronnych na przykładzie Związku Strzeleckiego „Strzelec” Józefa Piłsudskiego*, w: *Rola organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 2016, s. 190.

¹⁶ P. Wywiół, *Organizacje Proobronne...*, s. 41.

¹⁷ Tamże, s. 40-41.

¹⁸ Ustawa z 7 kwietnia 1989 r. – *Prawo o stowarzyszeniach* (Dz.U. z 1989 r. Nr 20, poz. 104 z późn. zm.).

¹⁹ Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).

²⁰ Ustawa z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1967 r. Nr 44, poz. 220 z późn. zm.).

artykuł, który brzmi następująco: „Umacnianie obronności Rzeczypospolitej Polskiej, przygotowanie ludności i mienia narodowego na wypadek wojny oraz wykonywanie innych zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony należy do wszystkich organów władzy i administracji rządowej oraz innych organów i instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego, przedsiębiorców i innych jednostek organizacyjnych, organizacji społecznych, a także do każdego obywatela w zakresie określonym w ustawach”²¹. Artykuł ten w jasny sposób daje możliwość legalnym stworzyszeniom zbrojenia się oraz przygotowania wojskowego. Z tej szansy Polacy korzystają bardzo chętnie. Już w roku 1990 działalność zaczął Związek Strzelecki „Strzelec” organizacja społeczno-wychowawcza, która nawiązuje do przedwojennego ruchu strzeleckiego. Głównym celem organizacji jest wychowanie młodzieży w duchu patriotycznym w oparciu o tradycyjne wartości takie jak honor, odwaga, poszanowanie kultury i tradycji, oraz przysposobienie obronne młodzieży i przygotowanie jej do ewentualnej służby w wojsku”²². Niedługo potem rejestrowane były inne organizacje strzeleckie, takie jak Związek Strzelecki założony w 1994 roku²³ czy Związek Strzelecki „Strzelec” formalnie istniejący od 1990 roku²⁴. Formacje strzeleckie u schyłku XX wieku i na początku XXI realizują się głównie poprzez szeroko pojęte szkolenia wojskowe. Ćwiczą taktykę zieloną, taktykę walki w terenie zurbanizowanym, terenoznawstwo, medycynę pola walki, pierwszą pomoc i inne.

Początek XXI wieku przyniósł popularyzację sportu znanego jako Airsoft, czyli tańszej alternatywy dla Paintballu, w którym zamiast drogich markerów, miotających gumowymi kulami wypełnionych farbą, używa się replik, które w sposób realistyczny odwzorowują broń i strzelają plastikowymi kulkami²⁵. Gracze ASG „[...] przykładają dużą wagę do ubioru i wyposażenia”²⁶, co zazwyczaj oznacza rekonstrukcje różnych formacji współczesnych sił zbrojnych. Coraz większą popularnością wśród entuzjastów tej gry są scenariusze typu MilSim (*Military Simulation*), w których to gracze starają się odwzorować warunki współczesnego pola walki, oraz stosują taktykę i procedury typowe dla regularnych sił zbrojnych. W całej Polsce powstają cały czas nowe, nieformalne grupy, który poświęcają czas i fundusze na grę w Airsoft, oraz ćwiczenie taktyki i umiejętności przydatnych w tym sporcie. Na bazie ASG organizowane są duże wydarzenia szkoleniowe. Przykładem może być „Combat Alert”, w ramach którego oprócz

²¹ Tamże.

²² <http://strzelec.olsztyn.pl/o-zwiazku>, dostęp w dniu: 18.02.2017 r.

²³ <http://www.zwiazek-strzelecki.pl/historia/>, dostęp w dniu: 18.02.2017 r.

²⁴ <http://www.zsstrzelec.com.pl/o-nas1/historia-zs-strzelec>, dostęp w dniu: 18.02.2017 r.

²⁵ <http://wmasg.pl/pl/articles/show/25>, dostęp 18.02.2017 r.

²⁶ Tamże.

typowej „zabawy” wg scenariusza MilSim, prowadzone są seminaria i szkolenia taktyczne z byłymi operatorami sił specjalnych²⁷.

Wraz ze wzrostem świadomości obywatelskiej odnośnie zagrożeń militarnych XXI wieku, zniesieniem zawodowej służby wojskowej oraz chęci rozwoju i pogłębiania pasji powstają kolejne organizacje paramilitarne. Stowarzyszenie FIA (*Fideles Et Instructi Armis* – łac. „Wierni W Gotowości Pod Bronią”) zarejestrowane zostało w Krajowym Rejestrze Sądowym w 2012 roku. Jest to organizacja, która przygotowuje swoich członków „(...) do funkcjonowania w warunkach konfliktu zbrojnego, okupacji, kryzysu ekonomicznego i społecznego”²⁸. Stowarzyszenie to realizuje swoje cele statutowe poprzez organizację szkoleń i ćwiczeń z zakresu taktyki zielonej, walki w terenie zurbanizowanym, strzelectwa oraz medycyny pola walki na szczeblu lokalnym w oparciu o oddziały terenowe, oraz na szczeblu centralnym.

Konieczne należy wspomnieć o stowarzyszeniu ObronaNarodowa.pl Ruch na rzecz Obrony Terytorialnej, które zostało zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym w 2011 roku. Jest to organizacja, której założyciele wywodzą się z ruchu strzeleckiego, a postawili sobie za zadanie „(...) doprowadzenie do stworzenia powszechnej Obrony Terytorialnej jako elementu składowego systemu obronnego państwa”²⁹. Cel ten realizują, poprzez kampanię społeczną „Odbudujmy Armię Krajo-wą!”³⁰, organizację seminariów i konferencji naukowych, szkoleń oraz manewrów dla organizacji paramilitarnych i proobronnych. W ich trakcie uczą się wykonywać zadania charakterystyczne dla formacji obrony terytorialnej, jak również poprzez projekty szkoleniowe „Lekka Piechota Obrony Terytorialnej”³¹ i „Grupy Szybkiego Reagowania”³², które realizowane są na szczeblu lokalnym i centralnym. Jak widać na przykładzie tych kilku wymienionych wyżej organizacji paramilitarnych Polacy są bardzo aktywni w dziedzinie obronności, która nie jest organizowana przez instytucje państwa polskiego.

---

²⁷ <http://www.combatalert.com/p/zasady-spotkania-1.html>, dostęp w dniu: 18.02.2017 r.

²⁸ <https://fia.com.pl/kim-jestesmy/>, dostęp w dniu: 18.02.2017 r.

²⁹ <https://obronanarodowa.pl/content/misja.html>, dostęp w dniu: 18.02.2017 r.

³⁰ <https://obronanarodowa.pl/content/odbudujmyak.html>, dostęp w dniu: 18.02.2017 r.

³¹ <https://obronanarodowa.pl/content/lekka-piechota-obrony-terytorialnej.html>, dostęp w dniu: 18.02.2017 r.

³² <https://obronanarodowa.pl/content/gsr.html>, dostęp w dniu: 18.02.2017 r.

Współpraca pozarządowych organizacji paramilitarnych z podmiotami państwowymi

Niniejszemu artykułowi przyświeca cel jakim jest próba odpowiedzi na 3 pytania badawcze:

1. Jak wygląda aktualnie współpraca organizacji paramilitarnych z podmiotami państwowymi, w tym siłami zbrojnymi RP?
2. Czy organizacje paramilitarne mogą współpracować z Siłami Zbrojnymi?
3. Czy Państwo polskie wykorzystuje potencjał drzemiący w organizacjach trzeciego sektora i ma plan na implementację tej siły na wypadek wojny?

Żeby móc odpowiedzieć na pierwsze pytanie, należy rozpatrzyć ten problem od strony finansowej. Działalność paramilitarna jest wysoce kosztowna. Przykładami takich kosztów mogą być zakup umundurowania i wyposażenia wojskowego, środków pozoracji pola walki, najem sal do zajęć dydaktycznych, zakup amunicji czy wynajem strzelnic. Informacje zawarte w raporcie opublikowanym przez Instytut Sobieskiego wyglądają następująco: „[...] zgodnie z informacjami podanymi w Wykazie organizacji pozarządowych, które wykonały w 2013 roku zadania publiczne zlecone przez Ministerstwo Obrony Narodowej (załącznik nr 3), na łączną sumę 8 530 376,50 zł, rozdysponowaną między różnego rodzaju organizacje, stowarzyszenia paramilitarne otrzymały jedynie 28 500 zł. Oznacza to, że MON praktycznie nie wspierał finansowo, przynajmniej do 2013 roku, organizacji paramilitarnych”³³. Dane te wskazują, że organizacje paramilitarne były skazane na samofinansowanie oraz poszukiwanie sponsorów w sektorze prywatnym.

Brak wsparcia finansowego ze strony resortu z całą pewnością wpłynął negatywnie na możliwości rozwoju i szkolenia stowarzyszeń paramilitarnych. Zgodnie z wypowiedzią byłego już Ministra Obrony Narodowej Antoniego Macierewicza: „(...) to się musi skończyć, ministerstwo obrony musi przejąć na siebie wysiłek finansowy, tak żeby był rzeczywisty skutek w postaci wzmocnienia naszej armii o obronę terytorialną kraju”³⁴. Słowa te dają szansę na realną zmianę.

Drugim kryterium, które pozwoli uzyskać odpowiedź na pierwsze pytanie jest współpraca między poszczególnymi jednostkami wojskowymi a organizacjami paramilitarnymi, bądź ich oddziałami terenowymi. Pierwszym przykładem jest FIA i

³³ Ł. Dryblak, *Organizacje proobronne, a państwo polskie, 1989-2015*, w: *Organizacje proobronne w systemie bezpieczeństwa państwa. Charakterystyki wybranych armii państw europejskich na tle armii polskiej*, red. P. Soloch, P. Żurawski vel Grajewski, Ł. Dryblak, Warszawa 2015, s.30

³⁴ <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1576944,Antoni-Macierewicz-MON-musi-finansowac-organizacje-proobronne>, dostęp w dniu: 18.02.2017 r.

przedsięwzięcia zrealizowane w ramach Planu Współpracy Dowództwa Generalnego Sił Zbrojnych³⁵. Wynika z niego, iż w 2016 roku zostało przeprowadzonych 36 szkoleń, ćwiczeń taktycznych, strzelań, bądź pinkników w oparciu o 8 jednostek wojskowych. Jest to całkiem imponujący wynik, który wskazuje na to, iż współpraca odbywa się wzorowo. Kolejnym przykładem jest działalność stowarzyszenia ObronaNarodowa.pl. W ostatnich latach była ona organizatorem wielu szkoleń i ćwiczeń, przy których pomagały poszczególne jednostki wojskowe. Podobnie było w przypadku organizacji Kursu Walki w Mieście³⁶ w roku 2016, na który 17 Wielkopolska Brygada Zmechanizowana z Międzyrzecza udostępniła pododdział instruktorów wraz z dwoma Kołowymi Transporterami Opancerzonymi „Rosomak”, granatnikami przeciwpancernymi RPG-7 oraz szkoleniową wyrzutnią PPK „Spike”. Dowództwo Generalne Rodzajów Sił zbrojnych wydało wtedy pozwolenie na wykorzystanie Centralnego Ośrodka Zurbanizowanego „Nowy Mur” w Wędrzynie, co jest zaskoczeniem biorąc pod uwagę obłożenie szkoleniowe wspomnianego obiektu. W ramach tej samej organizacji są również negatywne przykłady współpracy, a raczej próby nawiązania współpracy z poszczególnymi jednostkami wojskowymi. Dowódcy poszczególnych JW w sposób pośredni unikają udzielenia wsparcia, chowając się za fasadą przesłanek formalnych³⁷. Ostatnim przykładem współpracy z MON jest pomoc przy organizacji manewrów i szkoleń w ramach wydarzenia CombatAlert. Dziewiąta edycja tej imprezy jest wspierana przez 15 Giżycką Brygadę Zmechanizowaną, która udostępniła instruktorów oraz sprzęt wojskowy (w tym bojowe wozy piechoty BWP-1). Do dyspozycji uczestników został oddany także Ośrodek Szkolenia Poligonowego Wojsk Lądowych w Orzyszu³⁸.

Patrząc przez pryzmat wymienionych wyżej przykładów współpracy oraz deklaracji wsparcia finansowego organizacji paramilitarnych przez Ministerstwo Obrony Narodowej, można dojść do wniosku, że aktualny stan współpracy nie jest najgorszy, a przez kilka najbliższych lat współpraca ta zostanie poszerzona oraz udoskonalona.

Żeby odpowiedzieć na drugie pytanie, trzeba przyjrzeć się ćwiczeniom, na których wspólnie działały regularne pododdziały Wojska Polskiego oraz pododdziały złożone z członków organizacji paramilitarnych. Pierwszym przykładem jest ćwiczenie „Wilk 17”,

³⁵ <https://fia.com.pl/fia-z-wojskiem/>, dostęp w dniu: 18.02.2017 r.

³⁶ <https://obronanarodowa.pl/news/display/575/>, dostęp w dniu: 18.02.2017 r.

³⁷ W. Powilajtis, *Współpraca czy działania PR? Próby współdziałania organizacji proobronnych z Jednostkami Resortu Obrony Narodowej na przykładzie doświadczeń Małopolskiej OT Stowarzyszenia ObronaNarodowa.pl*, źródło: <https://obronanarodowa.pl/artykuly/display/wspolpraca-czy-dzialania-pr/>, dostęp w dniu: 18.02.2017 r.

³⁸ <http://www.combatalert.com/p/informacje.html>, dostęp w dniu: 18.02.2017 r.

na które dowódca 1 batalionu piechoty zmotoryzowanej zaprosił komponent ochotniczy, złożony ze strzelców, oraz członków ON³⁹. Zgodnie z opinią kierownika ćwiczenia, pluton sformowany z wolontariuszy wykonał wszystkie postawione przed nim zadania, oraz był w stanie współdziałać z pododdziałami 1 batalionu⁴⁰. Kolejnym przykładem jest ćwiczenie „Anakonda 16”, w trakcie którego ćwiczyło 31 tysięcy żołnierzy z 24 krajów Paktu Północno Atlantyckiego. Na potrzeby tego ćwiczenia wystawiono 3 kompanie złożone z ochotników organizacji paramilitarnych, które realizowały zadania takie jak: ubezpieczenie rejonu przeprawy, czy też działanie na terenie czasowo utraconym⁴¹. Pododdziały komponentu ochotniczego również wzorowo wykonały postawione przed nimi zadania⁴². Przykład tych dwóch ćwiczeń daje odpowiedź, iż odpowiednio wyszkolone organizacje paramilitarne jak najbardziej są w stanie współpracować z regularnymi pododdziałami Wojska Polskie, czy wręcz je uzupełniać.

Aby odpowiedzieć na trzecie pytanie, należy przyjrzeć się *Białej księdze bezpieczeństwa narodowego*, której autorzy podjęli się próby zdiagnozowania tego problemu pisząc: „Polskie doświadczenia wynikające z działalności organizacji pozarządowych nie są na tyle długie, aby uszło się wypracować sprawne mechanizmy współdziałania między nimi, a administracją. Oznacza to, że mimo wdrażania rozwiązań z zakresu pożytku publicznego, w zbyt małym stopniu są one włączane w realizację zadań publicznych, w tym działania na rzecz bezpieczeństwa narodowego”⁴³. Z tego fragmentu wynika, iż instytucje państwowe nie mają planu na wykorzystanie organizacji paramilitarnych. Z drugiej jednak strony Biuro do spraw proobronnych uruchomiło w 2017 roku program ewaluacji komponentów organizacji proobronnych „Paszport”⁴⁴. Ma on na celu ocenę komponentów organizacji paramilitarnych, oraz standaryzację wyszkolenia. Program ten ma szansę na stworzenie gruntu pod utworzenie koncepcji wykorzystania organizacji paramilitarnych w kreowaniu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Jedyny wniosek jaki się nasuwa, to fakt, iż obecnie szeroki wachlarz organizacji o charakterze

³⁹ J. Klimanek, „Wilk 17” - ćwiczenie taktyczne modułu szkoleniowego 1 batalionu piechoty zmotoryzowanej Ziemi Rzeszowskiej 17 WBZ wraz z komponentem ochotniczym projektu LPOT, <https://obronanarodowa.pl/news/display/625/>, dostęp w dniu: 18.02.2017 r.

⁴⁰ <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/21835?t=Polowa-szkola-wojowania>, dostęp w dniu” 18.02.2017 r.

⁴¹ J. Klimanek, *Przełamanie, czyli udział organizacji proobronnych w ćwiczeniu ANAKONDA-16*, <https://obronanarodowa.pl/news/display/552/>, dostęp w dniu: 18.02.2017 r.

⁴² <http://www.defence24.pl/388905,przelom-organizacje-proobronne-na-anakondzie>, dostęp w dniu: 18.02.2017 r.

⁴³ *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, red. S. Koziej, Warszawa 2013, s. 41.

⁴⁴ <http://www.defence24.pl/508285,mon-paszport-dla-organizacji-proobronnych>, dostęp w dniu: 18.02.2017 r.

paramilitarnym nie jest wykorzystywany oraz nie ma żadnej realnej koncepcji użycia tych sił w przypadku kryzysu.

Podsumowanie

Polskie, pozarządowe organizacje paramilitarne mają długi rodowód oraz nie raz udowodniły, że potrafią w sposób wydatny wzmocnić obronność państwa. Po roku 1989 na bazie starych doświadczeń na nowo zaczęły się tworzyć stowarzyszenia, których wspólnym mianownikiem jest Polska. Współcześnie udowodniły, iż są w stanie współdziałać z regularnymi Siłami Zbrojnymi, a większość dowódców jednostek wojskowych bardzo chętnie korzysta z możliwości współpracy. Dziwi zatem brak stworzenia koncepcji wykorzystania tych organizacji w polityce bezpieczeństwa państwa polskiego. Mimo wszystko zauważalny jest przełom w tej sprawie, co wkrótce może doprowadzić do realnych zmian i kreacji planu użycia ogromnego potencjału, który wciąż drzemie we wspomnianych stowarzyszeniach.

Bibliografia:

- Ustawa z 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach* (Dz.U. z 1989 r. Nr 20, poz. 104 z późn. zm.).
- Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie* (Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).
- Ustawa z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. z 1967 r. Nr 44, poz. 220 z późn. zm.).
- Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, red. S. Koziej, Warszawa 2013.
- Kitler W., *Bezpieczeństwo Narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Warszawa 2011.
- Kotowicz W., *Bezpieczeństwo Narodowe*, w: *Podstawowe kategorie bezpieczeństwa narodowego*, red. A. Żukowski, M. Hartliński, W. T. Modzelewski, J. Więclawski, Olsztyn 2015.
- Matuła M., *Współpraca organizacji proobronnych na przykładzie Związku Strzeleckiego „Strzelec” Józefa Piłsudskiego*, w: *Rola organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 2016.
- Snopko J., *Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Galicji 1867-1914*, Białystok 1997.
- Więclawski J., *Polityka Bezpieczeństwa*, w: *Podstawowe kategorie bezpieczeństwa narodowego*, red. A. Żukowski, M. Hartliński, W.T. Modzelewski, J. Więclawski, Olsztyn 2015.

Wywiał P., *Organizacje Proobronne w systemie bezpieczeństwa narodowego Polski*, Warszawa 2016.

Zakrzewska A., *Związek Strzelecki 1919-1939 Wychowanie Obywatelskie Młodzieży*, Kraków 2007.

<http://maturzysty.dlastudenta.pl>

<http://sjp.pwn.pl>

<http://strzelec.olsztyn.pl>

<http://wmasg.pl/pl>

<http://www.combatalert.com>

<http://www.defence24.pl>

<http://www.polskieradio.pl>

<http://www.zsstrzelec.com.pl>

<http://www.zwiazek-strzelecki.pl>

<http://ztgsokol.org>

<https://fia.com.pl>

<https://obronanarodowa.pl>

Nota o autorze:

Daniel Janczyło – student studiów pierwszego stopnia na kierunku Bezpieczeństwo Narodowe w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Członek zarządu Koła Naukowego Bezpieczeństwa Narodowego. Uczestnik kilkunastu konferencji naukowych. Zainteresowania badawcze: Siły Zbrojne RP, organizacje paramilitarne, obronność.

Analiza obecnych i koncepcyjnych barier ochronnych dla służb porządkowych

Streszczenie:

W obecnych czasach zagrożenie atakami z użyciem broni palnej w miejscach publicznych nie jest już tylko teoretycznym założeniem, a faktem. W celu ochrony życia w tego typu sytuacjach, policja powinna zostać wyposażona w odpowiednie technologie pomagające chronić ludzi przed dalszymi atakami. Praca prezentuje koncepcję barier, które mogą zabezpieczyć miejsce zdarzenia przed zwiększeniem obszaru ataku, będą stanowić ochronę dla cywili oraz zapewnią nowe możliwości strategiczne służb. Zaprezentowano założenia użytkowe zwiększające szybkość reakcji jednostek porządkowych i przykłady analiz psychologicznych napastników oraz ofiar, które powinno uwzględniać się w projekcie budowy osłon.

Słowa kluczowe: Osłony, bariery, służby porządkowe.

Summary:

Nowadays the threat of attacks with a fire arm in public places is not only a theoretical assumption, but is a fact. In order to protect life in such situations, the police should be equipped with appropriate technologies to help protect people from further attacks. The work presents a concept of barriers that can protect the scene of an incident from increasing the area of attack, protect civilians and will provide a new strategy for the police. The author presented functional features that increase the speed of police activities and psychological impact, which should be taken into account in the design of shields.

Key words: Shields, barriers, security services.

Wprowadzenie

Barykada to zapora usytuowana w poprzek drogi lub blokującą wejście grupie oponentów, która również może służyć za osłonę przed różnorodnymi atakami. W przeszłości były to bardzo ważne umocnienia, które pomagały armiom w szybkiej fortyfikacji na polu bitwy. Wykonane z drewna, stopów metali czy swoistych kompozytów złożonych z ceramiki i materiałów naturalnych, stanowiły dla walczących grup osłonę przed atakiem bezpośrednim oddziałów piechoty, konnicy czy trafieniem pociskami z broni miotającej. Wielu dowódców uznawało barykadę jako ważny element w swojej strategii działań wojennych. Wraz z wprowadzeniem na pola bitew czołgów, lotnictwa oraz dalekosiężnego ostrzału artyleryjskiego, barykady straciły na swej funkcjonalności w otwartym terenie bitwy. Z czasem zapory nad powierzchnią gruntu zostały w znacznym stopniu wyparte przez okopy¹.

Obecnie w aglomeracjach miejskich, gdzie podczas pokoju nie stosuje się broni wielkokalibrowej, takie rozwiązania jak osłony czy barykady znajdują zastosowanie jako bariery do kontroli tłumu. W powojennej Polsce stanęły naprzeciw protestującym w 1965r., trzymały także na uboczu tysiące wiernych by samochód z Janem Pawłem II mógł bez przeszkód przejechać przez Warszawę. W ostatnim czasie bardzo przysłużyły się służbom porządkowym jako skuteczne narzędzie do kontrolowania tłumu podczas Światowych Dni Młodzieży oraz Szczytu NATO w Polsce. W większości krajów rozwiniętych do roku 2005 rolę tę pełniły jeszcze drewniane, policyjne kozły lub taśmy zbrojone. Teraz są to już wyłącznie konstrukcje metalowe (np. tzw. „francuskie barierki”), polimerowe lub betonowe².

---

¹ Ch. Beene, *Riot prevention and control: A police officer's guide to managing violent and nonviolent crowds*, Boulder 2006.

² <https://www.nytimes.com>, dostęp w dniu 21.06.2018 r.

Rys.1. Zastosowanie barier odgradzających: a) tłumy fanów zespołu The Beatles przed hotelem Plaza (luty 1964r.), b) protesty przed Radio City Music Hall (styczeń 2006r.)

Źródło: <https://www.nytimes.com>.

W ostatnich latach doszło do wielu skoordynowanych ataków na ludność cywilną i służby porządkowe, gdzie ciężkie, betonowe osłony nie mogły być użyte, a panele siatkowe oraz stalowe ogrodzenia bardziej przeszkadzały niż pomagały w opanowaniu sytuacji. Choć od kilkunastu lat zaczęto tworzyć mobilne bariery, stosowane przez wojsko lub policję do ograniczenia ruchu pojazdów, dużych grup ludzkich oraz oddzielenia osób postronnych od miejsca działań bojowych, to w większości przypadków nie stosuje się ich do zapewnienia ochrony w nagłych sytuacjach kryzysowych. Okazują się niewystarczające, sprawiają problemy z transportem lub w ogóle nie są dostępne dla danej jednostki policji. W celu adaptacji nowych barier należy ponownie przeanalizować ich przeznaczenie i dostosować je do działań porządkowych uwzględniając przede wszystkim aspekty użytkowe oraz psychologiczne.

Stan badań / przegląd literatury

Autor w celu opracowania mobilnej bariery ochronnej starał się określić właściwości jakimi ta powinna się cechować. W trakcie prac okazało się, że nie istnieją żadne ogólnie przyjęte normy, które np. obowiązują podczas konstrukcji innych elementów uzbrojenia. Wiele wprowadzanych rozwiązań skupia się tylko i wyłącznie na wybranych cechach użytkowych na jakie zwraca uwagę klient. Niestety często są one nieistotne dla innych użytkowników. Standaryzacja pewnych parametrów umożliwiłaby wdrożenie na szerszą skalę. Dlatego też na początku autor musiał wyselekcjonować najistotniejsze aspekty funkcjonowania osłony. W artykule pokrótce zaprezentowano podstawowe parametry związane z budową i oddziaływaniem psychologicznym. Przedstawione dane

techniczne mają swoje źródło z analizy asortymentu prywatnych firm zajmujących się konstruowaniem barier (m.in. The Crowd Controller i Mitigation Technologies - liderów na amerykańskim rynku), w prywatnych wywiadach z przedstawicielami służb porządkowych oraz badaniach własnych i innych instytucji (np. prototyp osłony zaprezentowany przez Brigham Young University). Skorzystano także z publikacji emerytowanego już kapitana policji Charlesa Beene (*Police crowd control: Risk-reduction strategies for law enforcement*³, *Riot prevention and control: A police officer's guide to managing violent and nonviolent crowds*⁴) oraz instruktora astrzelectwa Richarda Nance (*Gunfight! An integrated approach to shooting and fighting in close quarters*⁵) w celu analizy wymiarów i czasu akcji związanej z rozstawieniem osłon.

Informacje odnoszące się do aspektu psychologicznego zostały zaczerpnięte z fachowej literatury, ogólnodostępnej relacji ofiar ataków (*Tunnel memory for traumatic events*⁶, *Biblioteka problemów: Oko i mózg. Psychologia widzenia*⁷) oraz analizy nagrań działań policji w trakcie akcji szturmu i ewakuacji (filmy dokumentalne: *Terror: Seven days in Paris*⁸, *City in fear: Columbine High School massacre*⁹). Autor ze względu na stan prowadzonych badań nie może obecnie przedstawić wyników testów polowych.

Obecnie stosowane bariery i zapory

Wiele służb porządkowych różnych krajów ustala użycie barier zgodnie z wytycznymi dotyczącymi dyrektyw kontroli nad tłumem (wyznaczają one konkretne aspekty ich użycia)¹⁰. W pierwszym przypadku dotyczy to zabezpieczenia przejścia osób postronnych lub niepożądanych do strefy zabezpieczonej. Drugim jest użycie wielkogabarytowych, masywnych osłon do zatrzymywania zamieszek, gdzie istnieje prawdopodobieństwo użycia niebezpiecznych elementów miotanych takich jak np. cegły czy butelki z mieszankami pirotechnicznymi. Jednak tylko u niewielu jednostek służb porządkowych (np. w Izraelu) pojawia się jeszcze trzeci aspekt użycia barier – zabezpieczenie i wyznaczenie bezpiecznego terenu dla cywili w obszarze działania akcji

³ Ch. Beene, *Police crowd control: Risk-reduction strategies for law enforcement*, Salisbury 1992.

⁴ Ch. Beene, *Riot prevention and control: A police officer's guide to managing violent and nonviolent crowds*, Boulder 2006.

⁵ R. Nance, *Gunfight!: An integrated approach to shooting and fighting in close quarters*, New York 2016.

⁶ M.A. Safer, S. Christianson, M.W. Autry, K. Österlund, *Tunnel memory for traumatic events*, „Applied Cognitive Psychology” 1998, Vol. 12(2).

⁷ R.L. Gregory, *Biblioteka problemów: Oko i mózg. Psychologia widzenia*, Warszawa 1971.

⁸ Film dokumentalny: *Terror: Seven days in Paris*, reż. M. Gregory, N. London, Wielka Brytania 2015.

⁹ Film dokumentalny: *City in fear: Columbine High School massacre*, reż. B. Hall, USA 2005.

¹⁰ Ch. Beene, *Riot prevention...*, s. 61-67.

zbrojnych. Ta różnorodność przeznaczenia ma duży wpływ na budowę barier. Ze względu na różnice społeczne, administracyjne, czy prawne, istnieje bardzo dużo wytycznych związanych z doбором parametrów technicznych elementów odgradzających¹¹. W celu ujednolicenia obecnie stosowanych barier autor pracy postarał się wyszczególnić najczęściej stosowane rodzaje co przedstawiono w tabeli 1. Pominięto takie zabezpieczenia jak szturmowe tarcze balistyczne i ogrodzenia uzupełniające. Pierwsze ze względu na przeznaczenie ich głównie do ochrony przedstawicieli służb, a nie cywili. Drugie jest tylko elementem dodatkowym – są to docelowo konstrukcje dla przemysłu budowlanego.

Tabela 1. Obecne kategorie zapór i osłon stosowane przez służby porządkowe

Kategoria	Cechy
Znaczniki odgrodzeniowe (np. taśmy policyjne, słupki ostrzegawcze)	- Przeznaczenie: - Wyznaczanie terenu do przemieszczania się, informacja o zakazie wstępu. - Gabaryty: Niewielkich rozmiarów przedmioty wykonane z polimerów, często będące elementami podstawowego wyposażenia np. aut policyjnych. Znaczniki pionowe o wysokości od 1m do 1,5m; znaczniki poziome (zgodnie z najczęstszymi wymogami) o długości min. 50m. - Wymagane właściwości: - Najczęściej jednorazowego użytku; - Posiadanie widocznych, charakterystycznych barw ostrzegawczych.
Ogrodzenia modułowe (np. francuskie barierki, kozły policyjne)	- Przeznaczenie: - Wyznaczanie terenu do przemieszczania się, informacja o zakazie wstępu; - Ograniczenie przejścia i naporu siłowego. - Gabaryty: Duże elementy kompozytowe lub stalowe (dawniej też drewniane) wymagające przewozu w samochodach dostawczych. Szerokości od 1m do 2,2m, wysokość od 0,9 m do 1,5m. - Wymagane właściwości: - Wytrzymałe konstrukcje o bardzo długim okresie funkcjonalności; - Elementy modułowe tworzące dłuższe, zwarte konstrukcje; - Połączone moduły nie powinny przewrócić się przy sile mniejszej od 3000N; - Konstrukcja ma za zadanie utrudnić lub uniemożliwić swobodne przejście; - Montaż odcinka 10m powinien zająć dwóm osobom 5min
Betonowe zapory	- Przeznaczenie: - Wyznaczanie terenu do przemieszczania się, informacja o zakazie wstępu;

¹¹ <https://www.mitigationtechnologies.com>, dostęp w dniu 21.06.2018r.

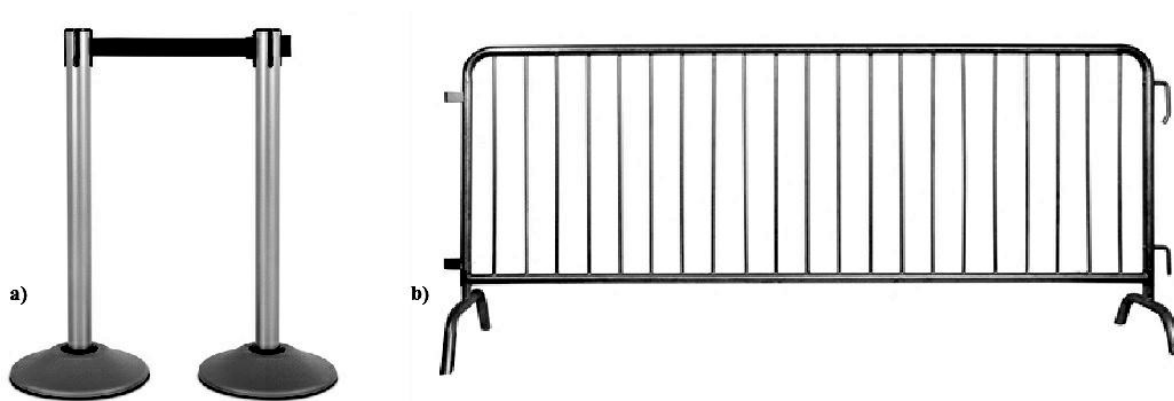
	• Ograniczenie przejścia, naporu siłowego i przejazdu aut. 2. Gabaryty: Wielkogabarytowe bloki żelbetonowe wymagające specjalistycznego transportu budowlanego. Szerokości od 1,5m do 3,5m, wysokość od 0,6 m do 2,5m. 3. Wymagane właściwości: • Zatrzymanie uderzenia średniego samochodu osobowego bez przesunięcia zapory dalej niż 2m; • Klasa ochrony balistycznej minimum IIIA; • Konstrukcja ma za zadanie utrudnić lub uniemożliwić swobodne przejście.
Mobilne osłony ochronne	1. Przeznaczenie: • Wyznaczanie terenu do przemieszczania się, informacja o zakazie wstępu; • Uniemożliwienie przejścia i naporu siłowego; • Osłona przed niebezpiecznymi elementami miotanymi w trakcie zamieszek. 2. Gabaryty: Konstrukcje stalowe lub polimerowe w postaci płyt litych, perforowanych lub siatek panelowych. Wymagające transportu autem dostawczym. Szerokości od 1,2m do 5m, wysokość od 1m do 3,2m. 3. Wymagane właściwości: • Osłona niepalna i odporna na uderzenia maksymalnie osiągające 12000N; • Konstrukcja ma za zadanie utrudnić lub uniemożliwić swobodne przejście; • Pełne rozłożenie od momentu dostarczenia w czasie do 3min; • Możliwość przemieszczania w stanie rozłożenia przez min. 2 osoby lub samochód osobowy.
Mobilne osłony balistyczne	1. Przeznaczenie: • Wyznaczanie terenu do przemieszczania się, informacja o zakazie wstępu; • Uniemożliwienie przejścia i naporu siłowego; • Osłona przed niebezpiecznymi elementami miotanymi w trakcie zamieszek, bronią palną oraz niewielkimi ładunkami pirotechnicznymi w strefie konfliktu zbrojnego. 2. Gabaryty: Konstrukcje kompozytowe w postaci płyt litych. Umieszczane na specjalnych platformach naczepowych lub wymagające przewozu autem ciężarowym. Szerokości od 1,5m do 5m, wysokość od 1m do 3,2m. 3. Wymagane właściwości: • Materiały niepalne i odporne na uderzenia maksymalnie osiągające 20000N; • Pełne rozłożenie od momentu dostarczenia w czasie do 10min; • Możliwość przemieszczania w stanie rozłożenia; • Minimum II klasa ochrony balistycznej minimum.

Źródło: Opracowanie własne autora.

Powyższy zbiór przedstawia najczęściej występujące wyposażenie policji i wojska różnych krajów. Trzeba jednak zaznaczyć, iż nie każdy posterunek czy region admini-

stracyjny ma dostęp do tego typu barier. W samej Polsce płoty modułowe są dopiero od kilkunastu lat na wyposażeniu ponad połowy posterunków policji. Jednakże żadne z przedstawionych konstrukcji nie nadaje się do szybkiej akcji zabezpieczenia i ewakuacji cywili z miejsc zmasowanego ataku przy użyciu broni palnej.

Rys. 2. Przykłady: a) znaczników odgradzeniowych, b) ogrodzeń modułowych

Źródło: <http://www.thecrowdcontroller.com>.

Rys. 3. Przykłady: a) mobilnej osłony ochronnej, b) mobilnej osłony balistycznej

Źródło: <https://www.mitigationtechnologies.com>.

Wyznaczenie parametrów doprojektowania osłon

Począwszy od pierwszych ataków „snajperów zabójców” w Stanach Zjednoczonych (pierwszy, szeroko znany przypadek był w sierpniu 1966r.), a skończywszy na tragedii z London Bridge w 2017r., policja często nie posiadała odpowiednich urządzeń do zapewnienia ochrony zagrożonym osobom. Spośród wielu zdarzeń, na przełomie ostatnich 20 lat, związanych z atakami na ludność w aglomeracjach miejskich, najbar-

dziej wyróżniającym się pod względem metod i otwartości działań ofensywnych napastników był atak terrorystyczny mający miejsce w Paryżu (listopad 2015r.)¹² oraz strzelanina w Columbine High School (kwiecień 1999r.)¹³. Podczas zamachów na paryską ludność oraz placówkę oświaty w Stanach Zjednoczonych użyto ładunków wybuchowych oraz broni palnej. Oba te przypadki były na tyle niezwykle, że do momentu ich zajścia nie istniały dla lokalnych służb żadne scenariusze obejmujące sposób działań na tego typu ataki. Wydarzenia te powinny stać się motywacją dla specjalistów z zakresu inżynierii bezpieczeństwa do stworzenia odpowiednich systemów ochronnych. Dlatego też w dalszej części pracy użyto właśnie odniesień do tych zajęć.

Projektanci nowych barier powinni wziąć pod uwagę następujące aspekty:

1. Użytkowe:
  - a. Mobilność;
  - b. Ochrona;
  - c. Wielozadaniowość.
2. Psychologiczne:
  - a. Poczucie bezpieczeństwa;
  - b. Rozpoznanie i reakcja.

Analiza aspektów użytkowych

W sytuacjach zagrożenia życia czas reakcji policji jest sprawą kluczową. Nie można zatem żądać od funkcjonariuszy by byli w stanie bezpośrednio na miejsce zdarzenia przetransportować oraz przygotować dostępne obecnie osłony. W przypadku interwencji w przestrzeniach budynków nie znalazłyby żadnego zastosowania. To samo dotyczy się ewakuacji osób z miejsca zdarzenia – jednostki specjalne po za tarczami balistycznymi nie posiadają innych form osłon, które mogłyby szybko zostać rozłożone w dowolnym miejscu i stanowić zaporę ochronną dla osób opuszczających strefę walki. Naturalnie nie zmienia to faktu, iż obecne osłony uniemożliwiające przejście powinny być zastosowane do izolacji zewnętrznej całej strefy zdarzenia od reszty miasta w trakcie prowadzenia przez grupę szturmową działań¹⁴. Zabezpieczyłoby to przed wchodzeniem i opuszczaniem terenu przez osoby postronne lub podejrzane o uczestnictwo w ataku. Po-

¹² Film dokumentalny: *Terror: Seven days in Paris*, reż. M. Gregory, N. London, Wielka Brytania 2015.

¹³ Film dokumentalny: *City in fear: Columbine High School massacre*, reż. B. Hall, USA 2005.

¹⁴ Ch. Beene, *Riot prevention...*, s. 16.24.

nadto takie odseparowanie zapewniłby potem możliwość dokładniejszego badania miejsca zdarzenia przez techników kryminalnych¹⁵.

Nowy typ osłon powinien cechować się mobilnością pod kątem zastosowań zwykłych jednostek policyjnych, ponieważ to one jako pierwsze są na miejscu zdarzenia. Zatem należy ustalić, iż w postaci złożonej powinny zmieścić się w policyjnych furgonach tak by po rozłożeniu i scaleniu można było uzyskać stabilną osłonę o łącznej długości min. 10m. W tym przypadku znaczącą rolę będzie odgrywać system segmentowy (stosowany np. w płotach modułowych), gdzie każda część powinna mieć odpowiednie wymiary do stworzenia optymalnych cech ochronnych w stosunku do warunków walki w obiektach miejskich. Biorąc pod uwagę m.in. średnią wzrostu przeciętnego, dorosłego mężczyzny (177,4cm) oraz wymiary pomieszczeń, w których użycie osłony byłoby wymagane (min. 20x20m zgodnie ze strategią walki w pomieszczeniach)¹⁶, gabaryty pojedynczego modułu, który mógłby zostać rozstawiony przez jedną osobę, powinny przedstawiać się następująco: długość 2,1m, wysokość 1,6m. Wielkość ta jest też podyktowana pewnymi aspektami psychologicznymi, które zostaną przedstawione w dalszej części artykułu. W przypadku zapewnienia zwiększonej mobilności, szczególnie w budynkach, jeden moduł w stanie złożenia powinien mieć powierzchnię do 1m², a jego masa nie może przekroczyć 25kg. To zapewni wielozadaniowość takiego systemu ze względu na możliwość wnoszenia pojedynczych podzespołów do pomieszczeń oraz łączenia ich w dłuższe barykady na otwartym terenie.

Czas i sposób rozstawienia, także są ważnymi czynnikami użytkowymi. Pierwszy parametr powinien nie przekroczyć optymalnego okresu, w którym strzelec jest w stanie przejść do kontrataku po ustaniu natarcia na jego pozycję, czyli 6,5s. Należy też przyjąć, iż rozstawianie osłony nastąpi w sposób frontalny, tzn. użytkownik w trakcie instalacji będzie cały czas znajdował się za frontálną powierzchnią osłony.¹⁷

Ostatnią ważną cechą użytkową jest ochrona balistyczna. Ze względu na kaliber broni jaka została użyta we wcześniej przytoczonych zdarzeniach, osłony balistyczne powinny być w stanie zatrzymać pocisk 7,62 x 39mm – klasa opancerzenia typu III. W odniesieniu do parametrów wpływających na mobilność, należałoby skorzystać z kompozytów warstwowych podobnych pod kątem materiałowym do płyt SAPI (*Small Arms*

---

¹⁵ Ch. Beene, *Police crowd...*, s. 51-58.

¹⁶ R. Nance, *Gunfight!: An integrated approach to shooting and fighting in close quarters*, New York 2016, s. 38-45.

¹⁷ Tamże, s. 27-32.

Protective Insert – wkłady balistyczne do kamizelek na bazie kompozytu ceramika-polimer).

Spośród wszystkich rozwiązań inżynierskich jedynym spełniającym założone warunki jest tzw. „system origami” – nowy typ projektowania w inżynierii, dotyczący specjalnych złożeń materiałów sztywnych w celu stworzenia innych konstrukcji użytkowych. Systemy te pozwalają zmieniać skompresowane materiały w konstrukcje o nawet 20-krotnie większej powierzchni niż wyjściowa¹⁸. Opracowano wiele układów, które umożliwiają połączenie ze sobą sztywnych płyt, tak by w rozłożeniu tworzyć wytrzymałe bariery. Takie projekty są już realizowane np. przez Brigham Young University – w styczniu 2017 r. zaprezentowano prototyp. Jak pokazano to na rysunku 4, projekt zapewnienia obecnie ochronę głównie dla strzelca i ma tylko jedną powierzchnię absorpcyjną. Konstrukcja ochronna do cywili musi być symetryczna by w zależności od ustawienia chroniła zarówno z jednej, jak i drugiej strony. To jednak zwiększa też bezwładność całej bryły. Dlatego w celu zabezpieczenia przed przewróceniem w przypadku oddziaływania siły pocisku na powierzchnię rozłożonej konstrukcji, przekrój poprzeczny bariery powinien mieć kształt wklęsłej po obu stronach, obróconej litery V. Zapewni to największą stabilność przy jednoczesnym zmniejszeniu komplikacji składania i rozkładania.

Rys. 4. Prototyp osłony zaprojektowanej przez Brigham Young University

Źródło: <http://www.kutv.com>.

Analiza aspektów psychologicznych

¹⁸ R. J. Lang, *Origami 4*, Boca Raton 2009, s. . 141-150.

Aspektem mającym duży wpływ na przydatność wszelkich urządzeń, których działanie ma za zadanie zapewnienia ochrony życia obywateli jest oddziaływanie psychologiczne. Jak donoszą badania wśród amerykańskich policjantów, większość oficerów czuje się bezpieczniej, przez co i pewniej, wiedząc że ma na sobie kamizelkę kuloodporną, a nie załadowaną broń. Wielu członków oddziałów SWAT nie wyobraża sobie by forsować dany budynek bez kolegi z tarczą balistyczną na szpicy grupy uderzeniowej¹⁹.

Podczas wielu wydarzeń masowych, gdzie do kontroli tłumu zostają użyte ogrodzeniamodułowe lub siatkisytuowane ma zaporach betonowych, dochodzi do napierania na nie lub próby ich przesuwania, co nie ma miejsca przy pełnych osłonach²⁰. Jest to spowodowane tym, że konstrukcje belkowe lub plecione błędnie wydają się o wiele słabsze niż są w rzeczywistości. Wiąże się to z przetwarzaniem informacji jakie dostarcza oko do mózgu. Badania wykazują, iż wszelkie elementy, przez które widzimy otoczenie znajdujące się za nimi (np. perforowane blachy lub transparentne płyty) wydają się dla nas słabsze, mniej wytrzymałe. Jest to spowodowane m.in. z porównywaniem ich do kruchych elementów szklanych. W obecnych czasach ludzki umysł od najmłodszych lat został „zaprogramowany” tak, że traktuje wytwory typu szklanka lub szyba są bardzo delikatne. To przeświadczenie pozostaje do wieku dorosłego chyba, że na bazie doświadczeń oraz przekazywanej wiedzy dojdzie do zmiany postrzegania²¹. Jeszcze kilkanaście lat temu branża konstrukcji szklanych miała problem z popytem na produkty typu drzwi szklane ze względu na podejście klientów – szkło kojarzyło się z łatwością na pękanie. Kupujący wolał kupić drzwi z drewnianego prefabrykatu z krótszą gwarancją niż kosztujące tyle samo drzwi szklane z gwarancją dwa razy dłuższą²². To samo tyczy się barw. Większość osób mając przed sobą dwa sześciany różniące się tylko kolorem (jeden biały, drugi czarny), zapytanych który z nich jest cięższy odpowie, że ten ciemniejszy²³. Słuszny zatem jest wniosek mówiący, iż monolityczne, ciemne zapory zmniejszą prawdopodobieństwo zawahania się ofiary ataku względem skrycia się za nimi niż za płytami np. ze szkła kuloodpornego, w obawie o brak dostatecznej wytrzymałości.

Te same efekty odnoszą się również do napastnika – psychicznie odbiera osłonę jako konstrukcję wytrzymałą, zatem w trakcie ataku będzie podświadomie starać się celować przeważnie w części ciała lub osoby poza powierzchnią osłony, co może

¹⁹ <http://www.policehow.com>, dostęp w dniu: 20.06.2018 r.

²⁰ Ch. Beene, *Riot prevention...*, s. 61-67.

²¹ R. L. Gregory, *Biblioteka problemów: Oko i mózg. Psychologia widzenia*, Warszawa 1971, s. 130-141.

²² <http://www.drzwiszklane.szczecin.pl/>, dostęp w dniu: 20.06.2018 r.

²³ R. L. Gregory, *Biblioteka...*, 82-90.

ograniczyć jego szybkość ataku. Brak przenikalności świetlnej prawdopodobnie może spowodować u niektórych atakujących ograniczenie wizualnej przestrzeni działania, co często jest wykorzystywane przez oddziały specjalne w trakcie szturmów na okupowany budynek. W tym celu najczęściej wykorzystuje się jednak bardziej efektywne narzędzia takie jak granaty dymne, odcięcie źródeł światła lub kontrolowane eksplozje. Ograniczenie przestrzeni przez rozstawiane osłony aczkolwiek może zaburzyć w napastniku pewność siebie ze względu na gorszą sytuację ochronną²⁴.

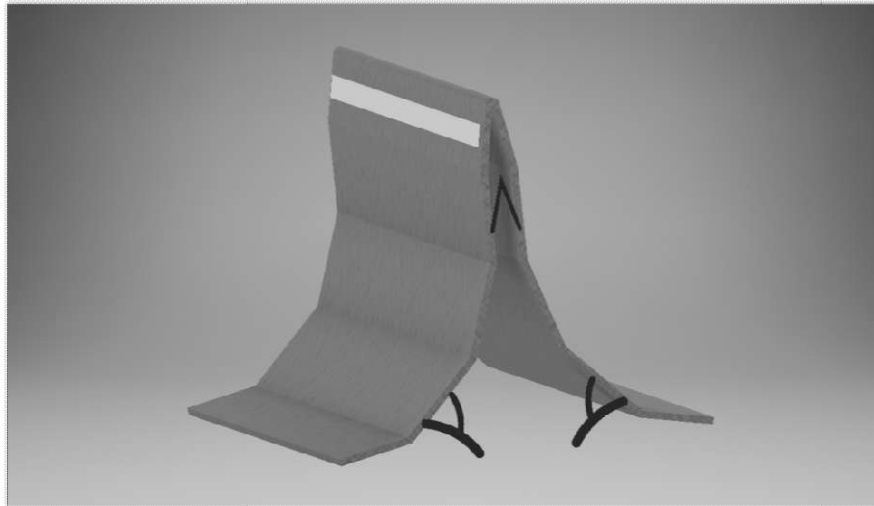
U 30% ludzi zaatakowanych, nieoswojonych z tego typu zajściem, często dochodzi do wystąpienia innego niż normalnie sposobu postrzegania przedmiotów i otoczenia – może wystąpić widzenie tunelowe. W tym przypadku jest to wywołane przez wysoki stopień stresu powodujący nadprodukcję adrenaliny. Prowadzi to do zwiększenia ciśnienia śródgałkowego, które jeśli się utrzyma, może spowodować ograniczenie pola widzenia. Porównuję się to do efektu patrzenia np. w głąb rury. W efekcie człowiek ma trudności w dostrzeżeniu tego, co znajduje się po bokach, u góry i na dole. Określa się, iż pole widzenia obejmuje wtedy zazwyczaj obszar o średnicy równej odcinkowi między środkiem czoła, a najwyższym punktem wyznaczanym przez barki. W tym przypadku wszelkie światło, padające z dolnych, peryferyjnych krańców widzenia mogłoby doprowadzić to zaburzeń kierunku poruszania się przez osoby opuszczające miejsce ataku²⁵. Jest to kolejny argument, iż zapory przepuszczające światło nie są dobrym rozwiązaniem w sytuacjach kryzysowych. Odnosząc się do tej przypadłości, wysokość bariery powinna pozwalać osobie o ograniczonym postrzeganiu określić swoją pozycję. Dlatego też zostało to wzięte pod uwagę w wyznaczaniu, opisanych wcześniej, wymiarów rozłożonej konstrukcji – 1,6 m jest optymalną wysokością. Projektanci powinni również zwrócić uwagę na wyraźne oznaczenia w górnych partiach osłony np. pasem w barwach kontrastujących z kolorem dominującym. To nie tylko pomogłoby poruszać się wzdłuż połączonych modułów, ale również spełniłoby założenia nakładane na obecne zapory – widoczne oznakowanie o charakterze ostrzegawczym²⁶.

Rys. 5. Wizualizacja projektu wstępnego autora

²⁴ R. Nance, *Gunfight!...*, s. 27-32.

²⁵ M. A. Safer, S. Christianson, M. W. Autry, K. Österlund, *Tunnel memory for traumatic events*, „Applied Cognitive Psychology” 1998, Vol. 12(2), s. 99-117.

²⁶ <http://www.thecrowdcontroller.com>, dostęp w dniu: 21.06.2018 r.

Źródło: Opracowanie własne autora.

Zakończenie

Na rysunku 6 widać jak ewakuowani uczniowie z Columbine High School byli odsłonięci na ewentualne ataki. Jediną ich ochroną była szybka eliminacja zagrożenia przez członków oddziału specjalnego, ponieważ w innym wypadku nie posiadali żadnych szans by osłonić się przed nagłym ostrzałem. Dotyczyło to też samych policjantów, którzy jako osłon używali aut mylnie kwalifikowanych jako bezpieczne zapory²⁷. Podobna sytuacja miała miejsce w Paryżu, gdzie ostrzeliwani mieszkańcy starali się skryć za przewróconymi stołami, które pod kątem wytrzymałościowym nie stanowią żadnej osłony balistycznej²⁸. Jeśli służby porządkowe miałyby do dyspozycji odpowiednie wyposażenie zabezpieczające ich kontr działania przeciwko sprawcom oraz proces ewakuacji osób poszkodowanych i narażonych, mogłyby przebiec sprawniej.

Rys. 5. Kady nagrań ewakuacji uczniów z Columbine High School

Źródło: *City in fear: Columbine High School massacre*, reż. B. Hall, USA 2005.

²⁷ Film dokumentalny: *City in fear: Columbine High School massacre*, reż. B. Hall, USA 2005.

²⁸ Film dokumentalny: *Terror: Seven days in Paris*, reż. M. Gregory, N. London, Wielka Brytania 2015.

Technika militarna nie powinna wyłącznie dotyczyć badań i projektów związanych z uzbrajaniem oraz opancerzaniem żołnierza, ale należałoby również zwrócić większą uwagę na zapewnienie lepszej, bezpośredniej ochrony cywilom w sytuacjach kryzysowych. Nie zawsze najlepszą formą obrony jest atak.

Użycie barier do tej pory wiązało się z kontrolą tłumy, natomiast użycie ich jako osłon ochronnych dla cywili wiązało się nie tylko z ograniczoną ilością produktów tego typu, ale i odpowiednim szkoleniem. Jedynie oddziały szturmowe policji przechodzą specjalistyczne kursy z zakresu ochrony i ewakuacji cywilów z miejsca zdarzenia, ale zazwyczaj opiera się to na rozeznaniu „wróg/przyjaciel” i sprawnym eskortowaniu. Nieliczne jednostki wprowadziły do swej strategii użycie mobilnych osłon²⁹. Jednakże po atakach terrorystycznych na znane aglomeracje, ogłoszono wiele projektów dotyczących nie tylko zmiany szkolenia, ale i technicznych rozwiązań w tym zakresie.

Wymienione i opisane przez autora uwagi względem projektowania osłon dla służb porządkowych nie stanowią jedynie czystej polemiki. Obecnie trwają prace nad tego typu barierami, które wykorzystują wymienione aspekty. Od roku 2015 liczne instytuty zajmujące się techniką uzbrojenia, testują nowe prototypy osłon. Niestety wiele z nich ze względu na brak adaptowalności do różnych zagrożeń i działań policji, kończy jedynie w laboratoriach testowych.

Bibliografia

Film dokumentalny: *Terror: Seven days in Paris*, reż. M. Gregory, N. London, Wielka Brytania 2015.

Film dokumentalny: *City in fear: Columbine High School massacre*, reż. B. Hall, USA 2005.

Beene Ch., *Police crowd control: Risk-reduction strategies for law enforcement*, Salisbury 1992.

Beene Ch., *Riot prevention and control: A police officer's guide to managing violent and nonviolent crowds*, Boulder 2006.

Gregory R. L., *Biblioteka problemów: Oko i mózg. Psychologia widzenia*, Warszawa 1971.

Lang R. J., *Origami 4*, Boca Raton 2009.

Nance R., *Gunfight!: An integrated approach to shooting and fighting in close quarters*, New York 2016.

Safer M. A., Christianson S., Autry M. W., Österlund K., *Tunnel memory for traumatic events*, „Applied Cognitive Psychology” 1998, Vol. 12(2).

<http://www.drzwiszklane.szczecin.pl/>.

²⁹ Ch. Beene, *Riot prevention...*, Boulder 2006, 61-67.

<http://www.kutv.com>.

<https://www.mitigationtechnologies.com>.

<https://www.nytimes.com>.

<http://www.policehow.com>.

<http://www.thecrowdcontroller.com>.

Nota o autorze:

Andrzej Zińczuk – mgr inż. Metalurgii o specjalności Odlewnictwo, materiałoznawca, absolwent Kryminalistyki oraz certyfikowany tutor. Zawodowo pełni rolę nauczyciela przedmiotów technicznych, wykładowcy w Instytucie Nauk Technicznych i Lotnictwa (PWSZ w Chełmie) oraz szkoleniowca w zakresie spawalnictwa. Jest autorem i współautorem kilku prac z dziedziny inżynierii materiałowej, współorganizatorem oraz koordynatorem wydarzeń o charakterze kulturalno-naukowym. Zainteresowania badawcze koncentrują się na zastosowaniu nowatorskich rozwiązań z zakresu inżynierii materiałowej w takich dziedzinach jak technologia uzbrojenia, budownictwo specjalne, lotnictwo i medycyna.

Żandarmeria Wojskowa w systemie bezpieczeństwa państwa

Streszczenie

Tematem artykułu jest *Żandarmeria Wojskowa w systemie bezpieczeństwa państwa*. Żandarmeria Wojskowa jest wyodrębnioną i wyspecjalizowaną formacją wchodzącą w skład Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Żandarmeria Wojskowa realizuje zadania wynikające z zapisów zawartych w Ustawie z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych. Realizując swoje zadania, Żandarmeria Wojskowa szeroko współpracuje z innymi służbami porządku i bezpieczeństwa. Aktualnie żandarmerie tworzą: Komenda Główna i 10 jednostek Żandarmerii Wojskowej - 6 oddziałów terenowych, 2 oddziały specjalne, Centrum Szkolenia Żandarmerii Wojskowej oraz Oddział Zabezpieczenia Żandarmerii Wojskowej.

Słowa klucze: bezpieczeństwo, państwo, Żandarmeria Wojskowa.

Summary

The theme of the work is *Military Gendarmerie in the state security system*. The Military Gendarmerie is a separate, specialized law enforcement entity within the Republic of Poland Armed Force. The Military Gendarmerie is discharging its duties basing of the provision of the 24 August, 2001 Military Gendarmerie Act. In performance of its tasks, the Military Gendarmerie is interacting with other services order and security. A of today, the Military Gendarmerie comprises the Military Gendarmerie Chief Headquarters and 10 Military Gendarmerie units: 6 territorial commands, 2 special units, the Military Gendarmerie Training Center, and the Military Gendarmerie Logistic Department.

Key words: Military Gendarmerie, security, state.

Wstęp

Działalność Żandarmerii Wojskowej na ziemiach polskich obserwujemy już za czasów Napoleona. Na przestrzeni wieków formacja przechodziła rewolucyjną reformę i rozwijała się w kierunku zaistniałych zagrożeń i nowo nałożonych na nią zadań. Ostatecznie Żandarmeria Wojskowa przybrała kształt wyodrębnionej i wyspecjalizowanej służby wchodzącej w skład Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Podstawy funkcjonowania, zadania, uprawnienia, obowiązki i organizację Żandarmerii Wojskowej zawarto w Ustawie z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach pozarządowych.

Celem niniejszej pracy jest nakreślenie rysu historycznego Żandarmerii Wojskowej, prezentacja współczesnych jednostek oraz przedstawienie jej zadań i współpracy w kwestii bezpieczeństwa. Zadania żandarmerii mają charakter policyjny i dlatego zasługują na głębszą analizę i opracowanie. Niedosyt płynący z nielicznej literatury zachęcił mnie do podjęcia własnych badań w zakresie Żandarmerii Wojskowej w systemie bezpieczeństwa.

Z dostępnych monografii potrzebnych do opracowania owego zagadnienia były *Żandarmeria Wojska Polskiego II Rzeczypospolitej* G. Ratajczyka i *Od Napoleona do III RP. Szkice z dziejów 200 lat Żandarmerii Wojska Polskiego* autorstwa B. Packa i J. Sulńskiego, które szczegółowo przedstawiały dzieje historyczne Żandarmerii Wojskowej. Konieczne było skorzystanie z ustawy poświęconej Żandarmerii Wojskowej oraz strony internetowej zawierającej najnowsze informacje. W sprecyzowaniu całości tematu potrzebna była literatura definiująca podstawowe pojęcia, jakimi są państwo i bezpieczeństwo.

Pojęcie państwa i bezpieczeństwa

Etymologia pojęcia „państwo” nie jest tak prosta jakby to się wydawało. Termin „państwo” kształtował się przez wieki, przybierał różne formy i ewoluował nim nabrał znaczenia powszechnie znanego nam dzisiaj. Grecy posługiwali się pojęciem *polis*, tłumaczonym, jako miasto-państwo, czyli suwerenna organizacja terytorialna, posiadająca własny ustrój i prawodawstwo. Rzymianie używali terminu *civitas*, który rozumiemy, jako gmina pełnoprawnych obywateli lub państwo obywateli rzymskich. W terminologii rzymskiej znane było również określenie *res publica*, czyli wspólnota wszystkich obywateli. Wraz z rozwojem i powiększającym się cesarstwem rzymskim określenie państwa

mianem *imperium* wyparło pozostałe pojęcia. W średniowieczu wprowadzono nazwę państwa, jako kraju – *terra*, podkreślając znaczenie terytorium¹.

Niccolo Machiavelli² w XVI wieku wprowadził pojęcie „państwo” do terminologii politycznej. W „Księżu” użył słowa *stato* w znaczeniu pasującym do każdego z istniejących państw, bez względu na jego wielkość czy ustrój państwowy. W ujęciu etymologicznym włoskie słowo *stato* pochodzi z języka łacińskiego *status* (ustrój, porządek publiczny). W XVI i XVII wieku na bazie pojęcia *stato* wykształciły się następujące terminy: francuskie *l'État*, angielskie *State*, niemieckie *der Staat* i hiszpańskie *Estato*³.

W językach słowiańskich termin „państwo” wywodzi się ze słowa „pan”, oznaczającego w mowie potocznej „możliwość panowania”. W języku rosyjskim państwo tłumaczymy, jako *gosudarstwo*, wiąże się ono ze słowem *gosudar*, czyli monarcha⁴.

Ze względu na wieloznaczność, złożoność i zmianę poglądów w literaturze można znaleźć różne definicje pojęcia państwo. Jako pierwszą należy przytoczyć definicję zawartą w *Encyklopedii politologii*: „Państwo – trwały związek ludzi stale zamieszkujących określone terytorium, podlegających władzy zwierzchniej”⁵. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego* podaje, że państwo to „uznana przez społeczność międzynarodową organizacja polityczna grupy społecznej obejmująca określone terytorium, na którym rozciąga się jej władza i obowiązują prawa przez nią stanowione”⁶.

Wyróżniamy pięć typów definicji państwa: funkcjonalne, strukturalno-elementowe, psychologiczne, socjologiczne i klasowe. Największą uwagę zwróćmy na definicję strukturalno-elementową sformułowaną przez Georga Jellinka⁷ bazującą na teorii trzech elementów: ludności, terytorium i władzy zwierzchniej. Ta trójelementowa definicja uznawana jest przez teoretyków za najbardziej trafną i użyteczną. W myśl teorii Jellinka „państwo to trwały związek ludzi stale zamieszkujących określone terytorium, podlegających władzy zwierzchniej”⁸.

¹ M. Chmaj, M. Żmigrodzki, *Wprowadzenie do teorii polityki*, Lublin 2001, s. 157.

² Niccolo Machiavelli – (1496-1527) pisarz, historyk, polityk i filozof włoski, <http://biografieonline.it/biografia.htm?BioID=140&biografia=Niccol%F2+Machiavelli>, dostęp w dniu: 17.01.2017 r.

³ B. Szmulik, M. Żmigrodzki, *Pojęcie, sposoby definiowania oraz cechy państwa*, w: *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulika, M. Żmigrodzkiego, Lublin 2006, s. 13.

⁴ P. Winczorek, *Nauka o państwie*, Warszawa 2011, s. 63.

⁵ *Encyklopedia politologii*, red. W. Sokoła, M. Żmigrodzkiego, Warszawa 2016, t. 1, s. 442.

⁶ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2008, s. 96.

⁷ Georg Jelinek – (1851-1911) niemiecki prawnik, profesor na uniwersytecie w Bazylei i Heidelbergu, autor prac na temat filozofii prawa i nauk, <http://www.biografiasyvidas.com/biografia/j/jellinek.htm>, dostęp w dniu: 17.01.2017 r.

⁸ B. Szmulik, M. Żmigrodzki, *Wprowadzenie...*, s. 16.

Mianownikiem łączącym państwo, władzę i bezpieczeństwo w spójną całość jest społeczeństwo. Struktury społeczne są podstawą organizacji społeczności ludzkich. Wpływ na charakter państwa mają formy struktur społecznych, kreujące ład społeczny w ramach, którego zapewniane jest bezpieczeństwo.

Bezpieczeństwo to proces złożony, na który składają się wyzwania i zagrożenia. Z etymologicznego punktu widzenia, termin ten pochodzi z języka łacińskiego. Bezpieczeństwo rzeczownik z łac. *securitas* jest połączeniem dwóch wyrazów *sine* oraz *cura*. W języku polskim *sine* oznacza bez, natomiast *cura* – strach, zmartwienie. Dosłowne tłumaczenie tego pojęcia w języku polskim oznacza brak zmartwień, obaw, poczucia niepewności. Znaczenie etymologiczne zwraca uwagę na podmiotowy charakter bezpieczeństwa. W tym ujęciu bezpieczeństwo stanowi jeden z naczelných celów egzystencjalnych jednostek, narodów, państw i ich grup. Wynika on z konieczności zaspokojenia fundamentalnych potrzeb, istnienia, przetrwania i rozwoju⁹.

Geneza i istota państwa jest ściśle związana z potrzebą zagwarantowania wspólnotom ludzkim bezpieczeństwa. Do celów i funkcji państwa należy zapewnienie tej podstawowej potrzeby. Bezpieczeństwo można podzielić na wewnętrzne i zewnętrzne. Zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego to zagwarantowanie porządku i stabilności na danym terytorium za pomocą praw i instytucji, leżąca w kompetencji organów umundurowanych. Bezpieczeństwo zewnętrzne obejmuje ochronę i obronę terytorium i zamieszkującą na nim ludność, odstraszenie i walkę z wrogami zewnętrznymi za pomocą sił zbrojnych, która leży w odpowiedzialności sił wojskowych. Obie te definicje połączone w spójną całość są wyjaśnieniem pojęcia bezpieczeństwa narodowego. Bezpieczeństwo narodowe to zdolność państwa do „zapewnienia możliwości przetrwania, rozwoju i swobody realizacji własnych interesów w konkretnych warunkach, poprzez wykorzystywanie okoliczności sprzyjających (szans) podejmowania wyzwań, redukcję ryzyka oraz przeciwdziałanie (zapobieganie i przeciwstawianie się) wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla podmiotu i jego interesów”¹⁰.

Stan bezpieczeństwa i porządku publicznego wpływa na rozwój cywilizacyjny człowieka i kształtowanie warunków w jakich żyje. „W ogólnym ujęciu bezpieczeństwo i porządek publiczny to stan zapewniający ochronę życia, zdrowia, mienia i innych wartości przed bezprawnym działaniem oraz ochronę zasad współżycia społecznego i

⁹ M. Serwaniec, W. Włoch, *Pojęcie bezpieczeństwa*, w: *Kategoria bezpieczeństwa w regulacjach konstytucyjnych i praktyce ustrojowej państw Grupy Wyszehradzkiej*, red. A. Bień-Kacała (i in.), Toruń 2016, s. 13.

¹⁰ S. Koziej, *Wstęp do teorii i historii bezpieczeństwa*, Warszawa 2010, s. 2.

stosunków regulowanych normami prawnymi i zwyczajowymi”¹¹. Pierwotnym i niezbywalnym prawem człowieka jest prawo do bezpiecznego życia. Na tej podstawie tworzy się jedno z podstawowych, a zarazem najważniejszych zadań państwa i powołanych przez nie struktur organizacyjnych oraz instytucji prawnych, jakim jest zapewnienie powszechnego bezpieczeństwa. Do realizacji tego zadania formułuje się służby i formacje uzbrojone. Do takiej formacji należy również Żandarmeria Wojskowa.

Zgodnie z Ustawą z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej „Siły Zbrojne składają się z jednostek wojskowych i związków organizacyjnych”¹², a „w skład Sił Zbrojnych wchodzi również Żandarmeria Wojskowa, jako ich wyodrębniona i wyspecjalizowana służba”¹³. W myśl art. 3 „na straży suwerenności i niepodległości Narodu Polskiego oraz jego bezpieczeństwa i pokoju stoją Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej”¹⁴.

Rys historyczny Żandarmerii Wojskowej

Nazwa „żandarm” pochodzi z języka francuskiego i wywodzi się od słowa *gendarme*, co znaczy dosłownie „ludzie uzbrojeni”. *Słownik wyrazów obcych* hasło „żandarmeria” definiuje, jako konne lub piesze oddziały policji pełniące funkcje policji porządkowej i politycznej lub oddziały służące w policji wojskowej¹⁵.

W Polsce Żandarmeria Wojskowa ma swój początek w Księstwie Warszawskim. Podczas wyprawy Napoleona na Rosję w roku 1812 w formacjach polskich po raz pierwszy słyszymy nazwę żandarmeria. Napoleon po wkroczeniu wojsk francuskich na Litwę wydał 1 lipca 1812 roku w Wilnie rozkaz o utworzeniu w każdej z guberni litewskich pułku żandarmerii. Artykuły zawarte w rozkazie porządkowały strukturę, zadania i kompetencje nowej służby¹⁶.

Formacją ta miała charakter policyjny. Służba w niej polegała na utrzymaniu bezpieczeństwa, spokoju i porządku w kraju oraz obronie obywateli przed zbiegami, dezertkami i maruderami. Do zadań żandarmów należało eskortowanie transportów, egzekwowanie podatków, zapobieganie nadużyciom poszczególnych komend wojskowych,

¹¹ *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, red. R. Jakubczak, Warszawa 2003, s. 351.

¹² *Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. 1967, nr 44, poz. 220, art. 3, ust. 4).

¹³ Tamże, art. 3, ust. 7.

¹⁴ Tamże, art. 3, ust. 1.

¹⁵ *Słownik wyrazów obcych*, red. J. Tokarskiego, Warszawa 1971, s. 816.

¹⁶ Źródło: <http://zw.wp.mil.pl/pl/37.html>, dostęp w dniu: 21.01.2017 r.

śledzenie włóczęgów i ludzi naruszających porządek prawny. Żandarmerii Wojskowa Księstwa Warszawskiego była zależna od administracji cywilnej¹⁷.

Historię żandarmerii w Legionach Polskich I wojny światowej dzielimy na dwa okresy. Pierwszym od 1914 roku do połowy 1917 roku istniały wtedy dwie niezależne organizacje - żandarmeria Dowództwa Legionów i żandarmeria I Brygady. Stan ten utrzymywał się do końca marca 1917 roku, czyli do momentu zlikwidowania żandarmerii I Brygady. Drugi okres trwający od połowy 1917 roku do odzyskania przez Polskę niepodległości w listopadzie 1918 roku rozpoczął się rozłamem w Legionach i pojawieniem się nowej konfiguracji żandarmerii. Od sierpnia 1917 roku znowu była rozbita na dwie grupy bez wzajemnych zależności służbowych. Jedna grupa znajdowała się przy Polskiej Sile Zbrojnej, a druga dołączyła do Polskiego Korpusu Posiłkowego gen. Zygmunta Zielińskiego¹⁸.

W okresie II wojny światowej Żandarmeria Wojskowa była organizowana wszędzie tam, gdzie polskie wojska walczyły przeciw hitlerowskiemu najeźdźcy i wykonywała większość zadań bojowych. Żołnierze formacji służyli również poza granicami kraju w strukturach Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. W marcu 1949 roku, wraz z rozwiązaniem w Anglii Polskiego Korpusu Przysposobienia i Rozmieszczenia, żandarmeria przestała istnieć¹⁹.

W 1990 roku po ponad 40 latach nieobecności ponownie pojawiła się Żandarmeria Wojskowa w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Dnia 18 kwietnia 1990 roku Minister Obrony Narodowej wydał rozkaz Nr Pf-42/Org., na mocy, którego rozformowano Wojskową Służbę Wewnętrzną i powołano Żandarmerię Wojskową. Zarządzenie Szefa Sztabu Generalnego WPNr 062/Org. z dnia 15 czerwca 1990 roku określiło strukturę organizacyjną Żandarmerii Wojskowej. Określono również datę, 1 września 1990 roku, z którą ŻW miała rozpocząć funkcjonowanie²⁰.

Początkowo żandarmeria realizowała swoje zadania na podstawie art. 16 znowelizowanej w 1991 roku Ustawy z dnia 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. W dniu 24 sierpnia 2001 roku Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwalił Ustawę o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządko-

---

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ *Żandarmeria Wojskowa Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2013, s. 8-9.

²⁰ B. Pacek, J. Suliński, *Od Napoleona do III RP. Od Napoleona do III RP. Szkice z dziejów 200 lat Żandarmerii Wojska Polskiego*, Warszawa 2013, s. 255.

wych, która określa zadania, obowiązki i uprawnienia Żandarmerii Wojskowej w Siłach Zbrojnych RP.

Dowódcą Żandarmerii Wojskowej i przełożonym wszystkich żołnierzy Żandarmerii Wojskowej jest Komendant Główny Żandarmerii Wojskowej²¹. Komendant Główny Żandarmerii Wojskowej podlega bezpośrednio Ministrowi Obrony Narodowej²². Aktualnie żandarmerię tworzą: Komenda Główna ŻW i 10 jednostek ŻW (6 oddziałów terenowych i 2 oddziały specjalne, Centrum Szkolenia Żandarmerii Wojskowej oraz Oddział Zabezpieczenia Żandarmerii Wojskowej). Wyróżniamy:

- Mazowiecki Oddział ŻW w Warszawie,
- Oddział ŻW w Bydgoszczy,
- Oddział ŻW w Elblągu,
- Oddział ŻW w Krakowie,
- Oddział ŻW w Szczecinie,
- Oddział ŻW w Żeganiu.

Zadania, rola i cele Żandarmerii Wojskowej

W myśl art. 1 Ustawy o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych jest to wyodrębniona i wyspecjalizowana służba wojskowa wchodząca w skład Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej²³.

Rozdział 2 ustawy określa zakres działań i organizację ŻW. Do zadań organizacji należy:

- zapewnianie przestrzegania dyscypliny wojskowej,
- ochranianie porządku publicznego na terenie jednostek wojskowych i w miejscach publicznych,
- ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed zamachami niszczącymi, a także prowadzenie działań antyterrorystycznych,
- wykrywanie przestępstw i wykroczeń, ściganie sprawców oraz ujawnianie dowodów,
- zapobieganie przestępstwom, wykroczeniom i zjawiskom patologicznym w SZ,

²¹ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz.U. 2001, nr 123, poz. 1353, z późn. zm. art. 6, ust. 1).

²² Tamże, art. 6, ust. 2.

²³ Tamże, art. 1, ust. 1.

- współpraca z polskimi i zagranicznymi służbami bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz policjami wojskowymi,
- zwalczanie klęsk żywiołowych, likwidacja ich skutków oraz czynny udział w akcjach poszukiwawczych, ratowniczych i humanitarnych²⁴.

Żandarmeria Wojskowa realizując zadania współpracuje ze Służbą Kontrwywiadu Wojskowego, Służbą Wywiadu Wojskowego, wojskowymi organami porządkowymi oraz dowódcami jednostek wojskowych i dowódcami garnizonów, Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Policją, Strażą Graniczną, organami celnymi, organami kontroli skarbowej, Biurem Ochrony Rządu, strażami ochrony kolei oraz Szefem Krajowego Centrum Informacji Kryminalnych w zakresie niezbędnym do realizacji jego zadań ustawowych²⁵.

Zadania wykonywane przez Żandarmerię Wojskową dotyczą żołnierzy pełniących czynną służbę wojskową, pracowników zatrudnionych w jednostkach wojskowych inne osoby, podlegające orzecznictwu sądowemu, żołnierzy niebędących w czynnej służbie wojskowej w czasie noszenia przez nich mundurów oraz odznak i oznak wojskowych, wszystkie osoby współpracujące z osobami wyżej wymienionymi w chwili popełnienia czynu zabronionego lub negatywnie wpływającego na utrzymanie dyscypliny wojskowej, a także żołnierzy sił zbrojnych państw obcych, przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej członków ich personelu cywilnego, o ile umowa międzynarodowa, której Rzeczpospolita Polska jest stroną, nie stanowi inaczej²⁶.

Czynności o charakterze represyjnym i prewencyjnym są wykonywane poprzez kontrolowanie przestrzegania dyscypliny wojskowej oraz porządku publicznego, opracowywanie dla właściwych organów informacji o stanie dyscypliny wojskowej i przestępczości w Siłach Zbrojnych, wykonywanie czynności operacyjno-rozpoznawczych i procesowych, zabezpieczanie śladów i dowodów popełnionych przestępstw, poszukiwanie sprawców wykroczeń oraz zaginionych żołnierzy, a także utraconej broni, amunicji i materiałów wybuchowych oraz materiałów z informacjami niejawnymi. Żandarmeria odpowiada również za: kontrolowanie ruchu drogowego, pilotowanie kolumn wojskowych oraz kierowanie ruchem drogowym, kontrolowanie uprawnień żołnierzy do noszenia munduru oraz odznak i oznak wojskowych, posiadanie uzbrojenia oraz przebywania poza terenami i obiektami jednostek wojskowych, kontrolowanie posiadania uprawnień do używania mundurów oraz odznak i oznak wojskowych, konwojowanie

---

²⁴ Tamże, art. 4, ust. 1.

²⁵ Tamże, art. 14, ust. 1.

²⁶ Tamże, art. 3, ust. 2.

osób, dokumentów i mienia wojskowego, przymusowe doprowadzanie osób, asystowanie przy czynnościach egzekucyjnych, współuczestniczenie w zapewnianiu porządku publicznego podczas trwania imprez masowych, wykonywanie zadań policji sądowej, kontrolowanie ochrony mienia wojskowego oraz kontrolowanie przestrzegania przepisów o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi oraz o narkomanii, a także wykonywanie czynności obronnych w stosunku do uprawnionych osób zajmujących stanowiska państwowe i delegacji zagranicznych²⁷.

Jednostki Żandarmerii Wojskowej wykonuje czynności na polecenie:

- sądu wojskowego,
- prokuratora wojskowego,
- sądu powszechnego,
- organów administracji rządowej, wojskowej i samorządu terytorialnego,
- Agencji Mienia Wojskowego²⁸.

Formacja wykonuje zadania należące do jej zakresu działania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Żandarmeria Wojskowa może również sprawować swoje kompetencje poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej w stosunku do żołnierzy polskich oraz w stosunku do polskich pracowników zatrudnionych za granicą w polskich jednostkach wojskowych i w polskich przedstawicielstwach wojskowych chyba, że umowa międzynarodowa stanowi inaczej²⁹.

Rozdział 3 ustawy określa uprawnienia i obowiązki żołnierzy ŻW. Na jego podstawie żołnierze wykonujący zadania mają, m.in. prawo do:

- legitymowania w celu ustalenia tożsamości,
- nakładania grzywien w drodze mandatu karnego za wykroczenia, na zasadach i w trybie określonym dla funkcjonariuszy Policji w przepisach o postępowaniu w sprawach o wykroczenia,
- występowania do dowódców jednostek wojskowych z wnioskami o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego,
- przeszukiwania osób i pomieszczeń,
- dokonywania kontroli osobistej, przeglądania zawartości bagażu osobistego i sprawdzania ładunków we wszystkich środkach transportu,

²⁷ Tamże, art. 4, ust. 2.

²⁸ Tamże, ust. 3.

²⁹ Tamże, art. 5.

- obserwowania i rejestrowania przy użyciu środków technicznych obrazu i dźwięku zdarzeń w miejscach publicznych,
- udzielania pouczeń oraz wydawania rozkazów w granicach niezbędnych do wykonania czynności służbowej,
- żądania niezbędnej pomocy od instytucji państwowych, organów administracji rządowej i samorządu terytorialnego oraz przedsiębiorców,
- usuwania pojazdów i blokowania kół pojazdów,
- używania i wykorzystywania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej³⁰.

Oddział Specjalny Żandarmerii Wojskowej w Mińsku Mazowieckim

Oddział został stworzony do reagowania na zagrożenia międzynarodowym terroryzmem. Innym motywem była potrzeba posiadania pododdziałów operacyjnych wyszkolonych i przygotowanych zgodnie ze standardami międzynarodowymi, a także zdolnymi do realizacji zadań policyjnych w misjach stabilizacyjnych pokojowych i humanitarnych ONZ, NATO i UE. Priorytetem jest wsparcie dla jednostek Sił Zbrojnych biorących udział w misjach oraz wspieranie oddziałów działających przeciw terroryzmowi, ochraniających obiekty, zapobiegających klęskom żywiołowym i likwidujących ich skutki³¹.

Misje pokojowe i stabilizacyjne

Od czasu powstania współczesnej Żandarmerii Wojskowej pełni ona służbę w misjach i operacjach poza granicami państwa - początkowo pod nadzorem Organizacji Narodów Zjednoczonych, później NATO i Unii Europejskiej. Żandarmi pełnią służbę w dowództwach Polskich Kontyngentów Wojskowych, w strukturach wielonarodowych pododdziałów policji wojskowej oraz jako jednolite, zwarte pododdziały w składzie kompanii manewrowych wykonując zadania w podporządkowaniu narodowym, bądź w składzie pododdziałów wielonarodowych³². Żandarmeria Wojskowa w misjach i operacjach poza granicami państwa realizuje zadania, do których zaliczyć można:

- zapobieganie przestępstwom i wykroczeniom oraz ujawnianie i ściganie karne sprawców przestępstw i wykroczeń,

---

³⁰ Tamże, art. 17, ust. 1.

³¹ Źródło: <http://zw.wp.mil.pl/pl/156.html>, dostęp w dniu 26.01.17 r.

³² *Żandarmeria Wojskowa Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2013, s. 16.

- zapewnienie przestrzegania dyscypliny wojskowej oraz prawa miejscowego przez żołnierzy uczestniczących w danej misji,
- kontrola ruchu drogowego, rozpoznanie warunków drogowych i informowanie o zagrożeniach,
- konwojowanie transportów,
- ochrona VIP³³.

Oddziały Specjalne ŻW, z uwagi na wyposażenie oraz wyszkolenie przygotowani są do realizacji zadań w rejonie misji w zakresie:

- zapewnienia kontroli rejonu działania kontyngentu poprzez między innymi patrolowanie, rozpoznanie i monitorowanie sytuacji lokalnej,
- szkolenia lokalnych sił policyjnych,
- prowadzenia działań interwencyjnych,
- konwojowania i ochrony ładunków specjalnych,
- zapewnienia ochrony specjalnej VIP,
- kontroli osób, miejsc i obiektów³⁴.

Żołnierze Żandarmerii Wojskowej służyli na misjach w Afganistanie, Iraku, Kongo, Czadzie, Bośni i Hercegowinie, Syrii, Libanie, Gruzji i Kosowie.

Współpraca międzynarodowa

Żandarmeria Wojskowa jest szeroko zaangażowana w realizację współpracy międzynarodowej. Priorytetem dla formacji jest współpraca z policjami wojskowymi NATO, Unii Europejskiej oraz państw „Partnerstwa dla pokoju”. Żandarmeria Wojskowa stale prowadzi współpracę międzynarodową z formacjami policyjno-wojskowymi USA, Wielkiej Brytanii, Bułgarii, Chorwacji, Czech, Danii, Estonii, Francji, Hiszpanii, Holandii, Irlandii, Kanady, Litwy, Łotwy, Niemiec, Portugalii, Słowacji, Turcji, Ukrainy i Włoch³⁵.

Najważniejszymi przedsięwzięciami Żandarmerii Wojskowej są Wielonarodowy Batalion Policji Wojskowej NATO i Centrum Eksperckie Policji Wojskowej NATO w Bydgoszczy, w którym polska żandarmeria pełni rolę państwa wiodącego oraz Europejskie Siły Żandarmerii³⁶.

³³ Źródło: <http://zw.wp.mil.pl/pl/12.html>, dostęp w dniu: 26.01.17 r.

³⁴ Źródło: <http://zw.wp.mil.pl/pl/12.html>, dostęp w dniu: 26.01.17 r.

³⁵ Tamże.

³⁶ *Żandarmeria Wojskowa Sił Zbrojnych...*, s. 18.

Na arenie międzynarodowej pozycja polskiej żandarmerii została ostatecznie ugruntowana poprzez przyznanie jej przez Międzynarodowy Komitet Wysokiego Szczebla Europejskich Sił Zbrojnych statusu pełnoprawnego członkostwa³⁷.

Zakończenie

Żandarmeria Wojskowa jest ważnym elementem systemu bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku publicznego państwa. Żołnierze formacji uczestniczą w zapobieganiu i usuwaniu skutków klęsk żywiołowych, katastrof, awarii technicznych oraz zabezpieczaniu mienia wojskowego i cywilnego. To tylko kilka z szeregu zobowiązań żandarmów. Żandarmeria jest podzielona na oddziały, a każdy oddział odpowiada za realizację wyspecjalizowanych, podzielonych według kompetencji zadań. Realizując zadania, Żandarmeria Wojskowa współpracuje z innymi służbami porządku i bezpieczeństwa zorganizowanymi w Rzeczypospolitej Polskiej. Na współpracy wewnątrzpaństwowej nie kończy się działalność formacji na rzecz bezpieczeństwa państwa. Żandarmeria Wojskowa, jako prężna jednostka Sił Zbrojnych prowadzi działania na arenie międzynarodowej. Dbą o bezpieczeństwo regionalne szeroko współpracując z państwami Unii Europejskiej. Jednym z jej priorytetów jest budowanie bezpieczeństwa pod auspicjami NATO, czyli organizacji polityczno-wojskowej *stricte* związanej z zapewnianiem bezpieczeństwa.

Bibliografia:

- Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (DzU 1967, nr 44, poz. 220).
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (DzU 2001, nr 123, poz. 1353, z późn. zm.).
- Chmaj M., Żmigrodzki M., *Wprowadzenie do teorii polityki*, Lublin 2001.
- Encyklopedia politologii*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Warszawa 2016.
- Koziej S., *Wstęp do teorii i historii bezpieczeństwa*, Warszawa 2010.
- Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, red. R. Jakubczak, Warszawa 2003.
- Pacek B., Suliński J., *Od Napoleona do III RP. Szkice z dziejów 200 lat Żandarmerii Wojska Polskiego*, Warszawa 2013.
- Serowaniec M., Włoch W., *Pojęcie bezpieczeństwa*, [w:] *Kategoria bezpieczeństwa w regulacjach konstytucyjnych i praktyce ustrojowej państw Grupy Wyszehradzkiej*, red. A. Bień-Kacała (i in.), Toruń 2016.

³⁷ Tamże, s. 19.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 2008.

Słownik wyrazów obcych, red. J. Tokarski, Warszawa 1971.

Szmulik B., Żmigrodzki M., *Pojęcie, sposoby definiowania oraz cechy państwa*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin 2006.

Winczorek P., *Nauka o państwie*, Warszawa 2011.

<http://zw.wp.mil.pl/>

Nota o autorze:

Absolwentka studiów pierwszego stopnia na kierunek Bezpieczeństwo Narodowe, Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Zainteresowania badawcze związane z funkcjonowaniem struktur siłowych RP.

Analiza pozycji Beaty Szydło w strukturach Prawa i Sprawiedliwości

Streszczenie

Poniższe opracowanie dotyczy analizy pozycji aktualnej premier Polski Beaty Szydło w strukturach partii Prawo i Sprawiedliwość. W pracy znajduje się: analiza dotycząca specyfiki przywództwa partyjnego w PiS, analiza jej struktury w kontekście pozycji zajmowanej przez Beatę Szydło oraz przegląd historii jej działalności politycznej w PiS. Materiał ten zaprzecza temu, jakoby Beata Szydło z racji zajmowanego stanowiska premiera miała dodatkowe kompetencje wewnątrzpartyjne w PiS.

Słowa kluczowe: Beata Szydło, przywództwo, struktura, Prawo i Sprawiedliwość.

Summary

This article concerns the analysis of the current position of the Polish Prime Minister Beata Szydło in the structures of the party Prawo i Sprawiedliwość. The article develops the analysis regarding on the specifics of the Prawo i Sprawiedliwość party leadership, the analysis of its structure in the context of the position of Beata Szydło and an overview of the history of political activity of Beata Szydło in the party. This article denies that Beata Szydło as the Polish Prime Minister had additional internal powers in her own party.

Keywords: Beata Szydło, leadership, structure, Prawo i Sprawiedliwość.

Wstęp

Aktualna¹ premier Beata Szydło nie utworzyła do tej pory wokół siebie dużego okręgu zainteresowania w kontekście badań politologicznych. Wiąże się to ze stosunkowo krótką karierą polityczną, która do 2015 roku nie wzbudzała większych emocji wśród społeczeństwa. Niezaprzeczalnym faktem jest, że przed kampanią wyborczą w tym samym roku wiele osób, które nie śledziło wnikliwie polskiej sceny politycznej, nie było w stanie jej rozpoznać. Taki stan rzeczy uległ gwałtownej zmianie, kiedy to przed zbliżającymi się wyborami parlamentarnymi prezes partii Prawo i Sprawiedliwość oznajmił opinii publicznej, że jeśli jego ugrupowanie wygra wybory, na czele rządu stanie właśnie B. Szydło. W związku z tym powstała ciekawa zależność, w której silny przywódca partyjny, jakim jest Jarosław Kaczyński, ustępuje miejsca na stanowisku szefa Rady Ministrów osobie, która nie specjalnie była znana w społeczeństwie.

Zainteresowanie budzi pozycja B. Szydło w partii Prawo i Sprawiedliwość, z której się wywodzi. Właśnie ten aspekt argumentuje chęci autora do udzielenia odpowiedzi na następujące pytanie badawcze: jaką pozycję w strukturach partyjnych zajmuje B. Szydło?

Celem pracy jest przedstawienie pozycji w strukturach partii PiS badanej jednostki. Praca wyjaśnia zależność czy objęcie stanowiska premiera przez B. Szydło wpłynęło w jakikolwiek sposób na jej pozycję w organach partyjnych oraz czy w związku z tym posiada dodatkowe kompetencje bądź możliwości oddziaływania na funkcjonowanie partii. Ramy czasowe badanego tematu wyznaczono na lata 2005-2017, tzn. okres od momentu wstąpienia B. Szydło do partii do czasów teraźniejszych.

Materiałem badawczym pracy jest postać B. Szydło. Przeanalizowanie specyfiki przywództwa partyjnego w Prawie i Sprawiedliwości przynosi konkretną wiedzę dotyczącą kompetencji oraz zakresu władzy poszczególnych organów struktury organizacyjnej PiS. Szczegółowe zapoznanie się z tym aspektem pozwala na lepsze zrozumienie mechanizmów, wśród których poruszają się pozostali politycy partii, w tym badana jednostka.

Znikoma ilość publikacji naukowych powiązanych z badaną postacią determinuje metodologię pracy. Podstawową metodą badawczą wykorzystaną w tym artykule jest analiza treści, która opiera się na badaniu treści Statutu partii Prawo i Sprawiedliwość²

¹ Stan na przełom czerwca/lipca 2017 r.

² *Statut Prawa i Sprawiedliwości*, <http://pis.org.pl/document/archive/download/122>, dostęp w dniu: 01.03.2017 r.

oraz publikacji naukowych, w których można dostrzec szczegółowe opracowanie struktur partyjnych, wyjaśniających powstające zależności między poszczególnymi organami.

Analiza pozycji konkretnych polityków wśród ich partii nie stanowi dużego spektrum zainteresowania badań politologicznych, jeśli nie są oni ich przywódcami. Osoby, które nawet nie aspirują do tego, aby stanąć na czele ugrupowania, do którego przynależą, nie znajdowały się do tej pory w obrębie materiału badawczego publikacji naukowych. Nie inaczej sytuacja wyglądała w kontekście postaci Beaty Szydło.

Niewątpliwie trudnym zadaniem jest poszukiwanie artykułów naukowych dotyczących postaci aktualnej szefowej Rady Ministrów. Można za to znaleźć ciekawe publikacje, które szczegółowo wyjaśniają hierarchię strukturalną partii PiS oraz mające za przedmiot analizy zbliżone do tematu pracy zagadnienia:

1. Artykuł Katarzyny Sobolewskiej-Myślik, Beaty Kosowskiej-Gąstoł oraz Piotra Borowca³ w klarowny sposób zawiera analizę struktury i charakteru naczelnych władz partii politycznych w Polsce oraz wyjaśnia pozycje i kompetencje poszczególnych organów w strukturze partyjnej, m. in. PiS.
2. Proces przekształcania się PiS-u w ośrodek monocentryczny przedstawia Rafał Matyja⁴. Ukształtowanie się specyfiki przywództwa partyjnego analizowanego ośrodka politycznego autor utożsamia z historią partii oraz poniekąd charakterem aktualnego przywódcy, J. Kaczyńskiego. Szczegółowa analiza rotacji kadrowych, prezentacja politycznych posunięć partii w dziedzinie zarządzania oraz mechanizmów rekrutacji członków obrazuje dokładny kształt specyfiki przywództwa partyjnego, co również rzutuje na formę pozycji i kompetencji innych organów PiS.
3. Ekspertem w dziedzinie analizy systemów partyjnych w Polsce i na świecie jest wspomniana wcześniej K. Sobolewska-Myślik. Jej praca pt. „Partie i systemy partyjne na świecie”⁵ dostarcza niezwykle dużej ilości teoretycznej wiedzy dotyczącej funkcjonowania partii politycznych w przestrzeni polityki. Wyjątkowo przydatnymi elementami tej pozycji w badanym poniżej temacie są rozdziały poświęcone instytucjonalizacji partii, systemom partyjnym oraz rozdział VII „Partie w strukturach władzy”.

---

³ K. Sobolewska-Myślik, B. Kosowska-Gąstoł, P. Borowiec, *Przywództwo w polskich partiach politycznych w świetle analizy struktury i charakteru naczelnych władz partyjnych*, w: *Partie polityczne – przywództwo partyjne*, red. J. Sielski, M. Czerwiński, Toruń 2008, s. 112-127.

⁴ R. Matyja, *Od silnego przywództwa do partii monocentrycznej*, w: *Prawo i Sprawiedliwość*, red. M. Migalski, Toruń 2010, s. 24-55.

⁵ K. Sobolewska-Myślik, *Partie i systemu partyjne na świecie*, Warszawa 2010.

4. Kontekst analiz statutow partyjnych został wcześniej wielokrotnie opracowany. Jednymi z najbardziej kompleksowo przedstawiającymi ten problem materiałami są publikacje Tomasza Bichty (tutaj także scharakteryzowano strukturę partyjną PiS)⁶, Macieja Hartlińskiego⁷ czy Łukasza Tomczaka⁸.

Specyfika przywództwa partyjnego w Prawie i Sprawiedliwości

CieŜko zaprzeczyć tezie, mówiącej o tym, Ŝe na dzień dzisiejszy Prawo i Sprawiedliwość jest partią w znacznym stopniu monocentryczną, tzn. g łówny ośrodek decyzyjny dotyczący funkcjonowania partii skupia w swoich rękach jedna osoba, jej przywódca, czyli J. Kaczyński. „(...) Monocentryczny charakter obu partii zosta  wzmocniony w wyniku rywalizacji o urząd Prezydenta RP – zarówno w 2005 roku, jak teŝ w końcówce dekady, w perspektywie wyborów w 2010 roku. (...) Czynniki wzmacniającymi monocentryczny charakter partii była teŝ wyraźniejsza niŝ w latach 90. Identyfikacja ugrupowania z jego liderem oraz wprowadzone po 2001 roku mechanizmy finansowania partii z budŝetu państwa (...)”⁹.

Warto jednak ten temat zg łbić i wyjaśnić pewne zaleŝno ci, dotyczące elity partii. Niezwyk le istotnym czynnikiem, który ma wpływ na ksztaltowanie zarządu PiS jest jej historia. Powstanie tego ugrupowania warunkuje m. in. rozkład Akcji Wyborczej Solidarność. Powstająca luka w przestrzeni politycznej musiała zosta  szybko zagospodarowana. Pierwszą partią powstałą po rozpadzie tego ugrupowania była Platforma Obywatelska, która stopniowo cieszyła się coraz większą popularnością. Sam prezes J. Kaczyński stwierdzić, Ŝe decydującym momentem dotyczącym powstania PiS było utworzenie PO¹⁰.

„(...) Pow żnym atutem, który moŝna było wykorzystać w danej chwili, była ogromna popularność Lecha Kaczyńskiego jako bezkompromisowego ministra sprawiedliwości, walczącego z korupcj  i przestępczością pod hasłami czystości ŝycia publicznego (...)”¹¹. W czerwcu 2001 roku zaufanie do pierwszego prezesa partii deklarowało aŝ 70% ankietowanych¹². Taki stan rzeczy dawa  pewną podstaw  do tego, aby

⁶ T. Bichta, *Struktura organizacyjna partii politycznych w Polsce po 1989 roku*, Lublin 2010.

⁷ M. Hartliński, *Przywództwo partyjne w Polsce*, Toruń 2011.

⁸  . Tomczak, *Czy polskie partie są demokratyczne?*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2015, Vol. 47, s. 84-97.

⁹ R. Matyja, *Od silnego przywództwa...*, s. 24.

¹⁰ M. Karnowski, P. Zaremba, *O dwóch takich... Alfabet braci Kaczyńskich*, Kraków 2006, s. 265.

¹¹ K.A. Paszkiewicz, *Partie i koalicje polityczne III Rzeczypospolitej*, Wroc w 2004, s. 112.

¹² http://cbos.pl/SPISKOM.POL/2001/K_081_01.PDF, dostęp w dniu: 01.03.2017 r., s. 5.

myśleć, że w momencie zarejestrowania nowej partii zaufanie do niej, dzięki osobie L. Kaczyńskiego, byłoby stosunkowo wysokie. W skład ścisłego zarządu w momencie zakładania partii wchodził m. in.: bracia Kaczyńscy, Ludwik Dorn, Marek Jurek, Adam Lipiński.

Partia zrzeszała w swoich szeregach członków m. in. Przymierza Prawicy¹³ czy byłego Porozumienia Centrum¹⁴, które wcześniej były ugrupowaniami wewnątrznie bardziej zróżnicowanymi, co rodziło pewnego rodzaju obawę przed zbyt dużymi aspiracjami autonomii jednostek samorządowych, w których skład wchodziłi byli członkowie PP i PC. Do roku 2002 ścisły zarząd partii, na czele z braćmi Kaczyńskimi dość powściągliwie postępował wobec rekrutacji nowych członków w obawie przed wyżej opisanym zjawiskiem. Rok 2002 był przełomem w tym aspekcie, ponieważ mimo wielkiego sukcesu politycznego L. Kaczyńskiego (zwycięstwo w wyborach na prezydenta Warszawy), w wyborach samorządowych PiS nie otrzymał spodziewanego wysokiego poparcia¹⁵. Taki stan rzeczy wpłynął na modyfikację funkcjonowania partii, która odważniej sięgała po nowych członków, wzmacniając liczebnie swoje szeregi, co w naturalny sposób popularyzowało partię w społeczeństwie.

Po sukcesach L. Kaczyńskiego, nowym prezesem partii został jego brat Jarosław, który tę funkcję sprawuje do dzisiaj i znacznie zmodyfikował metody zarządzania partią. Przełomowy krok w kierunku monocentryzmu partyjnego dokonał się w roku 2005, kiedy PiS zwyciężył w wyborach parlamentarnych, a L. Kaczyński objął urząd prezydenta Rzeczypospolitej. J. Kaczyński przekonywał, że za sukcesem stoi modyfikacja metod zarządzania partią poprzez zdominowanie decyzji strategicznych partii, uciekając od wizerunku PiS jako partii antykomunistycznej, co według niego miało przynieść sukces wyborczy. Inaczej tę sytuację postrzegał L. Dorn, wtedy jeszcze członek ścisłego zarządu partii, a dziś oponent prezesa – twierdzi, że za zmianą specyfiki przywództwa partii było dopiero wspomniane zwycięstwo w wyborach w 2005 roku¹⁶.

„(...) Daleko idąca centralizacja i personalizacja władzy w Prawie i Sprawiedliwości znalazła usankcjonowanie w Statucie. W jego wersji obowiązującej od czerwca 2006 roku wszystkie istotne decyzje personalne szczebla regionalnego zostały przekazane do kompetencji przewodniczącego partii. W partii nie ma miejsca dla niepodporządkowu-

---

¹³ K.A. Paszkiewicz, *Partie i koalicje...*, s. 118-119.

¹⁴ Tamże, s. 101-106.

¹⁵ R. Matyja, *Od silnego przywództwa...*, s. 30-32.

¹⁶ Tamże, s. 36-37.

jących się jej jednoosobowemu kierownictwu (...)”¹⁷. Powyższy fragment materiału Ludwika Habudy potwierdza wcześniej wspomniane dywagacje. J. Kaczyński z biegiem czasu stawał się coraz bardziej wpływowym politykiem w PiS, a osoby, które nie do końca zgadzały się z jego wolą były zmuszone opuścić szeregi partyjne.

Upadek koalicji rządowej PiS, LPR i Samoobrony w roku 2007 doprowadziło do pewnego rodzaju przewrotu wewnątrzpartyjnego - dotychczasowa elita polityczna wystąpiła z PiS¹⁸. Składały się na to odejścia M. Jurka, Pawła Zalewskiego oraz K. Marcinkiewicza, jednakże najpoważniejszym przewrotem w partii, który naprowadził PiS na ostatnią prostą w kierunku monocentryzmu partyjnego była secesja L. Dorna, dotychczasowego jednego z założycieli partii. W tym momencie, praktycznie jedyną osobą z elity, pozostającą wciąż na swoim stanowisku był prezes J. Kaczyński. W naturalny sposób kształtuje to wysoką pozycję przywódcy, który w tej chwili nie miał żadnego konkurenta. Wypowiedź Adama Bielana (przytoczona przez R. Matyję) w trakcie jednego z kongresów partii dobitnie podkreśla pozycję przywódcy: „(...) Prezes ma jasny przekaz – decyzja kongresu [ponowny wybór J. Kaczyńskiego na prezesa zdecydowaną większością głosów – przyp. aut.] jest jasna i oczywista. PiS potwierdziło przywództwo prezesa, który nie dopuści do powstania chorego systemu baronów partyjnych (...)”¹⁹.

Kształtowanie się nowej elity partyjnej po tym przewrocie musiało wiązać się z wolą oraz aprobatą J. Kaczyńskiego. Aktualny Statut PiS mówi, że prezes jest najwyższą władzą wykonawczą, do którego należą m. in. takie kompetencje jak: wybór, powoływanie i odwoływanie członków władz PiS, „(...) koordynacja działań związanych z akcjami społeczno-politycznymi podejmowanymi przez ugrupowanie, (...) ustalanie wzoru dokumentów członkowskich, w tym dokumentów wymaganych przy przyjęciu w poczet członków PiS (...)”²⁰. Wybrane wyżej kompetencje potwierdzają usankcjonowane prawnie bardzo szerokie kompetencje prezesa, który za pośrednictwem podjętych przez siebie decyzji ma strategiczne znaczenie dotyczące funkcjonowania partii. Prezes ma wpływ na począwszy od kształtowania elit partii, kończąc na tworzeniu zasad rekrutacji nowych członków, którzy swoją drogą także musieli wypełniać pewne wymagania: „(...) posiada obywatelstwo polskie, ukończyła 18 lat, korzysta z pełni praw publicznych, zaakceptuje cele PiS, formy działania oraz zasady określone w niniejszym Statucie, regulaminach we-

¹⁷ L. Habuda, *Prawa i Sprawiedliwości Rzeczpospolita Polska. Aksjologia, ustrój, uprawianie polityki, obywatelskie społeczeństwo*, Opole 2010, s. 74.

¹⁸ R. Matyja, *Od silnego przywództwa...*, s. 46-47.

¹⁹ Tamże.

²⁰ *Statut...*, s. 11.

wewnętrznych oraz decyzjach władz PiS, spełnia inne wymogi określone okresowo przez Komitet Polityczny (...)”²¹. Już same wymogi rekrutacyjne zawierają konieczność akceptacji form działania PiS, w tym zasad funkcjonowania strukturalnego partii.

Podsumowując wyżej przeanalizowane zależności należy stwierdzić, że na dzień dzisiejszy stanowisko prezesa w strukturach PiS jest najbardziej uprzywilejowanym organem w wewnętrznych strukturach partyjnych. Przełom w latach 2006-2008, który wystąpił w strukturach partyjnych utworzył pewnego rodzaju dystans pomiędzy prezesem a nowym zarządem partii, który zastąpił poprzedników opuszczających PiS.

W związku z tym, iż skoro J. Kaczyński ma tak wysoką pozycję w partii, dlaczego nie zdecydował się na start w wyborach prezydenckich ani nie mianował siebie kandydatem na premiera w wyborach parlamentarnych w 2015 roku? Odpowiedzi zdaniem autora należy szukać w wynikach badań CBOS, dotyczących poziomu zaufania i nieufności do poszczególnych polityków z maja 2015 roku²². Przedstawione wyniki mówią o tym, że prezesowi PiS nie ufa aż 50% ankietowanych, co stawia go na 4. miejscu w niechlubnym rankingu nieufności do polityków w Polsce, tuż za Januszem Korwin-Mikkem, Januszem Palikotem oraz Antonim Macierewiczem. Tego typu zależność nie mogła doprowadzić do sukcesu wyborczego PiS, jeśli w kampanii wyborczej właśnie ten polityk odgrywałby największą rolę. Wysłunięcie kandydatury Andrzeja Dudy na prezydenta oraz B. Szydło na premiera wiązało się z taktyką marketingu politycznego, która miała za zadanie zmianę wizerunku partii na bardziej otwartą i mniej monocentryczną. Wyniki wyborcze potwierdziły skuteczność tego posunięcia.

Struktura partii Prawo i Sprawiedliwość w kontekście pozycji Beaty Szydło

Scharakteryzowana wyżej taktyka przeprowadzona przez prezesa PiS doprowadziła do wykreowania nowych liderów politycznych, którzy na dzień dzisiejszy sprawują jedno z najważniejszych stanowisk państwowych. Jedną z tych osób jest badana postać B. Szydło. W związku z tym warto przyjrzeć się strukturze instytucjonalnej partii Prawo i Sprawiedliwość w kontekście jej pozycji.

Statut PiS w następujący sposób kształtuje hierarchię wewnętrznych władz naczelnych²³:

---

²¹ Tamże, s. 5.

²² http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_074_15.PDF, Warszawa 2015, dostęp w dniu: 01.03.2017 r., s. 4.

²³ *Statut...*, s. 8-16.

- Kongres – najważniejszy organ władzy partyjnej. Do jego kompetencji należy, m. in.: przyjęcie deklaracji ideowej, nowego statutu oraz programu partii, wybór prezesa oraz członków poszczególnych komisji. Członkami Kongresu są: prezes i prezes honorowy, członkowie Rady Politycznej i innych instytucji, członkowie Rady Ministrów, sekretarze stanu, wojewodowie oraz inni reprezentanci administracji rządowej wywodzącej się z PiS, delegaci wybrani przez Zjazdy Okręgowe oraz inni członkowie partii.
- Prezes – jego pozycja i kompetencje zostały przeanalizowane we wcześniejszych częściach pracy,
- Rada Polityczna – najwyższy organ uchwałodawczy PiS w okresach między posiedzeniami Kongresu. W jej skład wchodzi aktualnie 119 osób, m. in. prezes i wiceprezesi (tj. Prezydium Partii), posłowie, senatorowie oraz europarlamentarzyści wywodzący się z PiS oraz inni członkowie wybrani przez Kongres. Najważniejszymi kompetencjami Rady są: określanie kierunków polityki partii, wybór i odwoływanie na wniosek prezesa kandydatów na ważne stanowiska partyjne, podejmowanie najważniejszych decyzji strategicznych, np. dotyczących zawierania koalicji politycznych, wybór kandydata PiS na prezydenta RP.
- Komitet Polityczny – organ reprezentujący partię na zewnątrz. Aktualnie w Komitecie zasiada 34 członków: prezes i prezes honorowy partii, przewodniczący klubu parlamentarnego, wiceprezesi, skarbnik i Przewodniczący Komitetu Wykonawczego oraz posłowie, senatorowie i europarlamentarzyści pełniący funkcje w Prezydium Sejmu, Senatu oraz Parlamentu Europejskiego. Najważniejsze kompetencje Komitetu to m. in.: „(...)prowadzenie bieżącej działalności ugrupowania, sprawowanie nadzoru nad bieżącą działalnością Klubu (Koła, Zespołu) Parlamentarnego PiS, koordynacja działań związanych z realizacją uchwał Rady Politycznej i Komitetu Politycznego, zatwierdzanie kandydatów PiS w wyborach parlamentarnych i do Parlamentu Europejskiego (...)”²⁴.

Innymi instytucjami mającymi wpływ na funkcjonowanie partii, ujęte w Statucie to Krajowa Komisja Rewizyjna²⁵ oraz Koleżeński Sąd Dyscyplinarny²⁶.

Analizując kontekst pozycji B. Szydło w świetle struktur partyjnych należy zaznaczyć, że premier jest wiceprezesem partii, co oznacza, że jest członkiem Prezydium Partii,

²⁴ Tamże, s. 15.

²⁵ Tamże, s. 31.

²⁶ Tamże, s. 30.

Kongresu, Rady Politycznej oraz Komitetu Politycznego. Na tej podstawie można stwierdzić, że należy do ścisłego grona elit politycznych partii. Zestawiając kompetencje poszczególnych instytucji struktury, B. Szydło bierze czynny udział w:

- Procesie tworzenia i opiniowania najważniejszych strategicznie aspektów funkcjonowania partii – w ramach uczestnictwa w Kongresie,
- Procesie tworzenia kierunków działalności polityki partyjnej, do którego należą m. in.: opiniowanie wyborów personalnych (np. dotyczących kandydata na prezydenta), obieranie strategii dotyczących współpracy z innymi podmiotami, itp. – w ramach członkostwa w Radzie Politycznej.
- Procesie sprawowania nadzoru nad działalnością partii, reprezentowanie jej na zewnątrz, koordynowanie działań powiązanych z decyzjami Rady Politycznej oraz Komitetu Politycznego – w ramach członkostwa w Komitecie Politycznym.
- Spoglądając na wyżej wymienione elementy, na które B. Szydło ma wpływ w kontekście poruszania się w przestrzeni partyjnej, można odnieść wrażenie, że jest jedną z wiodących postaci w partii. Aby jednak rzetelnie ocenić wpływ jej osoby na funkcjonowanie PiS należy wziąć pod uwagę kilka następujących czynników: objęcie przez nią stanowiska premiera w żaden sposób nie zmienia jej pozycji w strukturach partii. Statut PiS nie wspomina nic o prezesie Rady Ministrów wywodzących się z partii oraz związanych z piastowaniem tego stanowiska profitów. Ponadto, B. Szydło, obejmując fotel premiera nie była zmuszona opuścić szeregów Prawa i Sprawiedliwości.

Można więc stwierdzić, że aspekt posiadania tak odpowiedzialnego stanowiska nie wpływa w znaczący sposób na jej pozycję. Warto zwrócić także uwagę na aspekt liczebny – B. Szydło zasiadając w Prezydium Partii ma obok siebie 6 innych osób, w Radzie Politycznej razem z premierem zasiada 119 członków, a w Komitecie Politycznym aż 34²⁷. Tak liczne osobowo gabinety zmniejszają siłę przebiecia premiera w kontekście podejmowania wiążących decyzji.

Można zatem stwierdzić, że w sensie przedmiotowym, B. Szydło pomimo zajmowania stanowiska szefa rządu, nie jest beneficjentką szczególnych korzyści z tego tytułu na płaszczyźnie partyjnej. Ponadto, będąc członkinią najważniejszych organów partii, nie ma wystarczających kompetencji do tego, aby w znaczny sposób mieć wpływ na kształtowanie działalności PiS, ze względu na dużą liczebność członków tych organów.

---

²⁷ <http://pis.org.pl/partia/wladze-ludzie>, dostęp w dniu: 01.03.2017 r.

Dywagując na temat pozycji badanej jednostki w strukturach partyjnych należy zwrócić uwagę, że nie piastuje żadnego stanowiska stricte przywódczego, jest za to tylko członkinią.

Historia działalności politycznej Beaty Szydło w partii Prawo i Sprawiedliwość

Badając pozycję B. Szydło w strukturach partii należy zapoznać się z historią działalności jej osoby w PiS. Na wstępie należy zaznaczyć, że praktycznie niemożliwym jest odnalezienie kalendarium działalności partyjnej premier wśród naukowych publikacji. Jedyne źródło tego typu wiedzy mogą stanowić materiały dostępne w sieci. Strona internetowa *www.premier.gov.pl* dosłownie w trzech zdaniach odnosi się do historii działalności partyjnej B. Szydło: „(...) W 2005 wstąpiła do Prawa i Sprawiedliwości i z jego listy została wybrana na posła V kadencji z najlepszym wynikiem w okręgu chrzanowskim. Zasiadała w Komisji Gospodarki i Komisji Samorządu Terytorialnego i Polityki Regionalnej. W 2010 została wiceprezesem Prawa i Sprawiedliwości (...)”²⁸.

Obserwując karierę polityczną B. Szydło od roku 2005 należy zwrócić uwagę na ciekawe zagadnienie – faktem jest, że aktualna premier mogła być członkiem największej partii opozycyjnej wobec PiS, tj. Platformy Obywatelskiej²⁹. Co do tego aspektu istnieją dwie różne wersje, przedstawione w przytoczonym artykule – premier twierdzi, że dostała zaproszenie, aby wstąpić w szeregi PO, ale odmówiła, zaś druga strona deklaruje, iż badana jednostka sama zgłaszała chęć akcesu do Platformy, jednakże jej prośba została odrzucona, co wiązało się z decyzją dołączenia do struktur PiS.

Uzyskując miejsce na liście PiS, zdobyła mandat posła V kadencji Sejmu, zdobywając największą ilość głosów w okręgu chrzanowskim. Jej parlamentarna praca w tej kadencji zakończyła się na 42 wystąpieniach sejmowych³⁰ oraz członkostwie w Komisji Gospodarki³¹ oraz Komisji Samorządu Terytorialnego i Polityki Regionalnej³².

²⁸ <https://www.premier.gov.pl/ludzie/beata-szydlo.html>, dostęp w dniu: 01.03.2017 r.

²⁹ <http://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/408646,beata-szydlo-chciala-do-platformy.html>, dostęp w dniu: 01.03.2017 r.

³⁰ <http://orka2.sejm.gov.pl/Debate5.nsf>, dostęp w dniu: 01.03.2017 r.

³¹ <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/agent.xsp?symbol=KOMISJAST&NrKadencji=7&KodKom=GOS>, dostęp w dniu: 01.03.2017 r.

³² <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/agent.xsp?symbol=KOMISJAST&NrKadencji=7&KodKom=STR>, dostęp w dniu: 01.03.2017 r.

W wyborach parlamentarnych w 2007 roku również udało jej się wywalczyć mandat poselski³³. W tej kadencji nie zasiadała w żadnej komisji, liczba jej wystąpień wynosiła 83³⁴, co można potraktować jako wysoką aktywność parlamentarną. Zaangażowanie w działalność partyjną owocowało docenieniem jej wysiłku przez prezesa J. Kaczyńskiego, który w 2010 roku mianował B. Szydło na stanowisko wiceprezesa PiS.

Wybory w 2011 roku również przyniosły B. Szydło mandat poselski, zdobywając w nich 43 612 ważnych głosów³⁵. W czasie tej kadencji ówczesna już wiceprezes PiS została mianowana skarbnikiem partii. Wydarzenie to miało miejsce dokładnie w 2014 roku. Powierzenie tak odpowiedzialnego stanowiska partyjnego, związanego *stricte* z jej budżetem, nie mogło zostać powierzone osobie, która nie ma zaufania prezesa J. Kaczyńskiego.

Tak ukształtowana działalność partyjna doprowadziła do tego, że przed wyborami parlamentarnymi w 2015 roku B. Szydło została mianowana na kandydatkę na stanowisko premiera z szeregów partii PiS³⁶.

Pewnego rodzaju fenomenem historii działalności B. Szydło w strukturach PiS jest fakt, że w stosunkowo krótkim czasie od momentu wstąpienia w szeregi partii stała się jej wiceprezesem, później skarbnikiem, a następnie kandydatem na premiera. Fakt ten dowodzi temu, że prowadzona przez nią działalność musiała spotykać się z aprobatą prezesa J. Kaczyńskiego, który jako silny przywódca w monocentrycznym środowisku wynagrodził ją takim awansem w strukturach. To właśnie aktywna działalność parlamentarna, prowadzona zgodnie z przekonaniem prezesa, biorąc pod uwagę przeanalizowaną specyfikę przywództwa partyjnego w Prawie i Sprawiedliwości, uwarunkowała aktualną pozycję B. Szydło w dzisiejszym środowisku politycznym.

Wnioski

Wyniki badań dotyczących pozycji B. Szydło w strukturach partii Prawo i Sprawiedliwość, pozwalają udzielić odpowiedzi na zadane we wstępie pracy pytanie badawcze. B. Szydło, będąc wiceprezesem, automatycznie jest również członkiem Rady Politycznej oraz Komitetu Politycznego, czyli organów mających strategiczne znaczenie na funkcjonowanie partii.

³³ http://www.wybory2007.pkw.gov.pl/SJM/pliki/DOKUMENTY/obwieszczenia/Obwieszczenie_PKW_do Sejmu_RP.pdf, dostęp w dniu: 01.03.2017 r., s. 71

³⁴ <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf>, dostęp w dniu: 01.03.2017 r.

³⁵ <http://wybory2011.pkw.gov.pl/wsw/pl/000000.html>, dostęp w dniu: 01.03.2017 r.

³⁶ <http://www.rmfm24.pl/fakty/polska/news-jaroslaw-kaczynski-beata-szydlo-kandydatka-pis-na-premiera,nId,1838832>, dostęp w dniu: 01.03.2017 r.

Aktualnie B. Szydło, będąc premierem Polski, nie może z tego tytułu liczyć na dodatkowe benefity wewnątrzpartyjne związane z piastowanym przez nią stanowiskiem. Przedstawiony statut partii w żaden sposób nie reguluje tej zależności. W związku z tym można stwierdzić, że badana jednostka pełni taką samą rolę instytucjonalną w partii jaką pełniła przed desygnowaniem jej na fotel Prezesa Rady Ministrów.

Analizując historię działalności B. Szydło w strukturach PiS należy przykuć szczególną uwagę do stosunkowo dynamicznego awansu na tej płaszczyźnie. W przeciągu 10 lat od wstąpienia B. Szydło do Prawa i Sprawiedliwości, zajmowała stanowisko wiceprezesa, skarbnika oraz premiera. Można stwierdzić, że wiąże się to z rzetelnym wykonywaniem wyznaczonych obowiązków oraz bezpośrednią relacją z prezesem J. Kaczyńskim, który obdarzając jej osobę dużym zaufaniem, powierzył do wykonywania powyższe stanowiska.

Ponadto, warto zwrócić uwagę, że zajmując stanowisko wiceprezesa, B. Szydło nie posiada aspiracji do tego, aby zdobyć kolejny awans w strukturach i stanąć na czele swojego ugrupowania. Dowodem na taki stan rzeczy jest brak jej kandydatury w ostatnich wyborach na prezesa PiS³⁷, w których niemal jednogłośnie zwyciężył J. Kaczyński, nie posiadając nawet żadnego konkurenta w procesie elekcji.

Bibliografia:

- Bichta T., *Struktura organizacyjna partii politycznych w Polsce po 1989 roku*, Lublin 2010.
- Habuda L., *Prawa i Sprawiedliwości Rzeczpospolita Polska. Aksjologia, ustrój, uprawianie polityki, obywatelskie społeczeństwo*, Opole 2010.
- Hartliński M., *Przywództwo partyjne w Polsce*, Toruń 2011.
- Karnowski M., Zaremba P., *O dwóch takich... Alfabet braci Kaczyńskich*, Kraków 2006.
- Matyja R., *Od silnego przywództwa do partii monocentrycznej*, w: *Prawo i Sprawiedliwość*, red. M. Migalski, Toruń 2010.
- Paszkiewicz K. A., *Partie i koalicje polityczne III Rzeczypospolitej*, Wrocław 2004.
- Sobolewska-Myślik K., Kosowska-Gąstoł B., Borowiec P., *Przywództwo w polskich partiach politycznych w świetle analizy struktury i charakteru naczelnych władz partyjnych*, w: *Partie polityczne – przywództwo partyjne*, red. J. Sielski, M. Czerwiński, Toruń 2008.
- Sobolewska-Myślik K., *Partie i systemu partyjne na świecie*, Warszawa 2010.
- Tomczak Ł., *Czy polskie partie są demokratyczne?*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2015, Vol. 47.

³⁷ <http://www.rp.pl/Prawo-i-Sprawiedliwosc/160709884-Kaczynski-ponownie-prezesem-PiS.html>, dostęp w dniu: 01.03.2017 r.

Nota o autorze:

Jakub Klepański – absolwent kierunku Bezpieczeństwo narodowe w Instytucie Nauk Politycznych na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie. Autor kilku artykułów naukowych dotyczących szeroko zakrojonej problematyki bezpieczeństwa państwa. Obszary zainteresowań naukowych to przywództwo polityczne i partyjne oraz polityka bezpieczeństwa państwa.

Kształtowanie się tożsamości regionalnej w obwodzie kaliningradzkim

Streszczenie

W ostatnich latach można zauważyć wyraźny wzrost zainteresowania różnych nauk społecznych, zwłaszcza politologii, kwestią tożsamości kulturowej. Jest to efekt nasilających się procesów identyfikacyjnych i tworzenia nowych tożsamości uczestników stosunków międzynarodowych, będących bezpośrednim skutkiem rozpadu ładu zimnowojennego. Zachodzące w ostatnich dekadach procesy globalizacyjne i towarzyszące im zjawiska integracji stawiają przed jednostkami, grupami społecznymi i państwami problem nowego potwierdzenia swojej tożsamości. Celem artykułu będzie przedstawienie procesu tworzenia się tożsamości regionalnej w obwodzie kaliningradzkim.

Słowa kluczowe: Obwód kaliningradzki, Rosja, tożsamość regionalna, polityczna regionalistyka.

Summary

In recent years, one can notice a marked increase in interest in various social sciences, especially political science, and the issue of cultural identity. This is the effect of growing identification processes and the creation of new identities of participants in international relations, which are a direct result of the collapse of the Cold War order. The globalization processes that have taken place in recent decades and the accompanying phenomena of integration pose a problem for individuals, social groups and countries with a new confirmation of their identity. The aim of the article is to present the process of creating a regional identity in the Kaliningrad region.

Key words: Kaliningrad Region, Russia, regional identity, political regionology.

Przyszłość rozwoju ludzkości tłumaczy się często poprzez wskazanie na wzrost w ostatnich dziesięcioleciach wzajemnych relacji i współzależności między państwami, narodami czy kulturami¹. Procesy modernizacji, westernizacji i globalizacji idą w parze z przyspieszeniem dynamiki kulturowej, nasileniem kulturalnej jednorodności, na tle tendencji uniwersalistycznych, co kryje w sobie niebezpieczeństwo kulturalnej jednorodności, a tym samym, powoduje poszukiwanie przez te podmioty sposobów na zachowanie własnej specyfiki². W naukach humanistycznych i społecznych zagadnienie relacji globalne-lokalne stało się jednym z najważniejszych w ostatnim okresie³. Postmodernistyczna apologia różnorodności, aktualność opozycji swój-obcocy idee multikulturalizmu stały się jednymi z najważniejszych tematów, wokół których zogniskowane są współczesne spory naukowe⁴.

Na początku trzeciego tysiąclecia w światowej kulturze wyraźnie ujawnia się oddziaływanie dwu przeciwnych tendencji: uniwersalizmu i partykularyzmu, wzrost jedności kulturowej oraz zwiększanie kulturalnej, etnicznej i religijnej różnorodności⁵. Wszystko to sprawia, że szczególnie aktualnym problemem jest kulturalne samookreślenie się oraz poszukiwanie własnej odrębności. Również obwód kaliningradzki stał się współuczestnikiem procesów kulturowych zachodzących w Europie i na świecie.

„Obwód kaliningradzki jest nieodłączną częścią Rosji” – trudno jest znaleźć polityka, zainteresowanego problemami regionu bałtyckiego, który nie wypowiedałby podobnych słów lub ich modyfikacji⁶. Politycy rosyjscy dodają na ogół, że obwód jest jednym z regionów Rosji i poza specyficznym położeniem, niczym szczególnym się nie wyróżnia. Tak częste powtarzanie tego typu deklaracji w powszechnej świadomości rodzi pytanie, czy politycy w ten sposób nie próbują przekonać samych siebie czy być może jest tak, że problem z obwodem kaliningradzkiego rzeczywiście istnieje?

¹ Zob. T.G. Ash, *Wolny świat. Dlaczego kryzys Zachodu jest szansą naszych czasów*, Kraków 2005, s. 74-122.

² Zob. J. Grzywacz, *Suwerenność państwowa i narodowa wobec globalizacji i integracji europejskiej*, w: *Globalizacja i my. Tożsamość lokalna wobec trendów globalnych*, red. R. Piekarski, M. Graban, Kraków 2003, s. 295-303.

³ Zob. K. Leśniak-Moczuk, *Lokalizm w perspektywie globalizacji*, w: *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Problemy globalizacji i regionalizacji*, cz. 1, red. M.G. Woźniak, Rzeszów 2006, s. 129-136; Z. Bauman, *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika*, Warszawa 2000, s. 35-66; T.L. Friedman, *Lexus i drzewo oliwne. Zrozumieć globalizację*, Poznań 2001, s. 69-102.

⁴ Zob. na przykład: W. Wnuk-Lipiński, *Świat międzyepoki. Globalizacji, demokracja, państwo narodowe*, Kraków 2004; W.J. Burszta, W. Kuligowski, *Sequel. Dalsze przygody kultury w globalnym świecie*, Warszawa 2005.

⁵ S.P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 1998, s. 27-33.

⁶ W. Jegorow, *Kaliningradskaja oblast jawljajetsia nieojemliemoj czastju Rossii*, 17.04.2001, <http://www.regions.ru>; *Rossija nie odstast Kaliningradskuju oblast za dolgi*, zawieril Putin, 12.6.2003, <http://www.itar-tass.com>.

Zgodnie z artykułem 65 Konstytucji Federacji Rosyjskiej obwód kaliningradzki jest jednym z 83 podmiotów Federacji Rosyjskiej⁷ o określonej różnorodności w politycznym, ekonomicznym czy kulturalnym wymiarze. Obwód kaliningradzki ze względu na swoje enklawowe położenie wyróżnia się na tle innych prowincjonalnych regionów Federacji Rosyjskiej⁸. Ale są też inne właściwości tego najbardziej na zachód wysuniętego podmiotu Rosji, które mają wpływ na charakter jej regionalnej tożsamości.

Przemiany społeczno-polityczne, do jakich doszło na przełomie lat 80. i 90. XX wieku w Europie Środkowo-Wschodniej, spowodowały upadek ideologii komunizmu⁹. Wskutek tego, społeczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej, poddane procesowi przemian politycznych, zaczęły poszukiwać nowych wartości i nowej tożsamości. Proces ten w dużym stopniu dotyczył przede wszystkim państw obszaru byłego ZSRR, a w szczególności Federacji Rosyjskiej, jako formalnej sukcesorki Związku Radzieckiego¹⁰. Problemem społeczeństwa rosyjskiego okresu transformacji stało się określenie własnej tożsamości narodowej oraz budowa nowej przestrzeni kulturowej, która stałaby się podstawą dla przyszłego rozwoju¹¹. W dalszej perspektywie twórcy nowego ładu założyli tworzenie nowoczesnego społeczeństwa obywatelskiego. Jednak, jak wskazuje Eugeniusz Zieliński¹², wielkie ponadwiekowe opóźnienie, spowodowane eksperymentem tworzenia ideologicznego państwa radzieckiego i utopijnego społeczeństwa zwanego socjalistycz-

⁷ W latach 2003 i 2005 weszły w życie nowe zasady „powiększania” terytoriów zgodnie z ustawą „O trybie przyjmowania do Federacji Rosyjskiej i tworzeniu w jej składzie nowego podmiotu FR”, co spowodowało, że od 1 grudnia 2005 r. w skład FR wszedł nowy podmiot – Kraj Permski (z połączenia Obwodu Permskiego i Okręgu Autonomicznego Komi-Permiackiego), 1 stycznia 2007 r. – Kraj Krasnojarski (połączono Kraj Krasnojarski, Okręg Ewenkijski i Autonomiczny Okręg Tajmyrski), 1 lipca 2007 r. został formalnie utworzony Kraj Kamczacki (z połączenia Obwodu Kamczackiego i Autonomicznego Okręgu Koriackiego), 1 stycznia 2008 r. do Obwodu Irkuckiego został dołączony Ust-Ordynsko-Buriacki Okręg Autonomiczny, zaś 1 marca 2008 r. powstał nowy podmiot FR – Kraj Zabajkalski (z połączenia Obwodu Czytyjskiego i Agińsko-Buriackiego Okręgu Autonomicznego). Zob. *Konstitucija Rossijskoj Fiedieracii prinjata na wsienarodnom gołosowanii 12 diekabrja 1993 goda*, Moskwa 2005, s. 23-25; *Obiedienije riegionow Rossii*, <http://www.enci.ru>; W.I. Maliszewa, *Rossijskaja Fiedieracija kak razwiwajuszczajasja tierritorijalno-politичесkaja sistiema*, Moskwa 2008, s. 22.

⁸ J.D. Rożkow-Juriewskij, *O primienimosti ponjatij „nklaw” i „eksklaw” k charaktieristike Kaliningradskoj oblasti*, w: *Kaliningradskaja oblast: gieograficzieskije aspiekty riegionalnogo razwitija*, red. G.M. Fiedorow, Kaliningrad 1996, s. 74-80.

⁹ V. Pay-Gorskiy, *Rozwój suwerenności państwowej krajów Wspólnoty Niepodległych Państw po rozpadzie ZSRR – niektóre aspekty*, w: *Suwerenność państwa we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, red. A. Leszczyński, S. Sadowisk, Warszawa 2005, s. 353.

¹⁰ A. Kozłowski, *Rosja wyparta z Europy. Geopolityka granicy pokoju brzeskiego 1918 r.*, Toruń 2001, s. 199-217.

¹¹ J. Potulski, *Rola i znaczenie tradycji w funkcjonowaniu współczesnych instytucji politycznych w Rosji*, Toruń 2005, s. 452.

¹² E. Zieliński, *Rosja – demokratyczny czy autorytarny system rządów*, „Przegląd Europejski” 2005, nr 2, s.10.

nym¹³, trudne jest do pokonania. Po dezintegracji Związku Radzieckiego i powstaniu Federacji Rosyjskiej problem poszukiwania tożsamości stał się dla nowego państwa¹⁴, w tym także dla obwodu kaliningradzkiego, sprawą o fundamentalnym znaczeniu.

Pojęcie „tożsamości” (ang. *identity*) oznacza utożsamianie się (z kimś) lub identyfikowanie się, ściśle powiązanie (z czymś). Może być odnoszone do osoby, grupy osób, zbiorowości lokalnej i regionalnej, narodu (łączonego najczęściej z państwem), wspólnoty np. Unii Europejskiej lub całego kontynentu (Europy). Specyficzną rolę spełniają tożsamości etniczne i religijne. Rola tożsamości wyraźniej uwidacznia się dopiero w konfrontacji z „innością” („obcością”). Tożsamość jest „odczuwana” przez samych zainteresowanych (osoby, narody), bądź też „rozpoznawana i konstruowana” przez stojącego z boku specjalistę – badacza. Różne są koncepcje tożsamości, rozwijane w obrębie różnych dyscyplin, szkół i orientacji teoretycznych, zwłaszcza psychologii, socjologii i antropologii¹⁵.

Jak wskazuje Stanisław Bieleń, tożsamość każdego podmiotu jest wypadkową złożonych procesów i uwarunkowań. Nie jest to wartość ani cecha dana raz na zawsze. Ciągłe przeobrażenia tożsamości są wynikiem świadomych i koniecznych wyborów, ale również wielu przypadkowych zdarzeń i okoliczności. Dopiero z upływem pewnego okresu zachodzi proces ich subiektywnej akceptacji, choć wcześniej podmiot nie miał na nie większego wpływu. Identyfikacja jest wynikiem pewnej autorefleksji, samowiedzy, kształtowania określonych wyobrażeń o sobie. Większość definicji tożsamości podmiotów społecznych odnosi się do ich samoświadomości, która jest wynikiem interakcji, polegającej na ocenie swoich możliwości w zestawieniu z innymi podmiotami i okolicznościami, w które określony podmiot jest uwikłany¹⁶.

Kontynuując swoje rozważania na temat pojęcia tożsamości S. Bieleń konstatuje, że należy również wskazać na przejawy tożsamości jednostek i grup społecznych, wyrażające się „w systemach wartości, pamięci historycznej, w tym źródłach pochodzenia,

¹³ Szerzej na ten temat historii komunizmu w ZSRR oraz jego upadku zob. F. Furet, *Przeszłość pewnego złudzenia. Esej o idei komunistycznej w XX w.*, Warszawa 1996.

¹⁴ Andrzej Czarnocki pisze, że cywilizacyjno-kulturowa tożsamość Rosji stanowi zespół wewnętrznych wyznaczników polityki zagranicznej tego państwa o fundamentalnym znaczeniu, wśród których – za Ziemowitem J. Pietrasiem – wymienia grupę wyznaczników aksjologicznych, takich jak: religia, kultura i tradycja narodowa oraz historyczne doświadczenia narodu. Rzutują one – dodaje – na grupę wyznaczników subiektywnych, określających charakter percepcji rzeczywistości międzynarodowej przez ośrodek decyzyjny. Zob. A. Czarnocki, *Cywilizacyjno-kulturowa tożsamość Rosji*, w: *Federacja Rosyjska w stosunkach międzynarodowych*, red. A. Czarnocki, I. Topolski, Lublin 2006, s. 26.

¹⁵ K. Łastawski, *Polskość w Europie. Polska tożsamość narodowa w jednoczącej się Europie*, Warszawa 2004, s. 11.

¹⁶ S. Bieleń, *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2006, s. 22.

często mgliście określonych przez mity i legendy, lokalizacji przestrzennej (terytorialnej) i świadomym antycypowaniu przyszłości (...). Inaczej mówiąc, chodzi o zbiór wyobrażeń, sądów i przekonań, jakie dany podmiot społeczny konstruuje, stając przed zadaniem zdefiniowania samego siebie”¹⁷. Wymieniając czynniki kształtujące tożsamość – w tym wypadku państwa – wylicza następujące: czynniki geograficzne, historyczne i demograficzne, ustrojowe, ekonomiczne i wojskowe, a także kulturowe, ideologiczne i psychologiczne¹⁸.

Józef Kukułka zdefiniował tożsamość, niezależnie od jej punktu odniesienia, jako symboliczno-kulturową reprezentację pewnej sumy zachowań i ich znaczeń praktycznych, określającą zarazem usytuowanie indywidualnych lub zbiorowych podmiotów w świecie oraz ich wzajemne więzi¹⁹.

Z kolei Andrzej Chodubski rozumie tożsamość państwa, jako „społeczno-polityczną identyfikację obejmującą sferę pochodzenia etnicznego, zajmowana przestrzeń, historię, poziom rozwoju gospodarczego oraz kulturę, a w niej aspiracje, dążenia, wartości większości jego mieszkańców, jak też ogląd zewnętrzny (różnych państw i narodów świata) tej identyfikacji”²⁰. Autor podkreśla, że istnieje trudność z określeniem tożsamości cywilizacyjnej Rosji, wśród czynników wpływających na jej odrębność od innych państw wymienia: specyficzną przestrzeń, specyficzny stosunek Rosjan do pracy, tradycje biurokratyczną, kult monumentalizmu, hołdowanie idei wielkości, warunki geograficzno-przyrodnicze, w tym klimatyczne, ruch migracyjny czy religia prawosławna²¹.

W ostatnich latach można zauważyć wyraźny wzrost zainteresowania różnych nauk społecznych, zwłaszcza politologii, kwestią tożsamości kulturowej. Jest to efekt nasilających się procesów identyfikacyjnych i tworzenia nowych tożsamości uczestników stosunków międzynarodowych, będących bezpośrednim skutkiem rozpadu ładu zimnowojennego. Zachodzące w ostatnich dekadach procesy globalizacyjne i towarzyszące im zjawiska integracji stawiają przed jednostkami, grupami społecznymi i państwami problem nowego potwierdzenia swojej tożsamości²².

¹⁷ Tamże, s. 24.

¹⁸ Tamże, s. 26.

¹⁹ J. Kukułka, *Pojmowanie i istota tożsamości narodowej pod koniec XX wieku*, w: *Nowa tożsamość Niemiec i Rosji w stosunkach międzynarodowych*, red. S. Bieleń, W.M. Góralski, Warszawa 1999, s. 12.

²⁰ A. Chodubski, *Odrębność dziedzictwa kulturowo-cywilizacyjnego Rosji*, w: *Drogi i bezdroża ku demokracji. Przemiany polityczne w Europie postkomunistycznej*, red. R. Bäcker, J. Marszałek-Kawa, Toruń 2005, s. 182; por. Tenże, *Swoistość kształtowania się tożsamości na pograniczach kultur*, w: *Europejskie dylematy i wyzwania*, red. S. Wojciechowski, Poznań 2004, s. 7-16.

²¹ Tamże, s. 183-193.

²² M. Nizioł, *Dylematy kulturowe międzynarodowej roli Rosji*, Lublin 2004, s. 35.

Pojęcie „tożsamości kulturowej” ma wieloznaczný, szeroki zakres znaczeniowy i często ujmowane jest zamiennie z pojęciem „tożsamości narodowej”, „tożsamości społeczno-kulturowej” lub „tożsamości cywilizacyjno-kulturowej”²³. Wyróżnia się również „tożsamość europejską”, stopniowo kształtuje się „tożsamość wspólnotowa” Unii Europejskiej, wzrasta również znaczenie „tożsamości regionalnej”.

Stopień przywiązania i identyfikacji mieszkańców z miejscem i regionem zamieszkania, czyli poczucie tożsamości regionalnej, stanowi – jak pisze Andrzej Sakson – istotny element w analizie ogółu procesów społecznych dokonujących się na obszarze państwa²⁴. Zaawansowanie tych procesów świadczy o sposobie funkcjonowania danego społeczeństwa, o jego spójności i trwałości. Odgrywa także ważną rolę z punktu widzenia interesów globalnych interesów państwa, gdyż zaświadcza o stopniu jego stabilizacji i wewnętrznej spójności²⁵.

Dążenie do posiadania własnej tożsamości uwarunkowane jest potrzebą poczucia odrębności, z jednej strony i identyfikacji z najbliższym otoczeniem, z drugiej. Wyodrębnianie się tożsamości jest długotrwałym procesem, który zaczyna się od prostego różnicowania na „ja” i „on” lub „my” i „oni” w wyniku udzielenia odpowiedzi na pytania: „Kim jestem?”, „Kim jesteście?” lub „Kim chcę być?”, „Kim chcemy być?”, w zależności od poziomu identyfikacji. Tworzenie tożsamości dokonuje się na poziomach: jednostkowym, lokalnym i globalnym, w wymiarach: narodowym, etnicznym, społecznym i wspólnotowym²⁶.

Rozwój Rosji przez wieki²⁷ był nierozdzielnie związany z tworzeniem na jej ogromnej przestrzeni nie tylko etnicznych, lecz także terytorialnych wspólnot, wyraźnie wyróżniających się swoją indywidualnością, posiadających swoją specyfikę socjokulturową, którą określa się pojęciem „tożsamość regionalna”. Dla etnicznych Rosjan, identyfikacja regionalna kształtowała się poprzez przynależność terytorialną, a nie narodową, gdyż to ta pierwsza nadaje specyficzne cechy społeczne, psychologiczne i kulturalne. Zdaniem rosyjskiego socjologa, Pitirima Sorokina „z wszystkich związków,

²³ Zob. R. Szwed, *Tożsamość a obcość kulturowa*, Lublin 2003, s. 29-64.

²⁴ A. Sakson, *Socjologiczne problemy tożsamości regionalnej współczesnych mieszkańców byłych Prus Wschodnich. Próba porównania*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1996, nr 2, s. 233.

²⁵ Tamże.

²⁶ M. Nizioł, dz. cyt., s. 37.

²⁷ Na temat kultury rosyjskiej i identyfikacji kulturowej Rosjan, wpływów kulturowych, w wyniku których cywilizacja rosyjska nabrała tak specyficznych cech zob. Z. Madej, *Rosyjskie zmagania cywilizacyjne*, Warszawa 1993; J. Dogońska, *Cywilizacyjna tożsamość Rosji*, Toruń 1997; F. Koneczny, *Dzieje Rosji*, Komorów 1997. Por.: A.R. Bartnicki, *Nowa tożsamość Rosji w stosunkach międzynarodowych po 1991 roku*, „Zeszyty Politologiczne” 2005, nr 5, s. 5-20.

które łączą ludzi, związki w najbliższej okolicy są najsilniejsze. Właśnie miejsce zamieszkania rodzi w ludziach wspólnotę dążeń i zainteresowań. Podobieństwo w trybie życia, związki rodzinne, stosunki koleżeńskie, powstałe jeszcze w czasach młodości, nadają im ogólny charakter, tworząc rzeczywistą więź (...) W konsekwencji, tworzy się grupa, specyficzna, poprzez koloryt określonego miejsca”²⁸.

Cechą charakterystyczną postkomunistycznej transformacji stało się kształtowanie regionalnej samoświadomości. Z tradycyjnie scentralizowanej „jednej i niepodzielnej” Rosji Federacja Rosyjska przekształciła się w „państwo regionów”²⁹. W społeczeństwie powstały dwie przeciwstawne tendencje. Z jednej strony stopniowo, z dużym trudem, powstaje rosyjska tożsamość narodowa z własnym zestawem wartości, z drugiej następuje regionalizacja społecznej tożsamości, która stała się reakcją na kryzys tożsamości narodowej, powstałej w wyniku rozpadu ZSRR. Proces ten próbuje się tłumaczyć na kilka sposobów. Jedni badacze uważają, że wartości (interesy) regionalne traktowane są na równi z etnonarodowymi, zastępują w świadomości społecznej wartości okresu radzieckiego. Na ogół, regionalizacja traktowana jest przez nich jako zjawisko czasowe, charakterystyczne dla etapu przejściowego modernizującego się państwa rosyjskiego³⁰. Inni analitycy, widzą to zjawisko przez pryzmat procesów globalnych, ponieważ, jak zauważają, odrodzenie regionalnej samoświadomości współgra z wydarzeniami w państwach europejskich, gdzie w miejsce państw narodowych tworzy się zjednoczona, lecz ciągle zróżnicowana i policentryczna „Europa regionów”³¹.

Niemniej radykalne zmiany polityczne oraz przekształcenie przestrzeni Rosji w sposób nieunikniony doprowadziły do zmian w samoświadomości i hierarchii tożsamości grupowych. Podczas gdy w republikach narodowych, w składzie FR, na pierwszy plan wysunęło się kształtowanie tożsamości etnicznej, to w „rosyjskich” podmiotach Federacji Rosyjskiej zaczęły powstawać tożsamości regionalne³².

²⁸ P.A. Sorokin, *Sistiemia sociologii*, T. 2, Moskwa 1993, s. 210. Por.: B. Jałowiecki, M.S. Szczepański, *Rozwój...*, dz. cyt., s. 15-30.

²⁹ T.I. Zaslawskaia, *O subiektno-diejatelnostnom aspietie transformacionnogo prociessa*, w: *Kto i kuda striemitsja wiesti Rossiju? Makro-, miezo- i mikro- aktory transformacionnogo prociessa*, Moskwa 2001, s. 5-7.

³⁰ O.A. Kołobow, A.S. Makaryczew, *Rossijskij riegionalizm w swiecie zarubieżnego opyta*, „Sociologiczieskie issledowanija” 1999, nr 12, s. 39.

³¹ A.G. Manakow, *Kulturnyje granicy i idientycznost (na primierie siwiero-zapada Jewropiejsskoj Rossii)*, w: *Idientycznost i gieografija w postsowieckoj Rossii*, Sankt Pietierburg 2003, s. 136.

³² Wyjaśnia się to w ten sposób, iż Rosjanie nie posiadają jednej, wspólnej dla całego państwa tożsamości narodowej. Dystans kulturowy między różnymi grupami geograficznymi (na przykład między europejską częścią Rosji a Kaukazem) może być większy, aniżeli dystans kulturowy między nimi a tymi narodami, z którymi oni utrzymują długotrwałe kontakty kulturowe. Ogromne terytorium Rosji utrudnia kształtowanie się jednej tożsamości dla wszystkich Rosjan. Według badania przeprowadzonego przez fundację „Opinia

Od 1945 roku, kiedy Königsberg stał się częścią Związku Radzieckiego, było oczywiste, że tak szybko, jak to tylko możliwe, stanie się on nowym radzieckim miastem na terenie dawnych Prus Wschodnich. W ciągu kilku lat od zakończenia II wojny światowej, niemiecka ludność została przesiedlona z regionu³³. Nowi przybysze, z których wielu pochodziło z części Związku Radzieckiego zniszczonego przez wojska niemieckie, przybywali do obwodu kaliningradzkiego RSFRR z nadzieją budowy nowego życia. Jednym z podstawowych zadań, jakie stanęło wówczas przed władzami w regionie było zmierzenie się z niemieckim dziedzictwem kulturowym. Jednak, jeżeli odwoływanie się do tradycji i historii jest najczęściej traktowane jako podstawowy element budowy tożsamości w okresie zmiany³⁴, to w wypadku obwodu, historia tego regionu stała się dla władz radzieckich problematyczna³⁵.

Podstawową przesłanką radzieckiej polityki wobec przeszłości regionu była jej całkowita negacja, opierająca się na nienawiści do wszystkiego, co niemieckie³⁶. Władze

---

Publiczna” w czerwcu 1998 r. 35% ankietowanych na pierwszym miejscu stawia tożsamość regionalną, ponieważ, jak twierdzą, widzą siebie przede wszystkim przez pryzmat własnego podmiotu, z kolei 29% respondentów czuje się obywatelami Rosji, a dla 22% najbliższe okazało się określenie „tożsamość mieszaną”. Przy tym, należy zaznaczyć, że o ile tożsamości: etniczna i narodowa mogą współistnieć jako dwie konkurencyjne, ale nie pokrywające się formy tożsamości grupowej (dla jednej grupy ludzi rozstrzygającym czynnikiem jest czynnik kulturowy, dla drugiej może to być czynnik polityczny), to samoidentyfikacja regionalna może istnieć razem z tożsamością etniczną. Zob. *Mały biznes posłie awgusta 1998 g.: problemy, tendencje, adaptacyjne możliwości*, w: *Osienny kryzys 1998 goda: rossijskoje obščestwo do i poslie (analiticheskie doklady RNISiNP)*, Moskwa 1998, s. 133. Por. P. Timofiejuk, A. Wierzbicki, *Polityka narodowościowa Federacji Rosyjskiej*, w: *Narody i nacjonalizm w Federacji Rosyjskiej*, red. P. Timofiejuk, A. Wierzbicki, E. Zieliński, Warszawa 2004, s. 11-45.

³³ Szerzej zob. V. Frobarth, *Das Königsberg Gebiet in der Politik der Sowjetunion 1945-1990. Mit einer analytischen Betrachtung des Kaliningrader Gebiets in der Politik Russlands 1991-2000*, Berlin 2001, s. 64-163.

³⁴ M. Grabowska, *Podział postkomunistyczny. Społeczne podstawy polityki w Polsce po 1989 roku*, Warszawa 2004, s. 123-149.

³⁵ Warto nadmienić, że kiedy w 2001 r. przeprowadzono w Obwodzie badania opinii publicznej i zapytano respondentów, jaki jest ich stosunek do historii i kultury Prus Wschodnich okazało się, że ponad połowa badanych odniosła się pozytywnie do tego dziedzictwa i tylko 3% respondentów odniosła się negatywnie do historii tego terytorium. Zob. G.M. Fiedorow, A.P. Kliemieszew, S.D. Kozłow, *Osobaja territorija-Rossii*, Kaliningrad 2003, s. 194.

³⁶ Warto zauważyć, że w dwóch pozostałych państwach, które objęły władanie nad terytorium Prus Wschodnich, tzn. w Polsce i na Litwie, były odmienne niż w Obwodzie, założenia polityki władz tych państw wobec niemieckiego dziedzictwa kulturowego. Chociaż bezpośrednio po wojnie, zarówno w Polsce, jak i na Litwie oraz w Obwodzie Kaliningradzkim niszczonego różnego rodzaju ślady niemieckiej bytności, a zwłaszcza nazistowskiej, tzn. zmieniano lub też przywracano stare polskie lub litewskie nazwy miejscowości, likwidowano niemieckie napisy, pomniki i inne symbole niemieckiego panowania, a pozostałą ludność, której nie wysiedlono, próbowano polonizować i lituanizować, to jednak w późniejszym okresie zaobserwować można odmienne podejście do tego zagadnienia. W Polsce i na Litwie po okresie nienawiści do wszystkiego, co niemieckie, władze dążyły do swoistej asymilacji niemieckiego dziedzictwa kulturowego. Miała ona głównie na celu wzmocnienie procesu adaptacji i stabilizacji społecznej przybyłych na te tereny różnych grup ludności. W tym m.in. celu przystąpiono do odbudowy i rekonstrukcji zniszczonych przez wojnę zabytkowych zespołów architektonicznych i poszczególnych budowli. Odbudowywano kościoły, zamki oraz budynki administracji publicznej. Do rangi symbolu urosła odbudowa całej bogatej sieci zamków i obiektów związanych z Zakonem Krzyżackim, jakiej dokonano kosztem wielkich wysiłków w Polsce. Także na obszarze Kraju Kłajpedzkiego, a szczególnie w Kłajpedzie, przystąpiono do odbudowy

obwodu postanowiły nie odbudowywać zniszczonych budynków, zostawiono tylko te najlepiej zachowane fragmenty. Powodem tej decyzji były nie tylko względy ekonomiczne, ale również konieczność zerwania z niemiecką tradycją miasta. Do ostatnich dni istnienia ZSRR dominowało przekonanie o potrzebie fizycznego wyeliminowania tego dziedzictwa³⁷. Znaczącym wyrazem tej polityki jest fakt, że z 222 kościołów, które przetrwały działania wojenne, aż 118 zostało w obwodzie celowo zniszczonych. Podobny los spotkał zabytkowe majątki ziemskie. Około 90% z nich przetrwało wojnę w stanie nieuszkodzonym. Z tej liczby znaczna część już nie istnieje, a w większości znajduje się w katastrofalnym stanie³⁸.

Warto podkreślić, że charakterystycznym elementem powojennych lat było silne zideologizowanie procesów odbudowy obwodu kaliningradzkiego, mające na celu ukształtowanie regionu zgodnie z „duchem radzieckim”³⁹.

Na miejsce niemieckiej ludności ewangelickiej do zniszczonego wojną miasta napłynęła ludność przeważnie narodowości rosyjskiej, głównie wyznania prawosławnego, oderwane już od korzeni wiary, prześladowane, wręcz tępione za jej wyznawanie⁴⁰. Władza radziecka, która od rewolucji walczyła z prawosławiem i narzucała społeczeństwu ateizm⁴¹.

---

dawnej zabudowy. Zob. A. Sakson, *Tradycja i współczesność na pograniczach: Warmia i Mazury, Okręg Kaliningradzki, Kraj Kłajpedzki*, w: *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej. Nowe pogranicza?*, red. Ż. Leszkowicz-Baczyńska, Zielona Góra 2005, s. 153-154.

³⁷ A. Sakson, *Przelamywanie granic? Współcześni mieszkańcy byłych Prus Wschodnich: Warmia i Mazury, Okręg Kaliningradzki, Kraj Kłajpedzki*, w: *Z pogranicza na pogranicze w świetle teorii i wyników badań*, red. W. Misiak, Z. Kurcz, A. Sakson, Wrocław 2005, s. 17.

³⁸ Tenże, *Königsberg-Królewiec-Kaliningrad: dziedzictwo geopolityczne*, w: *Polacy – Niemcy. Sąsiedztwo z dystansu*, red. A. Wolff-Powęska, D. Bingen, Poznań 2004, s. 439.

³⁹ Przyjęta przez ówczesne władze radzieckie ideologia polegająca na całkowitej negacji przeszłości oraz dążeniu do zmiany wszystkiego i wprowadzenia swojego ładu, spotykała się w późniejszym okresie z krytyką. Na przykład Oleg Pawłowski pisał: „W latach władzy radzieckiej taki sposób myślenia zaszczerpiono przywódcom partyjnym i gospodarczym do takiego stopnia, że weszło im to w krew. Naturalnie nie ominęło to także Kaliningradczyków, którzy otrzymali w spadku niegdyś zwyczajną, a później spustoszoną przez wojnę ziemię. I zamiast podjąć próbę odbudowania jej ze zniszczeń lub chociaż zachować to, co przypadło nam w udziale jako zwycięzcom, my przez dwa dziesięciolecia od zakończenia wojny kontynuowaliśmy zniszczenie zabytków, które z natury rzeczy należały do całego świata. I tak, nie patrząc na sprzeciw ludzi nauki, literatury i sztuki, ówczesny pierwszy sekretarz komitetu obwodowego KPZR wydał rozporządzenie, na mocy którego wysadzono w powietrze szczątki zamku królewieckiego, który można było odbudować. Za to Bóg wymierzył karę mieszkańcom Kaliningradu: wznoszony na tym miejscu przez ponad piętnaście lat Dom Sowietów, to szpetne monstrum, nigdy nie spełni przeznaczonych dla siebie w projekcie funkcji. Wydane na jego budowę pieniądze i praca poszły na marne, nie przyniosły nikomu ani szczęścia, ani radości, Zob. O. Pawłowski, *Kraina własna, choć mała, „Borussia”* 1995, nr 10, s. 77. Por. Ch. Wellmann, *The Political Dimension of Kaliningrad Identity Formation – AT Attempt to Understand Russia's Kaliningrad Policy*, http://kaliningradexpert.org/stuff/pubs/Kaliningrad_Identity_Wellmann.pdf.

⁴⁰ D.P. Zotow, *Prawosławie na kaliningradzkiej ziemi*, „Prawosławie i mir” 13.05.2008, http://www.pravmir.ru/article_2942.html.

⁴¹ K. Mjało, *Nasledije Potsdama. Otkazetsja li ot niego Rossija?*, „Rossija XXI” 2001, nr 1, s. 113.

Powyższe procesy zmieniły zasadniczo charakter etniczny tego regionu. Każdy przyjezdny wnosił coś własnego do kultury regionu, tworząc jego mozaikę tożsamościową. Nowo przybyli stanęli przed problemem połączenia zastanych tradycji nierosyjskich z rosyjskimi. Eckardt Matthes, uważa, że nastąpił swoisty konflikt między tym, co stare, niemieckie, a tym, co nowe – rosyjskie. Proces ten miał istotne znaczenie dla późniejszego kształtowania miejscowej tożsamości. Zdaniem E. Matthesa „Historia obwodu kaliningradzkiego po 1945 roku odzwierciedla zmagania mieszkańców z własnym regionem, zmagania o tożsamość. (...) ideologiczne wytyczne i ich następstwa zmuszały nowych mieszkańców Prus Wschodnich do zawłaszczania sobie zastanych osiągnięć niemieckiej kultury materialnej, jednocześnie skłaniając do wyparcia ze świadomości ideologicznej treści tej kultury. Następstwa owej sprzeczności do dziś kształtują światopogląd mieszkańców regionu”⁴².

Jednym z pierwszych przedsięwzięć nowej władzy radzieckiej było uporanie się z przestrzenią historyczną i symboliczną samego miasta Kaliningrad, jak i pozostałej części obwodu. Bardzo szybko zmieniono wszystkie nazwy geograficzne, bez względu na ich polski czy litewski źródłosłów lub względy historyczne⁴³. Było niemalże regułą, że nowe nazwy nie miały nic wspólnego z poprzednimi określeniami niemieckimi⁴⁴. Były najczęściej albo neutralnymi terminami związanymi z opisami przyrody, pochodziły od nazwisk radzieckich i co ciekawe, radzieckich dowódców wojskowych, którzy niegdyś walczyli na tych terenach, bądź swe źródło miały w radzieckiej ideologii⁴⁵. Jak zauważa Krystyna Szcześniak, zacierając wszystkie ślady – kulturowe, jak i językowe – historycznego osadnictwa zapisane w nazwach, „stworzono przez to nową toponimię, politycznie poprawną dla człowieka radzieckiego, bardzo ubogą w wykorzystywanie w nazwach świata roślinnego i zwierzęcego czy też ukształtowania terenu tam istniejącego, ale za to wprowadzającą nowe antroponimy, jednoznacznie kojarzące się z utrwalaniem <<zdoby-

⁴² E. Matthes, *Świadomość regionalna w obwodzie kaliningradzkim. Próba systematyzacji zjawiska*, „Borussia” 2002, nr 26, s. 12.

⁴³ Zastosowano powszechnie symbolikę radziecką, na przykład: Królewiec (Königsberg) przemianowano na Kaliningrad, Frydląd (Frydland, Friedland) na Prawdinsk, Gierdawy (Gerdauen) na Żelaznodorożnyj, Tylżę (Tilst) na Sowieck. Powstały kolejne, swojsko brzmiące miejscowości: Czerniachowsk, Gwardiejsk, Krasnoznamensk, Oktjabr i inne. Zob. A. Wakar, *Martwa granica*, „Borussia” 1992, nr 1, s. 57.

⁴⁴ W. Czernyszewa, *Psychologiczny portret w historycznej scenerii mieszkańców obwodu kaliningradzkiego*, „Borussia” 1992, nr 5, s. 63.

⁴⁵ T. Pichór, B. Wilga, *Kaliningrad*, „Kultura” 2000, nr 9, s. 55.

czy rewolucji>>, a niejednokrotnie też przywołującą nazwiska (imiona i pseudonimy) wyjątkowo dla Polski i Polaków brzmiące złowroźnie”⁴⁶.

Rozwój kultury w obwodzie kaliningradzkim jest charakterystyczny również z innego powodu. Proces nie wynikał z naturalnych zdolności twórczych ludzi, ale był zaplanowany przez państwo i partię. Na pierwszym miejscu znajdowało się wychowanie ideowo-polityczne, a następnie formowanie silnego aparatu propagandowego oraz obiektów i instytucji masowej kultury radzieckiej. Podstawą był system oświatowy. Pierwsza szkoła radziecka „dla dzieci wojskowych garnizonu królewieckiego” została otwarta we wrześniu 1945 roku. Do początku drugiego roku szkolnego w obwodzie powstało jeszcze 118 szkół, a pod koniec było ich już 288. Jesienią 1946 roku rozpoczęły pracę 44 szkoły dla dzieci niemieckich, w których uczyło się 4,8 tys. osób. Nauka prowadzona była w języku niemieckim według programu szkół radzieckich, który realizowali nauczyciele niemieccy po specjalnym kursie. Szkoły te utrzymały się aż do deportacji ludności niemieckiej⁴⁷.

Istotną rolę w tworzeniu nowej tożsamości mieszkańców obwodu kaliningradzkiego odegrała nowa obrzędowość. Święto 9 kwietnia – dzień zdobycia przez Armię Czerwoną Königsberga – stało się głównym fundamentem legitymizacji radzieckiego władztwa⁴⁸. Na użytek tej argumentacji stworzono koncepcję historiozoficzną. Bazuje ona na przekonaniu, że zwycięstwo Armii Czerwonej nad III Rzeszą stanowiło, jak pisze Andrzej Sakson, „pseudoreligijny akt narodzenia się mitu powstania Kaliningradu. Na gruzach całkowicie zniszczonego starego Königsberga powstał <<nowy Kaliningrad>>”⁴⁹.

Unikatowość historyczna obwodu kaliningradzkiego, co warto podkreślić, polega również na tym, że historia tego regionu obejmuje kilka okresów: przedniemiecki (ros. *doniemieckij*, inaczej pruski lub zachodnio-bałtycki), niemiecki (od XIII w. do pierwszej połowy XX w.) i radziecki/rosyjski (po 1946 roku)⁵⁰. W czasach radzieckich historia i kultura regionu dotyczącego okresu niemieckiego, została objęta embargiem poznaw-

⁴⁶ K. Szcześniak, *Powojenna toponimia byłych Prus Wschodnich*, „Bulletin de la société polonaise de linguistique”, 2003, nr LIX, s. 208-209.

⁴⁷ W. Galcow, *Obwód kaliningradzki w latach 1945-1991. Społeczeństwo, gospodarka, kultura*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1996, nr 2, s. 218.

⁴⁸ N.W. Andriejczuk, L.M. Gawrilina, *Obraz mira w systemie kaliningradzkiej regionalnej subkultury*, „Wiestnik Rossijskogo Gosudarstwiennogo Uniwersiteta im. Immanuila Kanta, Sierija: Gumanitarnyje nauki” 2008, nr 6, s. 22.

⁴⁹ A. Sakson, *Königsberg-Królewiec-Kaliningrad...*, dz. cyt., s. 441.

⁵⁰ S.I. Fiedorowna, *Istoriko-pedagogiczeskije tradicii w usłowijach eksklawnogo riegiona Rossii (XII – naczialo XXI ww.)*, Sankt Pietierburg 2006, s. 3, 13 (materiał niepublikowany – autoreferat dysertacji).

czym i naukowym: źródła historyczne stały się niedostępne dla obywateli, a przedwojenną przeszłość kraju interpretowano wyjątkowo tendencyjnie, zgodnie z ideologicznymi wymogami epoki. Wyjątek stanowiła jedynie postać Immanuela Kanta. W bardziej przychylnym położeniu znalazł się okres przedniemiecki. W latach 1950-1990 specjaliści z Instytutu Archeologii Radzieckiej Akademii Nauk (RAN) i Instytutu Historii Kultury Materialnej RAN badali zabytki archeologiczne tego okresu. W trakcie corocznych ekspedycji naukowych przywracano pamięci sposób życia Prusów – ludu bałtyckiego zamieszkującego w średniowieczu tereny między Pomorzem, Mazowszem, Litwą a Bałtykiem.

Powstawanie obwodu kaliningradzkiego RSFRR odbywało się między innymi, pod wpływem dwóch przeciwstawnych czynników: z jednej strony, propaganda władz na utworzenie w tym miejscu społecznej wspólnoty radzieckiego typu, z drugiej – przedstawianie się do społeczeństwa wzorców kultury zachodniej⁵¹. Choć to paradoksalne, pomimo radykalnej zmiany ustroju państwowego oraz wymiany dominującego etnosu, region ten zachowywał szereg specyficznych właściwości. Można powiedzieć, że to głównie za sprawą geograficznego położenia, które nadało temu terytorium „europejską orientację”. W XVII-XX wiekach Prusy (później Prusy Wschodnie) odgrywały ważną rolę w bałtyckiej – a nawet szerzej – europejskiej polityce zagranicznej. W okresie radzieckim, pomimo istnienia „żelaznej kurtyny”, obwód prowadził ożywioną współpracę kulturalną i gospodarczą z Litwą i Polską, a przez wiele lat Olsztyn był miastem partnerskim Kaliningradu⁵², co niewątpliwie pozwalało Kaliningradczykom poznawać inne spojrzenie na świat.

W ciągu kilku dziesięcioleci powstawanie obwodowego *socjuma*⁵³ nosiło przeważnie przesiedleńczy charakter. Te czynniki utrudniały adaptację Kaliningradczyków do nowych warunków życia czy prowadzenie działalności gospodarczej, co spowodowało bardzo wysoką (w porównaniu innymi regionami kraju) ruchliwość mieszkańców. W

⁵¹ W. Alimpijewa, *Eksklawnyj rossijskij region: problema socialnoj idienticznosti*, w: *Riegiun sotrudnicziestwa. Wyp 15*, Kaliningrad 2001, s. 22.

⁵² E. Wojnowski, *Granica polsko-kaliningradzka 1944-1997*, w: *Pogranicze z Niemcami...*, dz. cyt., s. 254-257. Por. W. M. Kuzmin, *Kaliningrad – Olsztyn – Elblong. K 30-letiju ustanowlenija intiernacionalnych swjazej*, Otdiel propagandy i agitacji Kaliningr. Obkoma KPSS, „Błoknot agitatora” 1986, nr 14, s. 25-28. Szerzej na temat specyfiki współpracy przygranicznej w okresie komunistycznym, na przykładzie partii i organizacji partyjnych, zob. W. M. Kuzmin, *Uczastije miestnych i obszcziestwienno-politiczieskich organizacij w razwitiu sowietskogo-pol'skogo prigranicznogo sotrudnicziestwa 1950 – 80-je gody (na materialach Kaliningradskoj oblasti, Olsztyńskiego i Elblonskiego wojewodstw)*, Leningrad 1991 (materiał niepublikowany – autoreferat dysertacji).

⁵³ Pojęcie *socjum* Kaliningradczyków, czyli wspólnota społeczno-terytorialna, stosowane jest w rosyjskiej politologii w odniesieniu do podmiotów, które nie uformowały dostatecznie stabilnych struktur społecznych.

latach 1948-1950 swoje miejsce zamieszkania opuściło prawie 40% przesiedleńców, w latach 70-80. wskaźniki migracji w obwodzie kaliningradzkim RFSRR były trzykrotnie wyższe niż średnia radziecka. Częściowo można to wyjaśnić specyfiką struktury gospodarki, konkretnie obecnością – sprowadzonych specjalnie do obwodu – 20 tys. rybaków i marynarzy, będącym przeważnie w młodym wieku, którzy po latach pracy (bez stałego miejsca zamieszkania na miejscu) powracali do poprzednich miejsc zamieszkania w innych regionach Związku Radzieckiego.

Przesiedleńcy byli najczęściej „wyrwani” ze swoich związków rodzinno-sąsiedzkich oraz lokalnych tradycji kulturalnych, sprzyjało to powstawaniu w regionie poczucia obcości, osamotnienia, co wywierało wpływ na wysoki wskaźnik – w porównaniu z innymi regionami – przestępstw, rozwodów, alkoholizmu i samobójstw⁵⁴.

Specyfika środowiska społecznego wyjaśniana jest rozwojem obwodu kaliningradzkiego jako terytorium, które przyjmowało różne kultury, i które przeżyło całkowitą zmianę nośników jednej z nich⁵⁵. Rozwój *socjuma* rozpoczął się niewiele ponad 60 lat temu. Specyficzna ludność napływowa w obwodzie wywierała określony wpływ na strukturę demograficzną społeczeństwa, charakter więzi społecznych, oraz na postawy i wartości mieszkańców regionu⁵⁶.

W związku z tym, należy postawić pytanie o to, czy w obwodzie kaliningradzkim ukształtowała się specyficzna – wyraźnie odróżniająca ją od ogólnorosyjskiej – tożsamość regionalna? Z pewnością pamięć o przeszłości jest ważnym elementem społecznej świadomości⁵⁷. Jedni badacze traktują pamięć historyczną jako formę identyfikacji, inni, jako czynnik jednoczenia się społeczeństw⁵⁸. Dla trzeciej grupy badaczy, pamięć historyczna, to „zjawisko społeczne, pod którym rozumieć należy zespół praktyk kulturalnych lub materialnych artefaktów, odzwierciedlających całokształt względnie trwale zachowa-

⁵⁴ G.I. Bieriestniew, *Kaliningradcy - <<drugije russkije>>? Kognitiwnije mechanizmy kulturnoj samoidentifikacji*, w: *Na pieriekriestkie kultur: russkije w Baltijskom riegionie*, Wyp. 7: W 2 cz., red. A.P. Kliemiesziew, Kaliningrad 2004, s. 190.

⁵⁵ A.A. Gnatienko, *O roli ekspiertnogo soobszczestwa w składywanii kaliningradzkiego sociuma*, „Wiestnik rossijskiego gosudarstwiennogo uniwersiteta im. I. Kanta” 2008, nr 6, s. 99-100.

⁵⁶ A.P. Kliemiesziew, *Kaliningradskij socjum i riegionalnoje razwitiye*, w: *Uprawlienije riegionalnym razwitiem. Gosudarstwiennoe riegulirovanije ekonomiki, osnovy riegionalnoj politiki i socialno-ekonomiczieskoje razwitiye Kaliningradskoj oblasti*, red. G.M. Fiedorow, Kaliningrad 1999, s. 117.

⁵⁷ O znaczeniu „pamięci historycznej” jako elementu jednoczącego społeczeństwo zob. E. Dmitrów, *Miedzy mitem a historią. O kształtowaniu pamięci zbiorowej w Polsce*, „Przegląd Polityczny” 2007, nr 85-86, s. 84-97.

⁵⁸ Zob. M.W. Bieriendiejew, *Socialnaja idienticznost: issledowanija samoopriedielienija kaliningradzkiego riegionalnogo sociuma*, „Wiestnik rossijskiego gosudarstwiennogo uniwersiteta im. I. Kanta” 2006, nr 12, s. 75-82; Tenże, *Postsowietskaja riegionalnaja idienticznost sociuma kaliningradzkiej oblasti: problema formirowanija i izmierienija*, „Wiestnik rossijskiego gosudarstwiennogo uniwersiteta im. I. Kanta” 2007, nr 3, s. 29-42.

nych w ciągu dwóch lub więcej pokoleń przekonań i wyobrażeń o zbiorowości *socjuma*”⁵⁹.

Zdaniem E. Matthesa na tworzenie się świadomości regionalnej Kaliningradczyków wpływ mają następujące czynniki:

- wymuszona na osadnikach rezygnacja z historii ich nowej ojczyzny i manipulowanie powojenną historią obwodu⁶⁰;
- rezygnacja z dotychczasowej małej ojczyzny i oddalenie od reszty kraju;
- kontrast między budowanym przez ideologię obrazem Niemców a zetknięciem z pozostałą po nich w Prusach Wschodnich kulturą materialną;
- wpływ krajobrazu kulturowego regionu i jego urbanizacji na osadników, szczególnie w porównaniu z obszarami, z których pochodzili;
- ideologiczne fundamenty organizacji obwodu;
- przebiegające bez komplikacji wspólne życie różnych narodowości w regionie;
- zetknięcia i wymiana z sąsiadami i wynikające z tego międzynarodowe doświadczenia;
- status obwodu jako miasta portowego;
- zetknięcie regionalnego doświadczenia (spotkanie z Niemcami i ich kulturą) i narodowej tożsamości osadników uświadamiało odmienne historyczno-kulturalne punkty wyjścia, jednak w codziennym życiu zmuszało do dokonywania syntezy;
- fakt, że w obwodzie, pięćdziesiąt lat po wojnie nie powstała własna warstwa inteligencji, tzn. ludzi wykształconych, których integrowałyby następujące czynniki: związek z regionem, powiązanie z dziedzinami, które w jakiś sposób dotyczą regionu, kultura publicznych sporów i dyskusji na tematy interesujące ogół⁶¹.

Z kolei, w opinii Raisy Minakowej, unikatowość kaliningradzkiego doświadczenia polega na tym, że Rosjanie, którzy przybyli po wojnie na ziemię Prus Wschodnich, dysponując jedynie tzw. „szczątkową pamięcią historyczną” (o małej ojczyźnie oraz o przodkach), nie „zaadaptowali” wiedzy o przeszłości nowego dla siebie terytorium, lecz zaangażowali się w utrwalanie tej historii w książkach i filmach dokumentalnych, dzie-

⁵⁹ O.I. Wariasz, *Pirieniejskije tietradi: prawo, obszczestwo, włast i czelowiek w sriednije wieka*, Moskwa 2006, s. 159.

⁶⁰ Por. A.S. Makarychev, *Contours of Regional Identity: Testing Constructivism on Kaliningrad's Ground*, „The Journal of Eurasian Research” 2003, Vol. 2, No. 1, s. 18-25.

⁶¹ E. Matthes, *Świadomość...*, dz. cyt., s. 19.

łach plastycznych czy budując muzea z eksponatami symbolizującymi przeszłość, i tworząc przy okazji swoją własną historię: ziemi kaliningradzkiej⁶².

Wielość czynników negatywnie wpływających na procesy stabilizacji, integracji oraz kształtowania się świadomości regionalnej przyczyniają się do swoistego „rozchwiania” tożsamości regionalnej. Jednym z jej przejawów były toczone w latach 2002-2003 spory o nazwę stolicy regionu. Padały wtedy propozycje, na przykład Korolow, Korolowska Góra, Königsberg, Kantograd czy Kenig⁶³. W badaniach socjologicznych przeprowadzonych w lipcu 2002 roku wynika, że 78% mieszkańców opowiada się za pozostawieniem dotychczasowej nazwy miasta, 9% chciałoby powrotu do dawnej nazwy, tzn. Königsberg, 3% opowiada się za inną nazwą, a 10% Nie miało zdania w tej sprawie⁶⁴.

Pracownia socjologiczna Rosyjskiego Uniwersytetu im. Immanuela Kanta w Kaliningradzie przeprowadziła jesienią 2005 roku szczegółowe badanie dotyczące stosunku mieszkańców obwodu Kaliningradzkiego FR do kwestii możliwego oderwania regionu od Federacji Rosyjskiej. W badaniu wzięło udział 42,8% mężczyzn i 57,2% kobiet w wieku od 18 do 82 lat. 45,8% badanych było mieszkańcami centrum obwodu, 30,0% – małych miast, 24,2% – miejscowości wiejskich. Jak wynika z tych badań, ze zdaniem „Jestem Rosjaninem, mieszkańcem Rosji, obywatelem Federacji Rosyjskiej” opowiedziało się 76,8% badanych, z kolei 20,6% powiedziało o sobie „Czuję się mieszkańcem Europy. Jestem Europejczykiem”. Z badań wynika również, iż mieszkańcy obwodu są zaniepokojeni jego enklawowym położeniem: 32% jest bardzo zaniepokojonych, 43,8% – trochę zaniepokojonych. Odnośnie przyszłego statusu obwodu kaliningradzkiego FR wyniki prezentują się następująco: 44,4% chciałoby widzieć obwód wyposażony w prawa specjalnej strefy ekonomicznej, 19,2% – uważa, że obwód powinien być podmiotem na równi z innymi regionami Rosji, 10,2% mieszkańców regionu chciałoby, aby obwód był

⁶² R. Minakowa, *Gierb Kaliningrada niezakonnorożdjonnyj*, „Argiumienty i fakty” 25.06.1998. R. Minakowa w książce „Sny o Sztajndammie” opowiada o tym, w jaki sposób do świadomości Rosjan przybyłych do Obwodu z głębi kraju przedostawała się kultura i historia narodu niemieckiego. Autorka pisze, że historia ta „rozpuszcza się w nim [Rosjaninie – dop. W.K], nieco wzbogacając, coś w nim zmieniając, a rzecz najważniejsza, sprawiając, że staje się on nie tylko obywatelem swojego kraju, lecz także – obywatelem świata. Nie, Rosjanin żyjący na ziemi byłych Prus Wschodnich, nigdy nie stanie się Niemcem, dlatego że wchłoniął niemiecką kulturę. On pozostanie Rosjaninem. Lecz wpływ potężnej aury starego miasta jest tak ogromny, że Rosjanie w Kaliningradzie to już niezupełnie ci Rosjanie, którzy żyją za Uralem lub w Środkowej Rosji. I to rzuca się w oczy prawie każdemu przyjeźdnemu”. Zob. R. Minakowa, *Ja – kaliningradiec*, w: *Kaliningradskaja idienticznost – rieszajuszczij faktor dlia prociessa diemokraticzeskogo razwitiija w riegionie Baltijskogo morja*, 13 marca 2007, Rossijskij Gosudarstwiennyj Uniwersitet im. Kanta, Materiały pokonferencyjne.

⁶³ Zob. A. Sakson, *Königsberg-Królewiec-Kaliningrad...*, dz. cyt., s. 452.

⁶⁴ Tamże, s. 465.

niezależnym państwem, 8% – terytorium znajdującym się we wspólnym zarządzie Federacji Rosyjskiej i Unii Europejskiej, a 3,6% – podmiotem w składzie innego państwa. Połowa badanych nie popiera idei oderwania obwodu kaliningradzkiego od Rosji. Oderwanie obwodu od Rosji popierają głównie te osoby, które, z różnych przyczyn, zamierzają opuścić dotychczasowe miejsce zamieszkania. 29% badanych stwierdziło, że gotowych jest poprzeć oddzielenie obwodu macierzy pod warunkiem otrzymania niezależności państwowej. 13,6% badanych poparłoby taką decyzję polityczną, jedynie pod warunkiem wchłonięcia ich przez Niemcy, Polskę lub Litwę. 16,4% młodych mieszkańców regionu (w wieku do 29 lat), częściej niż starsze pokolenie, przyciąga idea przyłączenia obwodu do Niemiec⁶⁵.

Badacze ujawnili jeszcze jedną prawidłowość. Reprezentantów ostatniej fali przesiedleńców z republik byłego ZSRR, którzy przybyli do regionu po 1991 roku cechuje nie tylko mniejsza więź z obwodem kaliningradzkim. Ta część regionalnego społeczeństwa wykazuje wyższą od pozostałych mieszkańców regionu chęć wyjazdu do krajów Unii Europejskiej na stałe. Ponad dwukrotnie częściej niż pozostali, nowi migranci utożsamiają siebie z Europejczykami (38,5% do 17%). Jedną trzecią respondentów z poradzieckiej przesiedleńczej społeczności nie niepokoi, ani enklawowe położenie obwodu, ani groźba osłabienia jej związków z pozostałą częścią Rosji. Za to wśród nich, znajduje się trzykrotnie więcej zwolenników przyłączenia regionu do któregoś z krajów bałtyckich, niż wśród osób tu urodzonych lub zamieszkujących od dłuższego czasu⁶⁶.

Patrząc na dane badań socjologicznych⁶⁷ na ten sam temat przeprowadzone w latach 2002 i 2004 można zauważyć rozmywanie się tzw. jądra rdzennych Kaliningradczyków, co idzie w parze ze wzrostem nastrojów emigranckich oraz zwiększeniem się liczby osób poważnie traktujących różne koncepcje politycznego czy ekonomicznego uniezależnienia się obwodu od pozostałej części kraju.

⁶⁵ M. Dianow, *Fiedieralnyj cietnr prowocirujet razwitijsieparatizma*, „Moskowskije nowosti” 24.03.2006. Por. *Dietskaja boliezn sieparatizma*, „Kommiersiant” 18.03.2002.

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ *Diagnostika socialno-ekonomiczieskiego polożienija nasielenija i ocienka czelowieczieskich riesursow Kaliningradskoj oblasti*, Issliedowatielskaja grupa CIRKON, Moskwa 2004.

Bibliografia:

- Alimpijewa W., *Eksklawnyj rossijskij riegion: problema socialnoj idientycznosti*, w: *Riegion sotrudnicziestwa. Wyp 15*, Kaliningrad 2001.
- Andriejczuk N.W., Gawrilina Ł.M., *Obraz mira w sistiemie kaliningradskoj riegionalnoj subkul-tury*, „Wiestnik Rossijskiego Gosudarstwiennogo Uniwiersitieta im. Immanuila Kanta, Sierija: Gumanitarnyje nauki” 2008, nr 6.
- Ash, T.G. *Wolny świat. Dlaczego kryzys Zachodu jest szansą naszych czasów*, Kraków 2005.
- Bartnicki A.R., *Nowa tożsamość Rosji w stosunkach międzynarodowych po 1991 roku*, „Zeszyty Politologiczne” 2005, nr 5.
- Bauman Z., *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika*, Warszawa 2000.
- Bieleń S., *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2006.
- Bieriendiejew M.W., *Postsowietskaja riegionalnaja idientycznost sociuma kaliningradskoj obla-sti: problema formirowanija i izmierienija*, „Wiestnik rossijskiego gosudarstwiennogo uniwersitieta im. I. Kanta” 2007, nr 3.
- Bieriendiejew M.W., *Socialnaja idientycznost: issledowanija samoopriedielienija kaliningrad-skiego riegionalnego sociuma*, „Wiestnik rossijskiego gosudarstwiennogo uniwersitieta im. I. Kanta” 2006, nr 12.
- Bieriestniew G.I., *Kaliningradcy - <<drugije russkije>>? Kognitiwnije mechanizmy kulturnoj samoidientifikacii*, w: *Na pieriekriestkie kultur: russkije w Baltijskom riegionie*, Wyp. 7: W 2 cz., red. A.P. Kliemieszew, Kaliningrad 2004.
- Burszta W.J., Kuligowski W., *Sequel. Dalsze przygody kultury w globalnym świecie*, Warszawa 2005.
- Chodubski A., *Odrębność dziedzictwa kulturowo-cywilizacyjnego Rosji*, w: *Drogi i bezdroża ku demokracji. Przemiany polityczne w Europie postkomunistycznej*, red. R. Bäcker, J. Marszałek-Kawa, Toruń 2005.
- Chodubski A., *Swoistość kształtowania się tożsamości na pograniczach kultur*, w: *Europejskie dylematy i wyzwania*, red. S. Wojciechowski, Poznań 2004.
- Czarnocki A., *Cywilizacyjno-kulturowa tożsamość Rosji*, w: *Federacja Rosyjska w stosunkach międzynarodowych*, red. A. Czarnocki, I. Topolski, Lublin 2006.
- Czernyszewa W., *Psychologiczny portret w historycznej scenerii mieszkańców obwodu kalinin-gradzkiego*, „Borussia” 1992, nr 5.
- Diagnostika socialno-ekonomicznego położenija nasilenija i ocienka czielowieczieskich rie-sursow Kaliningradskoj oblasti*, Issledowatielskaja grupa CIRKON, Moskwa 2004.
- Dianow M., *Fiedieralnyj cientr prowocirujet razwitije sieparatizma*, „Moskowskije nowosti” 24.03.2006.
- Dmitrów E., *Mędzy mitem a historią. O kształtowaniu pamięci zbiorowej w Polsce*, „Przegląd Polityczny” 2007.

- Dogońska J., *Cywilizacyjna tożsamość Rosji*, Toruń 1997.
- Fiedorow G.M., Kliemieszew A.P., Kozłow S.D., *Osobaja tierritorija Rossii*, Kaliningrad 2003.
- Fiedorowna S.I., *Istoriko-pedagogiczeskije tradicii w usłowijach eksławnnogo riegiona Rossii (XII – nacziało XXI ww.)*, Sankt Pietierburg 2006.
- Friedman T.L., *Lexus i drzewo oliwne. Zrozumieć globalizację*, Poznań 2001.
- Frobarth V., *Das Königsberg Gebiet in der Politik der Sowjetunion 1945-1990. Mit einer analytischen Betrachtung des Kaliningrader Gebiets in der Politik Russlands 1991-2000*, Berlin 2001.
- Furet F., *Przeszłość pewnego złudzenia. Esej o idei komunistycznej w XX w.*, Warszawa 1996.
- Galcow W., *Obwód kaliningradzki w latach 1945-1991. Społeczeństwo, gospodarka, kultura*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1996, nr 2.
- Gnatienko A.A., *O roli ekspiertnogo soobszcziestwa w składywanii kaliningradzkiego sociuma*, „Wiesticnik rossijskiego gosudarstwienno uniwersitieta im. I. Kanta” 2008, nr 6.
- Grabowska M., *Podział postkomunistyczny. Społeczne podstawy polityki w Polsce po 1989 roku*, Warszawa 2004.
- Grzywacz J., *Suwerenność państwowa i narodowa wobec globalizacji i integracji europejskiej*, w: *Globalizacja i my. Tożsamość lokalna wobec trendów globalnych*, red. R. Piekarski, M. Graban, Kraków 2003.
- Huntington S.P., *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 1998.
- Kliemieszew A.P., *Kaliningradzki socjum i riegionalnoje razwitiye*, w: *Uprawlienije riegionalnym razwitiem. Gosudarstwiennoje riegulirowanije ekonomiki, osnovy riegionalnoj politiki i socialno--ekonomiczjeskoje razwitiye Kaliningradzkoj obłasti*, red. G.M. Fiedorow, Kaliningrad 1999.
- Kołobow O.A., Makaryczew A.S., *Rossijskij riegionalizm w swiecie zarubieżnego opyta*, „Sociologiczieskije issliedowanija” 1999, nr 12.
- Koneczny F., *Dzieje Rosji*, Komorów 1997.
- Konstitucija Rossijskoj Fiedieracii prinjata na wsienarodnom gołosowaniu 12 diekabrja 1993 goda*, Moskwa 2005.
- Kozłowski A., *Rosja wyparta z Europy. Geopolityka granicy pokoju brzeskiego 1918 r.*, Toruń 2001.
- Kukułka J., *Pojmowanie i istota tożsamości narodowej pod koniec XX wieku*, w: *Nowa tożsamość Niemiec i Rosji w stosunkach międzynarodowych*, red. S. Bieleń, W.M. Góralski, Warszawa 1999.
- Kuzmin W.M., *Kaliningrad – Olsztyn – Elblong. K 30-letiju ustanowlienija intiernacionalnych swjaziej*, Otdiel propagandy i agitacji Kaliningr. Obkoma KPSS, „Błoknot agitatora” 1986, nr 14.
- Kuzmin W.M., *Ucziaszije miestnych i obszcziestwienno-politiczieskich organizacij w razwitiu sowietskopolzkiego prigranicznego sotrudnicziestwa 1950 – 80-je gody (na matieriałach Kaliningradzkoj obłasti, Olsztynskiego i Elblonskiego wojewodstw)*, Leningrad 1991.

- Leśniak-Moczuk K., *Lokalizm w perspektywie globalizacji*, w: *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Problemy globalizacji i regionalizacji*, cz. 1, red. M.G. Woźniak, Rzeszów 2006.
- Łastawski K., *Polskość w Europie. Polska tożsamość narodowa w jednoczącej się Europie*, Warszawa 2004.
- Madaj Z., *Rosyjskie zmagania cywilizacyjne*, Warszawa 1993.
- Makarychev A.S., *Contours of Regional Identity: Testing Constructivism on Kaliningrad's Ground*, „The Journal of Eurasian Research” 2003, Vol. 2, No. 1.
- Maliszewa W.I., *Rossijskaja Fiedieracija kak razwiwajuszczajasja tierritorijalno-politiczieskaja sistiema*, Moskwa 2008.
- Małyj biznes poslie awgusta 1998 g.: problemi, tiendiencii, adaptacionnyje wozmożnosti, w: *Osiennij krizis 1998 goda: rossijskoje obszczestwo do i poslie (analiticzieskije dokłady RNI-SiNP)*, Moskwa 1998.
- Manakow A.G., *Kulturnyje granicy i idienticznost (na primierie siwiero-zapada Jewropiejsskoj Rossii)*, w: *Idienticznost i gieografija w postsowieckoj Rossii*, Sankt Pietierburg 2003.
- Matthes E., *Świadomość regionalna w obwodzie kaliningradzkim. Próba systematyzacji zjawiska*, „Borussia” 2002, nr 26.
- Minakowa R., *Gierb Kaliningrada niezakonnorożdjonnyj*, „Argiumienty i fakty” 25.06.1998.
- Mjało K., *Nasliedije Potsdama. Otkazietsja li ot niego Rossija?*, „Rossija XXI” 2001, nr 1.
- Nizioł M., *Dylematy kulturowe międzynarodowej roli Rosji*, Lublin 2004.
- Pawłowski O., *Kraina własna, choć mała*, „Borussia” 1995, nr 10.
- Pay-Gorskiy V., *Rozwój suwerenności państwowej krajów Wspólnoty Niepodległych Państw po rozpadzie ZSRR – niektóre aspekty*, w: *Suwerenność państwa we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, red. A. Leszczyński, S. Sadowisk, Warszawa 2005.
- Pichór T., Wilga B., *Kaliningrad*, „Kultura” 2000, nr 9.
- Potulski J., *Rola i znaczenie tradycji w funkcjonowaniu współczesnych instytucji politycznych w Rosji*, Toruń 2005.
- Rożkow-Juriewskij J.D., *O primienimosti ponjatij „nklaw” i „eksklaw” k charakteristike Kaliningradskoj oblasti*, w: *Kaliningradskaja oblast: gieograficzieskije aspiekty riegiionalnogo razwitija*, red. G.M. Fiedorow, Kaliningrad 1996.
- Sakson A., *Königsberg-Królewiec-Kaliningrad: dziedzictwo geopolityczne*, w: *Polacy – Niemcy. Sąsiedztwo z dystansu*, red. A. Wolff-Powęska, D. Bingen, Poznań 2004.
- Sakson A., *Przelamywanie granic? Współcześni mieszkańcy byłych Prus Wschodnich: Warmia i Mazury, Okręg Kaliningradzki, Kraj Kłajpedzki*, w: *Z pogranicza na pogranicze w świetle teorii i wyników badań*, red. W. Misiak, Z. Kurcz, A. Sakson, Wrocław 2005.
- Sakson A., *Socjologiczne problemy tożsamości regionalnej współczesnych mieszkańców byłych Prus Wschodnich. Próba porównania*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1996, nr 2.

- Sakson A., *Tradycja i współczesność na pograniczach: Warmia i Mazury, Okręg Kaliningradzki, Kraj Kłajpedzki*, w: *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej. Nowe pogranicza?*, red. Ż. Leszkowicz-Baczyńska, Zielona Góra 2005.
- Sorokin P.A., *Sistemiya sociologii*, T. 2, Moskwa 1993.
- Szcześniak K., *Powojenna toponimia byłych Prus Wschodnich*, „Bulletin de la societe polonaise de linguistique”, 2003, nr LIX.
- Szwed R., *Tożsamość a obcość kulturowa*, Lublin 2003.
- Timofiejuk P., Wierzbicki A., *Polityka narodowościowa Federacji Rosyjskiej*, w: *Narody i nacjonalizm w Federacji Rosyjskiej*, red. P. Timofiejuk, A. Wierzbicki, E. Zieliński, Warszawa 2004.
- Wakar A., *Martwa granica*, „Borussia” 1992, nr 1.
- Wariasz O.I., *Pirieniejskije tietradi: prawo, obszczestwo, włast i czielowiek w sriednije wieku*, Moskwa 2006.
- Wellmann Ch., *The Political Dimension of Kaliningrad Identity Formation – AT Attempt to Understand Russia's Kaliningrad Policy*, http://kaliningradexpert.org/stuff/pubs/Kaliningrad_Identity_Wellmann.pdf.
- Wnuk-Lipiński W., *Świat międzyepoki. Globalizacja, demokracja, państwo narodowe*, Kraków 2004.
- Zasławskaja T.I., *O subiektno-diejatielnostnom aspiekcie transformacionnogo prociessa*, w: *Kto i kuda striemitsja wiesti Rossiju? Makro-, miezo- i mikro- aktory transformacionnogo prociessa*, Moskwa 2001.
- Zieliński E., *Rosja – demokratyczny czy autorytarny system rządów*, „Przegląd Europejski” 2005, nr 2.
- Zotow D.P., *Prawosławije na kaliningradskoj ziemi*, „Prawosławije i mir” 13.05.2008, http://www.pravmir.ru/article_2942.html.

Nota o autorze:

Wojciech Kotowicz - doktor nauk politycznych, adiunkt w Instytucie Nauk Politycznych UWM w Olsztynie. Zainteresowania badawcze autora koncentrują się na procesach politycznych zachodzących we współczesnej Rosji, a zwłaszcza na jej polityce zagranicznej, stosunkach unijno-rosyjskich oraz relacjach Polski z Rosją. Autor zajmuje się również badaniem obwodu kaliningradzkiego, paradypłomacją oraz enklawami.